

دفتر شانزدهم پرسش ها و پاسخ ها «رساله دانشجویی» - قسمت سوم

شرط ادامه تحصیل

پرسش ۴۲۰. هنگام ازدواج (در ضمن عقد) با شوهرم شرط کردم که اجازه ادامه تحصیل در دانشگاه را به من بدهد؛ آیا اکنون می‌تواند از شرط خود دست بردارد و اجازه ندهد؟
همه مراجع: خیر؛ شما می‌توانید بدون اجازه شوهرتان، به تحصیل ادامه دهید. ۱

ادامه تحصیل

پرسش ۴۲۱. مردی با دختری دانشجوی ازدواج می‌کند؛ آیا پس از آن، شوهر می‌تواند او را از ادامه تحصیل باز دارد؟
همه مراجع (به جز نوری): اگر در ضمن عقد، شرط نشده که زن به تحصیل خود ادامه دهد و یا عقد بر طبق این شرط و توافق واقع نشده است، زن نمی‌تواند بدون اذن شوهر، از منزل خارج شود. در غیر این صورت، می‌تواند به تحصیل خود ادامه دهد. ۲
آیه‌الله نوری: اگر تحصیل دختر باعث تضییع حق شوهر نباشد، می‌تواند بدون اذن او، به تحصیل خود ادامه دهد. ۳
پرسش ۴۲۲. اگر مرد به هر علتی اجازه ادامه تحصیل و مانند آن را به زن ندهد، آیا زن هم می‌تواند نسبت به او تمکین نکند؟
همه مراجع: در فرض یاد شده، زن چنین حقی ندارد و باید تمکین کند. ۴

لجاجت شوهر

پرسش ۴۲۳. اگر شوهر از روی لجاجت و انتقام‌گیری از زن، اجازه بیرون رفتن را به او ندهد، آیا اطاعت از او واجب است؟
همه مراجع: هر چند انتقام‌گیری و اذیت کردن از سوی مرد، بر خلاف اخلاق اسلامی است؛ ولی اگر به هر جهت اجازه ندهد، زن باید اطاعت کند. ۵

اجازه دوران عقد

پرسش ۴۲۴. آیا در دوران عقد - که دختر در خانه پدر و مادر زندگی می‌کند - برای بیرون رفتن از خانه اجازه شوهر لازم است؟
آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل، مکارم و نوری: آری، در این فرض برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است. ۶
آیات عظام تبریزی و وحید: خیر، در این فرض اجازه شوهر، لازم نیست. ۷
آیه‌الله سیستانی: اگر در شهری که زندگی می‌کنند، متعارف این است که دختر در این مدت از شوهر اجازه نمی‌گیرد؛ در این صورت برای بیرون رفتن از خانه او لازم نیست و در غیر این صورت، باید اجازه بگیرد. ۸
آیه‌الله فاضل: در این فرض بنا بر احتیاط واجب، برای خروج از منزل پدر، اجازه شوهر لازم است. ۹
تبصره. اگر زن در ضمن عقد، شرط کرده باشد که در این مدت، بدون اجازه او بیرون رود و یا عقد بر توافق قبلی واقع شده باشد؛ در این صورت به فتوای همه مراجع، این شرط نافذ است و دیگر اجازه شوهر لازم نیست.

اجازه صلہ رحم

پرسش ۴۲۵. اگر شوهری، همسرش را از صلہ رحم - به ویژه دیدار والدین - منع کند، تکلیف زن چیست؟ آیا می‌تواند بدون اجازه او به دیدن آنان برود؟

همه مراجع (به جز مکارم): خیر، نمی‌تواند بدون اجازه شوهر به دیدار آنان برود و صله رحم منحصر به رفت و آمد نیست؛ بلکه با احوال‌پرسی و پیغام فرستادن از طریق تلفن، نامه و مانند آن نیز محقق می‌شود. ۱۰
آیه‌الله مکارم: برای صله‌رحم به ویژه والدین و یادگیری واجبات دینی که بدون خروج از منزل امکان‌پذیر نیست، اجازه شوهر لازم نیست. ۱۱

رضایت شوهر

پرسش ۴۲۶. آیا همین اندازه که زن بداند شوهرش برای بیرون رفتن از منزل راضی است، کفایت می‌کند یا اینکه باید از او اجازه بگیرد؟
همه مراجع: اگر می‌داند که شوهرش راضی است، کفایت می‌کند و اجازه گرفتن لازم نیست. ۱۲

اجازه نماز جمعه

پرسش ۴۲۷. آیا حضور در مراسم مذهبی (مثل نماز جمعه و راهپیمایی) نیاز به اجازه شوهر دارد؟
همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): آری، باید با اجازه شوهر باشد. ۱۳
آیات عظام تبریزی و مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید با اجازه شوهر باشد. ۱۴

انتخاب لباس

پرسش ۴۲۸. آیا زن در انتخاب پوشش، باید مطیع همسر خود باشد؟
همه مراجع: خیر، اطاعت زن از شوهر، تنها در حقوق زناشویی و بیرون رفتن از منزل است و در امور دیگر، اطاعت از او واجب نیست. ۱۵

اطاعت شوهر

پرسش ۴۲۹. اگر شوهر پوشیدن لباس و یا آرایش خاصی را از همسرش درخواست کند، آیا اطاعت او بر زن واجب است؟
همه مراجع: اگر این درخواست در راستای استمتاع باشد و یا ترک آن باعث نفرت شوهر گردد، بر زن واجب است اطاعت کند. در غیر این صورت، واجب نیست. ۱۶

اجازه روزه مستحبی

پرسش ۴۳۰. آیا برای گرفتن روزه‌های مستحبی، اجازه شوهر لازم است؟
همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم): اگر با حق زناشویی شوهر منافات داشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد. اما اگر شوهر او را از روزه گرفتن باز دارد، باید اطاعت کند؛ هر چند با حق زناشویی او منافات نداشته باشد. ۱۷
آیات عظام بهجت و مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید از شوهر اجازه بگیرد؛ هر چند با حق زناشویی شوهر منافات نداشته باشد. ۱۸
آیه‌الله صافی: اگر با حق شوهر منافات داشته باشد، باید از شوهر اجازه بگیرد و اگر منافات نداشته باشد، بنابر احتیاط واجب باید اجازه بگیرد. اگر شوهر او را از روزه گرفتن بازدارد، باید اطاعت کند؛ هر چند با حق زناشویی او هم منافات نداشته باشد. ۱۹

اموال شوهر

پرسش ۴۳۱. آیا زن می‌تواند در اموال شوهر، بدون اجازه او تصرف کند؟
همه مراجع: خیر، باید اجازه بگیرد. ۲۰

اموال زن

پرسش ۴۳۲. آیا شوهر می‌تواند همسر را از تصرف در اموال خودش، نهی کند؟
همه مراجع: خیر، زن می‌تواند هر گونه تصرفی در اموال خود انجام دهد و اجازه شوهر لازم نیست [هر چند اجازه بگیرد، بهتر است]. ۲۱
تبصره. در مورد نذر زن از اموال خودش، به مسأله «نذر زن» مراجعه شود.

روابط زناشویی

پرسش ۴۳۳. تمکین زن نسبت به روابط زناشویی، چه مقدار باید باشد؟
همه مراجع: اگر عذر شرعی (مانند حیض، ضرر برای سلامتی بدن و...) نداشته باشد و شوهر بخواهد، باید تمکین کند. ۲۲

ایام عادت

پرسش ۴۳۴. آیا زن و شوهر، می‌توانند در زمان حیض به جز نزدیکی، سایر استمناعات را از یکدیگر داشته باشند؟
همه مراجع: آری، جایز است؛ ولی کامیابی از ناف تا زانوی او کراهت دارد، مگر آنکه از روی لباس باشد. ۲۳

نزدیکی از پشت

پرسش ۴۳۵. حکم نزدیکی از پشت در زمانی که زن حائض است، چیست؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای و صافی: کراهت شدید دارد. ۲۴
آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: بنابر احتیاط واجب، جایز نیست. ۲۵
آیات عظام سیستانی و فاضل: اگر زن راضی باشد، کراهت شدید دارد و اگر راضی نباشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۶
آیه‌الله مکارم: در ایام پاکی با رضایت زن کراهت شدید دارد و در ایام عادت بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۷
آیه‌الله نوری: مطلقاً جایز نیست. ۲۸

احکام پزشکی

مقدمه

«وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا» ۲۹؛ «...و هر کس کسی را زنده بدارد، چنان است که گویی تمام مردم را زنده داشته است».
پزشکی شغل بسیار خطیر و حساسی است؛ چه اینکه پزشک هم با جسم و جان مریض و هم با حکم و دستور الهی در درمان و معالجه ارتباط دارد. در حقیقت او بایستی به خوبی از عهده این وظیفه و حق بر آید (وظیفه الهی و حق انسانی). اگر پزشک جان یک انسان را نجات دهد، گویا به همه انسان‌ها جان بخشیده و به ارزش والایی دست یافته است. در کنار آن اگر به احکام و مسائل مربوط به خود عمل کند، ثواب او دوچندان می‌گردد. از آنجایی که پزشک، رسالت بزرگی را بر دوش دارد، باید به احکام و مسائل پزشکی آشنا و آگاه گردد و چنانچه در این راه اندکی غفلت و کوتاهی کند، مورد غضب الهی قرار می‌گیرد. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: اهل هر مملکتی به سه کس محتاج و نیازمندند تا در دین و دنیای خود، به آنها پناه برند: فقیه دانشمند و باتقوا، حاکم نیکوکاری که مورد اطاعت مردم باشد و پزشک کاردان و مورد اعتماد».
«پزشکی» نیز مانند سایر موضوعات فقهی، دارای احکام بسیاری است؛ از قبیل: نگاه و لمس مریض، سقط جنین، تلقیح، تشریح و پیوند اعضا، تغییر جنسیت، عقیم کردن و... هر یک از این عنوان‌ها، خود دارای مسائل گوناگون و جزئی است که در این کتاب، تنها به بخشی از آن پرداخته شده است.

پزشک نامحرم

پرسش ۴۳۶. در جایی که پزشک زن در دسترس باشد، آیا لمس بدن زن از روی لباس، به وسیله پزشک مرد جایز است؟
همه مراجع: اصل لمس بدن زن نامحرم، از روی لباس حرام نیست؛ ولی اگر تَلَدُّذ و مفسده‌ای در بین باشد، جایز نیست. ۳۰

پزشک متخصص نامحرم

پرسش ۴۳۷. در صورتی که پزشک هم‌جنس هم وجود دارد و معالجه مستلزم نگاه و لمس است؛ ولی احتمال می‌رود که متخصص غیر هم‌جنس بیماری را بهتر تشخیص دهد، تکلیف چیست؟

همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): تخصص بیشتر باعث نمی‌شود که زن به پزشک مرد مراجعه کند؛ مگر آنکه ضرورت و احتمال خطر در میان باشد. ۳۱
آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر تخصص پزشک مرد در آن بیماری بیشتر باشد، مراجعه به او اشکال ندارد. ۳۲

معاینه نامحرم

پرسش ۴۳۸. لمس بیمار برای معاینه و درمان، چه حکمی دارد؟
همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر پزشک همجنس در دسترس نباشد، لمس بیمار برای معاینه و درمان اشکال ندارد؛ ولی باید به مقدار ضرورت اکتفا کند. ۳۳
آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر پزشک همجنس در دسترس نباشد و یا مهارت مرد بیشتر باشد، لمس بیمار برای معاینه و درمان اشکال ندارد؛ ولی باید به مقدار ضرورت اکتفا کند. ۳۴
تبصره ۱. اگر معاینه از روی لباس ممکن باشد، باید به این راه بسنده کند.
تبصره ۲. جواز لمس بیمار به منظور معاینه، باعث نمی‌شود که نگاه به بدن نیز جایز باشد؛ مگر آنکه نگاه به آن لازم باشد.

پرستار نامحرم

پرسش ۴۳۹. آیا پرستار می‌تواند برای گرفتن نبض و فشار خون و... به بدن نامحرم نگاه و او را لمس کند؟
همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): با وجود پرستار همجنس، این کار برای غیرهمجنس جایز نیست؛ ولی اگر ضرورت باشد، اشکال ندارد. ۳۵
آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر برای انجام دادن این امور، پرستار همجنس در دسترس نباشد و یا مهارت غیرهمجنس در این زمینه بیشتر باشد، اشکال ندارد. ۳۶
تبصره ۱. پرستار در نگاه و لمس تنها باید به همان قسمت از بدن - که انجام معاینه به آن ارتباط دارد - اکتفا کند.
تبصره ۲. چنانچه پرستار برای معاینه، به نگاه و لمس بدن بیمار نیاز داشت، مانعی ندارد و در غیر این صورت، تنها باید به یکی از آن دو اکتفا کند.
تبصره ۳. در صورتی که معاینه از روی لباس ممکن باشد، باید به این مقدار اکتفا کند و لمس بدن جایز نیست.

تزریقات نامحرم

پرسش ۴۴۰. حکم آمپول زدن توسط نامحرم چگونه است؟
همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر همجنس در دسترس نباشد و ضرورت اقتضا کند، اشکال ندارد. ۳۷
آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر همجنس در دسترس نباشد یا آمپول زن غیرهمجنس مهارتش در تزریق بیشتر باشد، اشکال ندارد. ۳۸

سقط جنین

پرسش ۴۴۱. آیا سقط جنین در ماه‌های اول حاملگی، اشکال شرعی دارد؟
همه مراجع: آری، سقط جنین پس از انعقاد نطفه، در هر ماهی که باشد، جایز نیست. ۳۹

دیه سقط جنین

پرسش ۴۴۲. دیه سقط جنین چه مقدار است؟
همه مراجع: دیه برای نطفه، ۲۰ مثقال شرعی طلای سکه دار؛ برای علقه (خون بسته شده)، ۴۰ مثقال و برای مضغه (پاره گوشت)، ۶۰ مثقال است. اگر استخوان داشته و بدون گوشت باشد، ۸۰ مثقال و اگر گوشت آن را پوشانده و خلقت کامل شده باشد، ۱۰۰ مثقال است. اگر روح در آن دمیده شده؛ چنانچه پسر باشد، ۱۰۰۰ مثقال و اگر دختر باشد، ۵۰۰ مثقال شرعی طلای سکه دار دیه دارد. گفتنی است روح در حدود چهار ماهگی، در جنین دمیده می‌شود. ۴۰

پرسش ۴۴۳. دیه جنینی که به وسیله پزشک سقط می‌شود، بر عهده کیست؟ وظیفه پدر و مادری که اقدام به چنین کاری کرده‌اند، چیست؟
همه مراجع (به جز مکارم و وحید): دیه سقط جنین بر عهده قاتل مباشر است و چون این عمل به وسیله پزشک انجام

شده، بر پدر و مادر تکلیفی نیست؛ بلکه او ضامن است و این دیه به پدر و مادر پرداخت می‌شود. البته می‌توانند از حق خود بگذرند و از او چیزی دریافت نکنند. در هر حال باید از کار خود توبه کنند. ۴۱
آیات عظام مکارم و وحید: در صورتی که پدر و مادر نیز رضایت داشته باشند پرداخت دیه بر عهده آنان نیز می‌باشد که باید به وارثان بپردازند و یا رضایت آنان را جلب کنند. ۴۲

جنین نامشروع

پرسش ۴۴۴. سقط جنین نامشروع، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: جایز نیست. ۴۳

اعضای مرگ مغزی

پرسش ۴۴۵. آیا استفاده از اعضای بدن شخصی که دچار مرگ مغزی شده (مانند قلب و کلیه)، برای نجات جان بیماران دیگر جایز است؟
آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی، فاضل و وحید: در فرضی که هنوز شخص از دنیا نرفته، استفاده از اعضای او، قتل نفس محسوب می‌شود و جایز نیست. ۴۴
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر استفاده از اعضای بدن شخص یاد شده، باعث تسریع در مرگ وی شود، جایز نیست. در غیر این صورت اگر با اجازه قبلی او صورت گرفته باشد و یا نجات جان نفس محترمی متوقف بر آن عضو مورد نیاز باشد، اشکال ندارد. ۴۵
آیه‌الله مکارم: اگر مرگ مغزی به طور کامل و مسلم باشد و هیچ گونه احتمال بازگشت به زندگی عادی وجود نداشته باشد - چنانچه برای نجات جان مسلمانی باشد - اشکال ندارد. ۴۶
آیه‌الله نوری: آری، جایز است؛ ولی اگر میت در این باره وصیت نکرده باشد، باید این کار با اجازه مجتهد جامع شرایط انجام گیرد. ۴۷

اعضای غیرمسلمان

پرسش ۴۴۶. آیا پیوند اعضای بدن میت غیرمسلمان (غیر ذمی)، به بدن بیماران مسلمان جایز است؟
همه مراجع (به جز تبریزی و نوری): اشکال ندارد. ۴۸
آیه‌الله تبریزی: اگر جزء باطنی بدن مسلمان شود (مانند کلیه)، اشکال ندارد. ۴۹
آیه‌الله نوری: اشکال ندارد ولی باید این کار با اجازه مجتهد جامع شرایط انجام گیرد. ۵۰

خرید و فروش کلیه

پرسش ۴۴۷. در مواردی که پیوند عضو جایز است؛ آیا خرید و فروش اعضا و کلیه جایز است؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: در فرض یاد شده، خرید و فروش آن جایز است؛ و نیز می‌تواند پول را در برابر اجازه برداشتن عضو بگیرد. ۵۱
آیات عظام بهجت، سیستانی، صافی و وحید: در فرض یاد شده، می‌تواند پول را در برابر اجازه برداشتن عضو بگیرد. ۵۲
آیه‌الله تبریزی: اعضای بدن انسان، قابل خرید و فروش نیست. ۵۳
آیات عظام فاضل و مکارم: در فرض یاد شده، خرید و فروش آن جایز است؛ ولی بهتر است پول را در برابر اجازه برداشتن عضو بگیرد. ۵۴

دیه قطع عضو

پرسش ۴۴۸. آیا قطع عضو میت مسلمان برای پیوند زدن، دیه دارد؟ این دیه به چه کسی می‌رسد؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای، سیستانی و نوری: اگر میت در زمان حیات خود وصیت نکرده، بر قطع کننده، دیه تعلق می‌گیرد. این دیه بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛ بلکه در راه خیرات، برای خود میت صرف می‌شود. ۵۵
آیات عظام بهجت، تبریزی و وحید: بر قطع کننده دیه تعلق می‌گیرد و این دیه بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛ بلکه باید در راه خیرات، برای خود میت صرف شود. ۵۶
آیه‌الله فاضل: بر قطع کننده دیه تعلق می‌گیرد و این دیه بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛ بلکه بنا بر احتیاط واجب، باید در راه خیرات، برای خود میت صرف شود (هر چند میت در زمان حیات خود هم وصیت کرده باشد). ۵۷

آیه‌الله مکارم: اگر میت در زمان حیات خود وصیت نکرده، بر قطع کننده، دیه تعلق می‌گیرد. این دیه بین ورثه‌ها تقسیم نمی‌شود؛ بلکه بنا بر احتیاط واجب در راه خیرات، برای خود میت صرف می‌شود. ۵۸

طهارت عضو پیوندی

پرسش ۴۴۹. پیوند قسمتی از بدن میت به انسان زنده، از نظر طهارت و نجاست چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر جزء بدن انسان زنده شود، پاک است. ۵۹

کالبد شکافی

پرسش ۴۵۰. کالبد شکافی برای کشف جرایم و شناسایی قاتل، چه حکمی دارد؟
آیات عظام بهجت و مکارم: اگر ضرورت ایجاب کند اشکال ندارد؛ مانند نجات جان بی‌گناه و شناسایی قاتل. ۶۰
آیه‌الله تبریزی: خیر، جایز نیست. ۶۱
آیات عظام خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر کشف حقیقت متوقف بر آن است، اشکال ندارد. ۶۲

تشریح جسد غیرمسلمان

پرسش ۴۵۱. حکم کالبد شکافی و تشریح بدن میت غیرمسلمان (غیرذمی) چیست؟
همه مراجع: تشریح بدن میت غیرمسلمان اشکال ندارد. ۶۳
پرسش ۴۵۲. آیا تشریح جسد کافر ذمی جایز است؟
آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، فاضل و مکارم: اشکال ندارد. ۶۴
آیات عظام سیستانی و وحید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ مگر آنکه در آیین آنها، تشریح جسد اشکال نداشته باشد. ۶۵
آیه‌الله نوری: جایز نیست. ۶۶

فروش خون

پرسش ۴۵۳. آیا شخص می‌تواند در مقابل اهدای خون به بیماران نیازمند، پول بگیرد؟
همه مراجع: آری، جایز است [به شرط آنکه برای او خطر و ضرر قابل توجهی نداشته باشد]. ۶۷

تلقیح مصنوعی

پرسش ۴۵۴. حکم باردار نمودن مصنوعی زن با نطفه شوهرش چیست؟ آیا فرزندی که از این راه متولد می‌شود، حکم فرزند حقیقی را دارد؟
همه مراجع: اصل این کار اشکال ندارد؛ به شرط آنکه از مقدمات حرام (مانند نگاه و لمس نامحرم) پرهیز شود و بچه به دنیا آمده، همه احکام فرزند آن زن و شوهر را دارا است. ۶۸

اسپریم مرد اجنبی

پرسش ۴۵۵. حکم وارد کردن اسپریم مرد اجنبی به رحم زن - در صورتی که شوهرش عقیم باشد - چیست؟ فرزندی که متولد می‌شود، متعلق به کیست؟
همه مراجع (به جز خامنه‌ای): این کار حرام است و اگر فرزندی به دنیا آید، به صاحب نطفه و به زنی که صاحب رحم است، تعلق دارد. ۶۹
آیه‌الله خامنه‌ای: اصل این کار اشکال ندارد؛ به شرط آنکه از مقدمات حرام (مانند نگاه و لمس نامحرم) پرهیز شود و اگر فرزندی به دنیا آید، به صاحب نطفه و به زنی که صاحب رحم است، تعلق دارد. ۷۰

استعمال مواد مخدر

پرسش ۴۵۶. حکم استعمال مواد مخدر (هرویین، تریاک، حبشیش و...) چیست؟
آیات عظام امام، بهجت، تبریزی و وحید: اعتیاد به مواد مخدر جایز نیست. ۷۱
آیات عظام خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: استفاده از مواد مخدر، جایز نیست. ۷۲
آیه‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط واجب، از استعمال مواد مخدر اجتناب شود. ۷۳

مواد مخدر و درمان

پرسش ۴۵۷. در مواردی که مواد مخدر جنبه درمانی پیدا کند، استفاده از آن چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر بر اساس تشخیص پزشک متخصص و مورد اطمینان، استفاده از مواد مخدر، تنها راه درمان محسوب شود (به مقدار ضرورت)، اشکال ندارد. ۷۴
تبصره. هر چیزی که در دین حرام شمرده شده، استفاده از آن به عنوان درمان با شرایط یاد شده، جایز است و مواد مخدر هم مصداقی از آن محسوب می‌شود.

پرسش ۴۵۸. آیا حشیش و تریاک نجس است؟
همه مراجع: خیر، پاک است. ۷۵

حکم سیگار

پرسش ۴۵۹. کشیدن سیگار چه حکمی دارد؟
همه مراجع (به جز مکارم): اگر باعث ضرر قابل توجه باشد، جایز نیست. ۷۶
آیه‌الله مکارم: با توجه به شهادت و گواهی جمعی از پزشکان آگاه و اساتید متعهد دانشگاه و نیز آمارهای تکان دهنده از مرگ و میر ناشی از سیگار و بیماری‌های خطرناکی که از آن نشأت می‌گیرد؛ ثابت شده که خطرات مهم دود سیگار، يك واقعیت است. از این رو کشیدن آن به طور مطلق حرام است. ۷۷

پوست لب

پرسش ۴۶۰. کندن و جویدن پوست لب و جاهای دیگر بدن، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: پوست‌های مختصر لب و جاهای دیگر بدن - که به آسانی کنده می‌شود و در حال افتادن است - پاک است. ۷۸

خون دهان

پرسش ۴۶۱. اگر از دندان خون بیاید و با آب دهان مخلوط شود، فرو بردن آن چه حکمی دارد؟ آیا باید دهان را آب کشید؟
همه مراجع (به جز مکارم و نوری): اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد. ۷۹
آیه‌الله نوری: اگر خون به حدی کم باشد که واسطه مخلوط شدن با آب دهان، از بین می‌رود، پاک است؛ ولی فرو بردن آن اشکال دارد. ۸۰
آیه‌الله مکارم: اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد؛ ولی عمدا این کار را نکند. ۸۱

خون زخم

پرسش ۴۶۲. آیا خونی که بر روی زخم خشک می‌شود، نجس است؟
همه مراجع: آری، نجس است؛ هر چند خشک شده باشد. ۸۲

خون تزریقات

پرسش ۴۶۳. گاهی هنگام خون‌گیری از بیمار، مقدار بسیار کم و ناچیزی از خون سرایت می‌کند؛ آیا با پنبه الکلی می‌توان محل را تطهیر کرد؟
همه مراجع: خون - هر چند به مقدار ناچیز هم باشد - نجس است و باید آن را با آب شست. ۸۳

تنفس مصنوعی میت

پرسش ۴۶۴. آیا ماساژ فردی که نمی‌دانیم زنده است یا مرده، غسل مس میت دارد؟
همه مراجع: تا وقتی که روح از بدن او جدا نشده و یا بدنش گرم است، دست زدن به بدن او موجب غسل نمی‌شود. ۸۴

لمس مرگ مغزی

پرسش ۴۶۵ . آیا دست زدن به بیماری که در کما بوده و یا دچار مرگ مغزی شده و چند لحظه دیگر می‌میرد، غسل مس میت دارد؟

همه مراجع: تا وقتی که روح از بدن او جدا نشده و یا بدنش گرم است، دست زدن به بدن او موجب غسل نمی‌شود. ۸۵

غسل مس میت

پرسش ۴۶۶ . در هنگام تشریح، اگر دست ما به مرده‌ای بخورد که نمی‌دانیم مسلمان است یا کافر ؛ آیا غسل مس میت لازم است؟

همه مراجع: غسل مس میت واجب است، خواه میت مسلمان باشد یا کافر ؛ مگر آنکه بدانید میت مسلمانی است که او را غسل داده‌اند. ۸۶

استخوان میت

پرسش ۴۶۷ . حکم دست زدن دانشجویان پرستاری به استخوان‌های (بدون گوشت) میت چیست؟

آیات عظام امام، خامنه‌ای و نوری: اگر میت را غسل نداده‌اند، باید برای مس استخوان او غسل کرد. ۸۷
آیات عظام بهجت، صافی و فاضل: اگر میت را غسل نداده‌اند، بنابر احتیاط واجب باید برای مس استخوان او غسل کرد. ۸۸

آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: اگر استخوانی باشد که گوشت ندارد، برای مس آن غسل واجب نیست. ۸۹

مس میت

پرسش ۴۶۸ . کسی که به بدن میت قبل از غسل دست بزند، آیا بدن و لباسش هم نجس می‌شود و باید آب بکشد، یا فقط غسل کند؟

همه مراجع (به جز مکارم): اگر دست یا لباس خودش و یا بدن میت، مرطوب باشد، نجس می‌شود و باید محل تماس را تطهیر کند. اگر خشک باشد، بهتر است (احتیاط مستحب)، محل تماس را بشوید. ۹۰
آیه‌الله مکارم: اگر دست یا لباس خودش و یا بدن میت مرطوب باشد، نجس می‌شود و باید محل تماس را تطهیر کند. اگر خشک باشد، بنابر احتیاط واجب، باید محل تماس را بشوید. ۹۱

پرسش ۴۶۹ . اگر مس میت با دستکش صورت گیرد، باز غسل مس میت لازم است؟
همه مراجع: خیر، غسل واجب نمی‌شود. ۹۲

حکم الکل

پرسش ۴۷۰ . آیا الکل صنعتی مورد استفاده در آزمایشگاه‌ها و الکلی که در تزریقات و مانند آن به کار می‌رود، نجس است؟

آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی و نوری: اگر یقین نداشته باشید که از الکل مست کننده تهیه شده، پاک است. ۹۳

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: خیر، پاک است. ۹۴
تبصره. الکل صنعتی از مایع مست کننده تهیه نمی‌شود بلکه از گازهای اتیل و استیل که از فرآورده‌های نفتی است به دست می‌آید. این الکل آن قدر غلظتش بالا است که باعث مسمومیت می‌شود نه مستی.

پرسش ۴۷۱ . به طور کلی حکم طهارت و نجاست انواع الکل‌ها چیست؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل و نوری: هر کدام از این الکل‌ها، اگر اصلشان مایع مست کننده باشد، نجس است. ۹۵

آیات عظام تبریزی و خامنه‌ای: هر کدام از این الکل‌ها، اگر اصلشان مایع مست کننده باشد، بنابر احتیاط واجب نجس است. ۹۶

آیات عظام سیستانی و وحید: تمامی انواع الکل‌ها پاک است. البته اگر اصل آن مایع مست کننده باشد، بنابر احتیاط مستحب نجس است. ۹۷

آیه‌الله مکارم: هر الکلی که به صورت فعلی آن قابل نوشیدن نباشد و باید آن را رقیق کرد، نجس نیست ؛ ولی اگر به

صورت کنونی آن قابل نوشیدن باشد، بنابر احتیاط واجب نجس است. ۹۸

احکام آموزشی

آموزش پزشکی

پرسش ۴۷۲. در بیمارستان ها و مراکز آموزشی - پزشکی، دانشجویان جهت آموزش به معاینه نواحی مختلف بدن (شکم، سینه، لگن و عورت) بیمار زن می پردازند. با توجه به اینکه این امر يك موضوع آموزشی است که در برنامه پزشکان قرار دارد، حکم آن چیست؟
همه مراجع (به جز تبریزی): اگر فراگیری مسائل پزشکی، در حدی است که حفظ سلامتی و جان بیماران (هر چند در آینده)، متوقف بر آن باشد؛ به مقدار ضرورت و ناچاری جایز است. ۹۹
آیه الله تبریزی: اگر فراگیری مسائل پزشکی، در حدی است که حفظ سلامتی و جان بیماران (هر چند در آینده) و یا حفظ پیشرفت و فرهنگ طب مسلمانان، متوقف بر آن باشد، اشکال ندارد. ۱۰۰

عکس های آموزشی

پرسش ۴۷۳. نگاه کردن به عکس های عریان موجود در کتاب های پزشکی - که آموزش آن برای دانشجویان ضروری است - چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد. ۱۰۱

تشریح جسد مسلمان

پرسش ۴۷۴. آیا برای آموزش دانشجویان یا کشف مطالب جدید علم پزشکی، تشریح بدن میت مسلمان جایز است؟
همه مراجع (به جز تبریزی): اگر امکان دسترسی به بدن میت غیرمسلمان نباشد و کشف مسائل جدید پزشکی در حدی باشد که نجات جان مسلمان (هر چند در آینده)، متوقف بر آن باشد؛ تشریح بدن میت مسلمان (به مقدار ضرورت) اشکال ندارد. ۱۰۲
آیه الله تبریزی: اگر نیاز به تشریح است، باید جسد غیرمسلمان را تهیه کنند و تشریح جسد مسلمان جایز نیست. ۱۰۳

آموزش موسیقی

پرسش ۴۷۵. حکم آموزش و یادگیری نوازندگی آلات موسیقی چیست؟
همه مراجع (به جز بهجت و صافی): آموزش و یادگیری نوازندگی با آلات مختص [به لاهو] جایز نیست و اگر از آلات مشترک باشد، به منظور استفاده مشروع و حلال، اشکال ندارد. ۱۰۴
آیات عظام بهجت و صافی: آموزش و یادگیری نوازندگی با آلات موسیقی، حرام است. ۱۰۵

نگاه به استاد

پرسش ۴۷۶. حکم نگاه به صورت استاد زن، در هنگام تدریس چیست؟
همه مراجع (به جز صافی): اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد. ۱۰۶
آیه الله صافی: بنابر احتیاط واجب بدون قصد لذت نیز جایز نیست؛ ولی اگر نگاه اتفاقی باشد، اشکال ندارد. ۱۰۷

استاد بدحجاب

پرسش ۴۷۷. استاد ما بد حجاب است و حجاب شرعی را رعایت نمی کند و در هنگام نوشتن مطالب روی تخته سیاه، دست و موهای سر او، بیش از اندازه ظاهر می شود؛ تکلیف ما چیست؟
آیات عظام امام، خامنه ای، صافی، فاضل و نوری: نگاه به او - هر چند بدون قصد لذت - اشکال دارد. ۱۰۸
آیه الله بهجت: نگاه به او - هر چند بدون قصد لذت - جایز نیست. ۱۰۹
آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: در صورتی که از زنان بی باکی است که اگر او را امر به حجاب کنند، اعتنا نمی کند؛ نگاه به او - بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام - اشکالی ندارد. ۱۱۰

دختران هم کلاسی

پرسش ۴۷۸ . با توجه به اینکه کلاس های دانشجویان دختر و پسر، با هم برگزار می شود، ناخودآگاه چشم انسان به دختران نامحرم می افتد ؛ حکم آن چیست؟
همه مراجع: اگر ناخود آگاه و بدون قصد لذت باشد، اشکال ندارد. ۱۱۱

حرمت تقلب

پرسش ۴۷۹ . حکم تقلب در امتحان چیست؟
همه مراجع: تقلب در امتحان جایز نیست. ۱۱۲

تقلب با رضایت

پرسش ۴۸۰ . اگر طرف مقابل راضی به تقلب از روی نوشته اش باشد، حکم تقلب چگونه است؟
همه مراجع: رضایت شخص مقابل، هیچ تأثیری در حکم ندارد. ۱۱۳

تقلب در آزمون

پرسش ۴۸۱ . تقلب در امتحان هایی که برای ورزیدگی و تست دانش آموزان انجام می شود، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: تقلب در این نوع امتحانات هر چند حرام نیست ؛ ولی زیان آن به خود شخص باز می گردد ؛ مگر آنکه بگوید: خودم نوشتم که از باب دروغ، حرام می گردد. ۱۱۴

تقلب در آزمون های استخدامی

پرسش ۴۸۲ . تقلب در آزمون هایی که جهت استخدام در مشاغل صورت می گیرد، در دستمزدها و حقوق هایی که افراد بعد از تصدی شغل مربوطه دریافت می کنند، ایجاد شبهه می کند یا نه؟
همه مراجع (به جز وحید) : اگر تخصص و مهارت لازم را برای آن کار دارد و مقررات پس از استخدام نیز رعایت شده است ؛ حقوقی که دریافت می کند، اشکال ندارد. ۱۱۵
آیه الله وحید: استفاده از مزایای آن نهاد، جایز نیست. ۱۱۶

تقلب آزمون کارشناسی

پرسش ۴۸۳ . دانشجویی که در خود قدرت ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد را می بیند، چنانچه در امتحان ورودی تقلب کند و علت آن را عدم آماده بودن شرایط روحی و روانی، در آن زمان خاص و اصولاً عدم تبحر در تست زنی قلمداد کند ؛ آیا عمل او جایز است؟
همه مراجع: تقلب در امتحان در هر صورت، جایز نیست. ۱۱۷

احکام امر به معروف

اهمیت امر به معروف

پرسش ۴۸۴ . درباره اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و ضرورت آن توضیح دهید؟
«كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ» ۱۱۸ ؛ «شما بهترین امتی بودید که به سود انسان ها آفریده شده اند [؛ چه اینکه] امر به معروف و نهی از منکر می کنید» .
«معروف» آن است که عقل و شرع آن را نیک و خوب بدانند و «منکر» آن است که عقل و شرع آن را ناپسند و بد بدانند. بنابراین آنچه که نیک است - اعم از امور فرهنگی، اعتقادی، اقتصادی، عبادی، اخلاقی، سیاسی، جسمی، روانی و... - معروف است و کلیه آنچه که ناپسند است، مشمول منکر می گردد. پس امر به معروف، به معنای «فرمان دادن به کار خوب» و نهی از منکر، به معنای «باز داشتن از کار بد» است.
بهترین راه برای به دست آوردن مصداق های معروف و منکر، مراجعه به شرع است. بعضی از معروف ها عبارت است از: تقوا، احسان و نیکی، توکل، حسن ظن به خدا، توبه، تلاوت قرآن، شکر خدا، مشورت، دعا، اخلاق نیک، بردباری، ایستادگی در راه دین، خوف از خدا، انفاق، اندیشیدن و تفکر، عفو و بخشش، فرو بردن خشم، جهاد، نماز، روزه و... بخشی از منکرها نیز عبارت است از: کفر، نفاق، دوستی با کافران، ظلم و ستم، خیانت به بیت المال، کتمان حق، دین فروشی، بخل، کرنش در برابر دشمن، بدگمانی، دروغ، غیبت، تهمت، ایجاد اختلاف، ریاست طلبی،

حسادت، قطع رحم و....

فریضه امر به معروف و نهی از منکر، در همه ادیان مطرح بوده است و وجوب آن اختصاص به مسلمانان ندارد. این حکم در میان بنی اسرائیل به چشم می خورد. خداوند در قرآن می فرماید: «اهل کتاب همه یکسان نیستند؛ بلکه پاره ای از آنان به انجام این فریضه می پردازند و از نیکان به شمار می روند». ۱۱۹ لقمان اجرای این فریضه را به فرزندش سفارش می کند. ۱۲۰ خداوند به حضرت موسی و هارون دستور می دهد که با زبان نرم، فرعون را نصیحت کنند. ۱۲۱

امر به معروف و نهی از منکر، از مهم ترین، بهترین و عالی ترین فریضه ها و واجبات اسلامی است؛ به طوری که برخی از فقیهان، آن را از ضروریات دین دانسته اند. در آیات و روایات گوناگونی به آن سفارش شده است و تعابیر زیبایی در آنها به چشم می خورد. حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: «تمام کارهای نیک و (حتی) جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر، همچون آب دهان در برابر دریای پهناوری است». ۱۲۲ امام باقر (علیه السلام) می فرماید: «بد قومی هستند، قومی که بر امر به معروف و نهی از منکر عیب می گیرند و آن را بی ارزش می پندارند». ۱۲۳

ذکر چند امر در این زمینه لازم است:

۱. این فریضه از تکالیف همگانی است و همه مسلمانان باید آن را پاس بدارند. این چنین نیست که در زمان اقتدار حاکمیت اسلامی، این فریضه تنها بر دوش نیروهای انتظامی و قوه قضاییه و سایر نهادهای دولتی قرار داشته باشد؛ بلکه تك تك آحاد مردم به انجام این فریضه موظف اند. امر به معروف و نهی از منکر، واجب کفایی است و چنانچه عده ای به اجرای آن بپردازند و به گسترش معروف و از بین بردن منکر اقدام ورزند، انجام دادن آن از دیگران ساقط می شود.

۲. در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر، بین زن و مرد تفاوتی نیست و هر دو گروه، در این راستا وظیفه و مسئولیت دارند.

۳. یکی از مراتب امر به معروف و نهی از منکر اقدام و برخورد عملی با شخص گناهکار است؛ ولی به فتوای مراجع تقلید، این امر باید ۱۲۴ با اجازه حاکم شرع و مسئولان حکومت اسلامی انجام گیرد و بدون اجازه آنها جایز نیست. ۱۲۵

۴. این فریضه دارای شرایطی است که بدون فراهم آمدن آنها، انجام دادن آن بر شخص واجب نیست؛ بلکه در برخی موارد نیز حرام است.

مراتب امر به معروف

پرسش ۴۸۵. مراتب امر به معروف و نهی از منکر کدام است؟

مراتب امر به معروف و نهی از منکر عبارت است از:

۱. انکار قلبی،
۲. انکار زبانی،
۳. اقدام عملی.

شرایط امر به معروف

پرسش ۴۸۶. شرایط امر به معروف و نهی از منکر کدام است؟

۱. آمر و ناهی باید معروف و منکر را بشناسد.
۲. احتمال دهد امر و نهی او تأثیر دارد.
۳. امر و نهی مفسده ای (ضرر جانی، مالی مهم و آبرویی) نداشته باشد.
۴. تارك معروف و عامل منکر، بر ادامه شیوه خود اصرار داشته باشد.

پرسش ۴۸۷. آیا بر کسی که از احکام شرعی و راه و روش امر به معروف آگاهی ندارد، امر به معروف واجب است؟

همه مراجع: خیر واجب نیست؛ ولی باید شرایط و مسائل امر به معروف را یاد بگیرد تا دچار اشتباه نگردد. ۱۲۶

موارد امر به معروف

پرسش ۴۸۸. از نظر شرعی امر به کدام يك از معروف ها و نهی از کدام يك از منکرها واجب است؟

آیات عظام امام، بهجت، مکارم، فاضل، خامنه‌ای و نوری: در واجبات و محرمات، امر و نهی واجب و در مستحبات و مکروهات، امر و نهی مستحب است. ۱۲۷

آیات عظام تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: در واجبات و محرمات امر و نهی واجب و در مستحبات امر مستحب است. ۱۲۸

وظیفه امر به معروف

پرسش ۴۸۹. اگر کسی عملی را مرتکب شود که مرجع تقلید شخص دیگری آن را حرام می‌داند؛ ولی به نظر مرجع تقلید خودش جایز است؛ آیا باید او را از آن عمل نهی کند؟
همه مراجع: خیر، نهی از منکر در این مورد واجب نیست. ۱۲۹

پرسش ۴۹۰. آیا کسی که خودش به معروف عمل نمی‌کند و مرتکب گناه می‌شود؛ حق دارد دیگران را امر و نهی کند؟

همه مراجع: آری، بر او هم واجب است که با تحقق شرایط، امر به معروف و نهی از منکر کند. البته باید بداند که اگر بخواهد سخنش در قلب دیگران جای گیرد و تأثیر بگذارد، با عمل و رفتار خود می‌تواند، به این هدف دست یابد. ۱۳۰

امر به معروف فامیل

پرسش ۴۹۱. برخی از بستگان و خویشاوندان ما به طور کلی به نماز و روزه و سایر واجبات توجهی ندارند و اموالشان نیز حرام و یا مشکوک است و هیچ‌گونه نصیحت و موعظه‌ای در آنها اثر نمی‌کند؛ آیا معاشرت با آنان جایز است؟

همه مراجع: معاشرت با آنان اشکال ندارد؛ به ویژه اگر باعث هدایت آنان بشود و تا هنگامی که یقین ندارید غذای مورد استفاده، از مال حرام است، تصرف در آن جایز است. ۱۳۱

وظیفه نیروی انتظامی

پرسش ۴۹۲. در زمان حکومت اسلامی، اگر نیروی انتظامی در برخورد با مفسد اجتماعی از خود جدیت نشان ندهد، وظیفه مردم چیست؟ آیا باید بر اساس فریضه امر به معروف و نهی از منکر اقدام کنند؟
همه مراجع (به جز بهجت): بر همه مکلفان، امر به معروف و نهی از منکر واجب است و اگر نیروی انتظامی به این فریضه عمل نکند، تکلیف از دیگران ساقط نمی‌شود؛ بلکه با فراهم بودن شرایط آن، بر سایرین نیز واجب است البته چنانچه نیاز به اقدام و برخورد فیزیکی باشد، این امر بدون اجازه حاکم شرع جایز نیست. ۱۳۲
آیه‌الله بهجت: بر همه مکلفان، امر به معروف و نهی از منکر واجب است و اگر نیروی انتظامی به این فریضه عمل نکند، تکلیف از دیگران ساقط نمی‌شود؛ بلکه با فراهم بودن شرایط آن، بر سایرین نیز واجب است. در جایی که منجر به جرح بشود، نهی از منکر جایز نیست و اجازه مجتهد جامع شرایط نیز بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند. ۱۳۳

منکرات مجلس عروسی

پرسش ۴۹۳. گاهی در عروسی‌ها به پخش نوارهای موسیقی - که بعضی از آنها از صدا و سیما هم پخش می‌شود - می‌پردازند؛ آیا نیروی انتظامی و یا بسیج و یا نهاد دیگری، می‌تواند آنها را از این عمل باز دارند و نهی از منکر کنند؟

همه مراجع: اگر از نوع موسیقی حرام باشد، گوش دادن به آن جایز نیست و نهادهای یاد شده وظیفه دارند ارشاد و نهی از منکر کنند و صرف پخش شدن آن از رسانه صدا و سیما، دلیلی بر جواز آن نیست؛ ولی صداهای مشکوک اشکال ندارد. ۱۳۴

موسیقی خوابگاه دانشجویی

پرسش ۴۹۴. با کسانی که در خوابگاه‌های دانشجویی به موسیقی‌های مبتذل گوش می‌دهند، چه باید کرد؟
همه مراجع: اگر احتمال تأثیر می‌دهید - در صورت فراهم بودن سایر شرایط - باید به او تذکر دهید و یا در صورت امکان، مسئولان امر را مطلع سازید. ۱۳۵

امر به معروف بدحجاب

پرسش ۴۹۵ . وظیفه مردم در قبال بدحجابی و مفساد موجود در جامعه چیست؟
همه مراجع: وظیفه هر فردی امر به معروف و نهی از منکر است؛ ولی باید به شرایط و مراتب آن توجه داشته باشد. ۱۳۶

امر به معروف دانشجویان

پرسش ۴۹۶ . در دانشگاه‌ها، روابط پسر و دختر غوغا می‌کند؛ وظیفه ما نسبت به آنان چیست؟
همه مراجع: بر هر فردی واجب است، ضمن دوری از ابتلا به مفساد، در صورت تمکن و تحقق شرایط نهی از منکر، به این فریضه اقدام کند. ۱۳۷

سختی امر به معروف

پرسش ۴۹۷ . بعضی از گناهان (مانند بدحجابی و...) به حدی است که اگر بخواهم تمام وقت را برای آن سپری کنم، باز هم نمی‌توانم به تکلیف خود عمل کنم و از کار و زندگی می‌افتم؛ در این صورت تکلیف چیست؟
همه مراجع: امر به معروف و نهی از منکر، تا جایی که باعث ضرر مالی قابل توجه یا سختی و اختلال در زندگی نشود، واجب است. ۱۳۸

نگاه به نامحرم

پرسش ۴۹۸ . هر گاه نهی از منکر باعث نگاه به زنان بی‌مولات و آرایش کرده شود، آیا باز هم واجب است؟
همه مراجع: نهی از منکر، ملازم با نگاه کردن نیست و نگاه‌های قهری و اتفاقی، اشکال ندارد. ۱۳۹

تجسس در خوابگاه

پرسش ۴۹۹ . برای اینکه اطلاع پیدا کنیم که در اتاق خوابگاه‌ها، گناه (نه توطئه بر ضد نظام) انجام می‌شود یا نه، آیا جایز است تفحص کنیم؟
همه مراجع: خیر، این کار حرام است. ۱۴۰

نجاست فرش

پرسش ۵۰۰ . اگر فرش کسی نجس باشد و ببیند دیگران با پای مرطوب بر آن قدم می‌گذارند، تکلیف چیست؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای، صافی، فاضل و نوری: لازم نیست به آنان بگوید. ۱۴۱
آیه‌الله بهجت: خیر، لازم نیست به او بگوید؛ مگر اینکه با او طوری معاشرت داشته باشد که اگر نگوید، لوازم مشترك بین آن دو نجس خواهد شد. ۱۴۲
آیه‌الله تبریزی: اگر در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها سرایت کند، باید به آنان بگوید. ۱۴۳
آیه‌الله سیستانی: اگر او باعث این امر شده باشد، با دو شرط باید به وی بگوید: یکی اینکه در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌های او سرایت کند و دیگر آنکه احتمال بدهد آنان به گفته او ترتیب اثر می‌دهند؛ ولی اگر بداند ترتیب اثر نمی‌دهند، گفتن لازم نیست. ۱۴۴
آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط به آنان بگوید. ۱۴۵
آیه‌الله وحید: اگر او باعث این امر شده و در معرض این باشد که نجاست به خوردنی‌ها و آشامیدنی‌ها سرایت کند، باید به آنان بگوید. ۱۴۶

امر به معروف پدر و مادر

پرسش ۵۰۱ . اگر پدر و مادر انسان مرتکب گناه شوند، آیا نهی از منکر آنان بی‌احترامی محسوب نمی‌شود؟
همه مراجع: خیر، نهی از منکر آنان - با فراهم بودن شرایط آن - بر فرزند واجب است. البته سعی کند این کار را با سخن نرم و اخلاق نیک، انجام دهد و این امر، بی‌احترامی به آنان محسوب نمی‌شود و اگر تأثیر نکرد، وظیفه دیگری ندارد. ۱۴۷

تکرار امر به معروف

پرسش ۵۰۲ . در فریضه امر به معروف و نهی از منکر، آیا يك بار تذکر دادن کافی است، یا باید چندین بار تکرار کند؟

همه مراجع: اگر در تکرار تذکر، احتمال اثر می‌دهد، باید تکرار کند. ۱۴۸

نهی غذای نجس

پرسش ۵۰۳. اگر انسان ببیند کسی چیز نجسی را می‌خورد، آیا لازم است به او بگوید؟
همه مراجع (به جز بهجت): خیر، لازم نیست به او بگوید. ۱۴۹
آیه‌الله بهجت: خیر، لازم نیست به او بگوید؛ مگر اینکه با او طوری معاشرت داشته باشد که اگر نگوید، لوازم مشترک بین آن دو نجس می‌شود. ۱۵۰

فضله موش

پرسش ۵۰۴. اگر صاحب خانه در بین غذا خوردن، بفهمد غذا نجس است (مانند دیدن فضله موش در غذا)، آیا لازم است به میهمانان بگوید؟
همه مراجع (به جز سیستانی و مکارم): آری، باید به آنان بگوید. ۱۵۱
آیه‌الله سیستانی: اگر احتمال دهد میهمانان به گفته او ترتیب اثر می‌دهند، باید به آنان بگوید؛ ولی اگر بداند ترتیب اثر نمی‌دهند، گفتن لازم نیست. ۱۵۲
آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب، باید به آنان بگوید. ۱۵۳

دروغ مصلحتی

پرسش ۵۰۵. دروغ مصلحتی چه حکمی دارد؟
همه مراجع: «دروغ مصلحتی» به معنای رایج نزد مردم - که در واقع «دروغ منفعتی» است - حرام است. موارد جواز دروغ در اسلام مشخص است؛ از جمله آنها وجود مصلحت اهم (مثل حفظ جان مؤمن و یا رفع نزاع بین دو مسلمان) است. ۱۵۴

حکم غیبت

پرسش ۵۰۶. کسی که از شخصی غیبت کرده یا شنیده است، آیا باید رضایت فرد غیبت شده را به دست آورد؟
همه مراجع (به جز بهجت): خیر، کسب رضایت او واجب نیست؛ ولی باید از این گناه توبه کند. ۱۵۵
آیه‌الله بهجت: آری باید رضایت او را جلب کند، مگر اینکه عزت و آبروی او را نزد کسانی که پیش آنان غیبت کرده، اعاده نماید و اگر امکان رضایت و یا دسترسی به او نباشد، باید برای او استغفار کرد. ۱۵۶

موارد غیبت

پرسش ۵۰۷. کسی که عیب ظاهری دارد (مثلاً قدش کوتاه است)، آیا می‌توان پشت سر او این عیب را گفت؟
همه مراجع: بیان صفات ظاهری و آشکار شخصی که همه از آن آگاهی دارند - اگر قصد هتک و تحقیر و مسخره کردن او را نداشته باشد - اشکال ندارد. ۱۵۷

غیبت استاد

پرسش ۵۰۸. غیبت در مسائلی که اگر درباره آن صحبت نشود، حل نمی‌گردد (مثلاً درباره استادی که خوب درس نمی‌دهد)، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: بیان نقاط ضعف استاد، نزد مسئولان و یا در مقام مشورت، اشکال ندارد. به طور کلی در مواردی که مصلحت غیبت، اهم از مفسده آن باشد، غیبت حرام نیست. ۱۵۸

قطع رحم

پرسش ۵۰۹. خویشاوندانی که قطع رحم با آنان جایز نیست، چه کسانی‌اند؟
همه مراجع: ارحام کسانی‌اند که در مراتب ارث واقع می‌شوند؛ مانند: پدر، مادر، برادر، خواهر و فرزندان آنان و نیز عمو، عمه، خاله، دایی و فرزندان آنان. ۱۵۹

پرسش ۵۱۰. اگر برادر یا سایر نزدیکان فرد به وظایف دینی (نماز، روزه، خمس و...) عمل نمی‌کنند و به تذکر هم گوش نمی‌دهند، آیا می‌تواند رفت و آمد با آنان را قطع کند؟

همه مراجع (به جز امام): خیر، نمی‌تواند به این بهانه، صله رحم را ترك کند؛ مگر آنکه قطع رابطه (به طور موقت) باعث تأثیر و بیداری او گردد. در این صورت از باب نهي از منکر لازم است. ۱۶۰
امام: خیر، بکوش با رفت و آمد او را ارشاد کند و از قطع رحم در هر حال اجتناب ورزد. ۱۶۱

صله رحم

پرسش ۵۱۱. صله رحم به چه چیز تحقق می‌یابد؟ آیا رفت و آمد با خویشاوندان واجب است؟
همه مراجع: صله رحم، منحصر به رفت و آمد با خویشاوندان نیست؛ بلکه این عمل با هدیه دادن، میهمانی کردن، پیغام فرستادن، تماس تلفنی، سلام کردن و... نیز تحقق می‌یابد. پس همین اندازه که قطع رحم نشود، کافی است. ۱۶۲

لباس شهرت

پرسش ۵۱۲. منظور از لباس شهرت چه نوع لباسی است؟
همه مراجع (به جز سیستانی و مکارم): لباس شهرت، لباسی است که پوشیدن آن برای شخص - به جهت جنس پارچه، رنگ، کیفیت دوخت و یا مندرس بودنش - معمول نبوده و خلاف شأن او به حساب آید؛ به طوری که اگر آن را در برابر مردم بپوشد، توجه آنان را به خود جلب کرده و انگشت‌نما می‌شود. ۱۶۳
آیه‌الله مکارم: لباس شهرت، لباسی است که جنبه ریاکاری دارد و شخص می‌خواهد به وسیله آن، مثلاً به زهد و ترك دنیا مشهور شود؛ خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد و یا دوخت آن. اما اگر واقعا قصدش ساده پوشیدن است و جنبه ریاکاری ندارد؛ نه تنها جایز بلکه عملی شایسته است. ۱۶۴
آیه‌الله سیستانی: منظور لباسی است که مؤمن را به صورتی زشت و نامناسب درآورد. ۱۶۵

پوشیدن لباس شهرت

پرسش ۵۱۳. حکم پوشیدن لباس شهرت را بیان کنید؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پوشیدن لباسی که موجب شهرت و انگشت‌نمایی شود، بنابر احتیاط واجب حرام است. ۱۶۶
آیات عظام بهجت، صافی و وحید: پوشیدن لباسی که موجب شهرت و انگشت‌نمایی شود، حرام است. ۱۶۷
آیات عظام تبریزی و سیستانی: پوشیدن آن حرام نیست؛ مگر آنکه موجب هتك حرمت و خواری شخص شود. ۱۶۸
آیه‌الله مکارم: پوشیدن لباسی که جنبه ریاکاری دارد و شخص می‌خواهد به وسیله آن، مثلاً به زهد و ترك دنیا مشهور شود، بنابر احتیاط واجب حرام است؛ خواه از جهت پارچه یا رنگ آن باشد و یا دوخت آن. اما اگر واقعا قصد او ساده پوشیدن است و جنبه ریاکاری ندارد؛ نه تنها جایز، بلکه عملی شایسته است. ۱۶۹
تبصره. پوشیدن هر لباسی که موجب هتك حرمت و خواری شخص شود، به فتوای همه مراجع حرام است.

لباس جنس مخالف

پرسش ۵۱۴. پوشیدن لباس زنانه برای مردان و بالعکس چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام و بهجت: بنابر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، جایز نیست. ۱۷۰
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: بنابر احتیاط واجب پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، در صورتی که آن را زنی و پوشش خود قرار دهد، جایز نیست. ۱۷۱
آیه‌الله سیستانی: بنابر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، اگر او را به آن صورت در آورد، جایز نیست. ۱۷۲
آیه‌الله مکارم: پوشیدن لباس جنس مخالف، اگر مفسده خاصی بر آن مترتب نشود، اشکال ندارد. ۱۷۳
آیه‌الله نوری: بنا بر احتیاط واجب، پوشیدن لباس مختص به جنس مخالف، جایز نیست؛ مگر آنکه انگیزه عقلائی و مصلحت مهم‌تری در بین باشد. ۱۷۴

لباس منزل

پرسش ۵۱۵. آیا در حرمت پوشیدن لباس جنس مخالف، تفاوتی بین پوشیدن آن در خانه و بیرون از آن دارد؟
آیات عظام امام و بهجت: خیر، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن جایز نیست. ۱۷۵
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل و وحید: تا زمانی که لباس جنس مخالف را به عنوان زنی (لباس و پوشش) خود قرار نداده باشد، اشکال ندارد. ۱۷۶

آیه‌الله سیستانی: اگر او را به صورت جنس مخالف در آورد، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن جایز نیست. ۱۷۷
آیه‌الله مکارم: اگر مفسده خاصی بر آن مترتب نشود، پوشیدن آن اشکال ندارد. ۱۷۸
آیه‌الله نوری: اگر از پوشیدن آن انگیزه عقلایی دارد و مصلحت مهم‌تری در بین است، اشکال ندارد. ۱۷۹

پوشیدن دمپایی

پرسش ۵۱۶. آیا پوشیدن دمپایی زنان برای مردان و بالعکس اشکال دارد؟
همه مراجع (به جز امام و بهجت): خیر، اشکال ندارد (اگر باعث مفسده نشود). ۱۸۰
آیات عظام امام و بهجت: اگر مختص به زن یا مرد باشد، بنابر احتیاط واجب پوشیدن آن برای دیگری جایز نیست. ۱۸۱
تبصره. اگر در موردی پوشیدن دمپایی مختص به جنس مخالف، به عنوان زی و لباس قرار گیرد (مانند پوشیدن آن در بیرون از منزل)، در این صورت پوشیدن آن اشکال دارد.

ریش تراشی

پرسش ۵۱۷. تراشیدن ریش تمام صورت، با ماشین یا تیغ چه حکمی دارد؟
همه مراجع (به جز بهجت و صافی): تراشیدن ریش - خواه با تیغ باشد یا ماشین - بنابر احتیاط واجب حرام است. ۱۸۲
آیات عظام بهجت و صافی: تراشیدن ریش حرام است. ۱۸۳

ریش نوجوان

پرسش ۵۱۸. آیا تراشیدن موهای کم صورت، به منظور رشد و پر پشت شدن آن، اشکال دارد؟
همه مراجع: اگر موهای صورت کم باشد و صدق ریش بر آن نکند، تراشیدن آن مانعی ندارد. ۱۸۴

مسخره ریش

پرسش ۵۱۹. اگر انسان برای اینکه توهین مردم را نشنود، ریشش را بزند؛ چه حکمی دارد؟
همه مراجع: گذاشتن ریش برای مسلمانی که به دینش اهمیت می‌دهد، باعث خواری و سرشکستگی نیست و با مسخره کردن دیگران، احکام الهی عوض نمی‌شود؛ مگر آنکه باعث حرج بشود و تحمل آن غیرممکن باشد. ۱۸۵

ریش پروفیسوری

پرسش ۵۲۰. آیا گذاشتن ریش پروفیسوری کفایت می‌کند؟
همه مراجع (به جز تبریزی و مکارم): خیر، کفایت نمی‌کند و حکم تراشیدن تمام آن را دارد. ۱۸۶
آیات عظام تبریزی و مکارم: اگر چانه و اطراف آن (یک چهارم صورت) تراشیده نشود، به طوری که در وقت مواجهه صدق ریش کند، کفایت می‌کند. ۱۸۷

وسایل قمار

پرسش ۵۲۱. اگر بعضی از وسیله‌های بازی، در شهری از آلات قمار محسوب شود؛ ولی در شهر دیگر این طور نباشد، آیا بازی با آنها جایز است؟
آیات عظام امام، بهجت، تبریزی، صافی، نوری و وحید: اگر تنها در بعضی شهرها نیز از آلات قمار محسوب شود، بازی با آن جایز نیست. ۱۸۸
آیات عظام سیستانی، فاضل و مکارم: اگر در عرف محل (شهر) از آلات قمار محسوب شود، بازی با آن جایز نیست و در غیر این صورت اشکال ندارد. ۱۸۹
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر این وسیله‌ها در یکی از دو شهر، از آلات قمار محسوب شود و در گذشته نیز در هر دو مکان از آلات قمار بوده، بازی با آنها حرام است. ۱۹۰

بازی رایانه

پرسش ۵۲۲. بازی قمار، به صورت تک نفره با رایانه چه حکمی دارد؟
همه مراجع (به جز بهجت، سیستانی، فاضل و مکارم): بازی با آلات قمار جایز نیست؛ خواه طرف مقابل، شخص

باشد یا رایانه ۱۹۱
آیات عظام بهجت و سیستانی: بنابر احتیاط واجب جایز نیست. ۱۹۲
آیات عظام فاضل و مکارم: اگر طرف دیگر رایانه باشد اشکال ندارد. ۱۹۳

بازی شطرنج

پرسش ۵۲۳. بازی با شطرنج، بدون برد و باخت و به منظور تقویت فکر و حافظه، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: اگر (واقعاً) در نظر عرف از آلت قمار بودن خارج شده باشد، بازی با آن اشکال ندارد. ۱۹۴
آیات عظام بهجت و وحید: اگر بدون برد و باخت باشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست و این احتیاط بسیار شدید است. ۱۹۵
آیات عظام سیستانی و صافی: بازی با شطرنج حرام است و انگیزه یاد شده، هیچ تأثیری در حکم ندارد و باعث جواز آن نمی‌گردد. ۱۹۶

پرسش ۵۲۴. اگر برای مقاد ثابت شود که شطرنج در زمان حاضر آلت قمار بودن خود را از دست داده است، بازی با آن بدون برد و باخت، چه حکمی دارد؟
همه مراجع (به جز بهجت و صافی): اگر احراز شود که از نظر عرف، آلت قمار بودن خود را از دست داده است، بازی با آن اشکال ندارد. ۱۹۷
آیه‌الله بهجت: بازی با شطرنج، اگر بدون برد و باخت باشد، بنابر احتیاط واجب جایز نیست و این احتیاط بسیار شدید است. ۱۹۸
آیه‌الله صافی: بازی با شطرنج، در هر حال حرام است. ۱۹۹

جوایز ورزشی

پرسش ۵۲۵. آیا در بازی‌های ورزشی، تعیین جایزه از سوی شخص یا گروه دیگر (غیر از مسابقه دهندگان) اشکال دارد؟
همه مراجع: در فرض یاد شده، اشکال ندارد. ۲۰۰

شرط بندی

پرسش ۵۲۶. آیا هر بازی که در آن برد و باخت و شرط بندی انجام گیرد، حرام است؟
همه مراجع: هر نوع بازی که به صورت برد و باخت و شرط بندی باشد، حرام است؛ مگر در مسابقه تیراندازی و اسب سواری. ۲۰۱

تخت نرد

پرسش ۵۲۷. حکم بازی با تخت نرد را بیان کنید؟
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، فاضل و مکارم: اگر از آلات قمار محسوب شود بازی با آن هر چند بدون برد و باخت حرام است. ۲۰۲
آیات عظام بهجت و وحید: بازی با نرد، اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و بدون آن بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۰۳
آیات عظام سیستانی، صافی و نوری: حرام است. ۲۰۴

بازی با ورق

پرسش ۵۲۸. بازی ورق و یا پاسور چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، نوری و وحید: بازی با آلات قمار - هر چند بدون برد و باخت - حرام است. ۲۰۵
آیات عظام بهجت و مکارم: اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و اگر بدون آن باشد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۰۶
آیه‌الله سیستانی: اگر به صورت برد و باخت باشد، حرام است و اگر بدون برد و باخت و شرط بندی باشد؛ چنانچه

در عرف محل (شهر) از آلات قمار شناخته شود، بنا بر احتیاط واجب بازی و این جایز نیست. ۲۰۷
آیه‌الله فاضل: اگر در عرف از آلات قمار بودن خارج شده باشد و برد و باختی در کار نباشد اشکال ندارد. ۲۰۸

بیلیارد

پرسش ۵۲۹. با توجه به رواج بیلیارد در سطح جامعه و تمایل بعضی مراکز آموزش عالی به استفاده از آن، لطفاً نظر مراجع عظام تقلید را در این خصوص بیان کنید؟
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: اگر در نظر عرف وسیله قمار شناخته شود، بازی با آن جایز نیست؛ هر چند بدون برد و باخت باشد. ۲۰۹
آیه‌الله بهجت: بازی با بیلیارد جایز نیست. ۲۱۰
آیه‌الله سیستانی: اگر در نظر عرف محل، وسیله قمار شناخته شود، با برد و باخت حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون برد و باخت هم جایز نیست. ۲۱۱
آیه‌الله وحید: اگر در نظر عرف وسیله قمار شناخته شود، با برد و باخت حرام است و بنا بر احتیاط واجب، بدون برد و باخت هم جایز نیست. ۲۱۲

نگهداری وسایل قمار

پرسش ۵۳۰. حکم نگهداری آلات قمار را بیان کنید؟
همه مراجع (به جز تبریزی و وحید): نگهداری آلات قمار، جایز نیست و باید آنها را از بین برد. ۲۱۳
آیات عظام تبریزی و وحید: بنا بر احتیاط واجب، نگهداری آلات قمار، جایز نیست و باید آنها را از بین برد. ۲۱۴

مجسمه سازی

پرسش ۵۳۱. ساختن مجسمه انسان یا حیوان، به صورت نیم تنه و یا برجسته روی دیوار چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: تفاوتی بین مجسمه کامل و ناقص نیست و هر دو اشکال دارد. ۲۱۵
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای و صافی: ساختن مجسمه آنها به صورت ناقص، اشکال ندارد. ۲۱۶
آیه‌الله نوری: ساختن مجسمه در صورتی که برای هدف عقلایی باشد و اسراف محسوب نشود، جایز است و در این امر، تفاوتی بین مجسمه کامل و ناقص نیست. ۲۱۷

خرید و فروش مجسمه

پرسش ۵۳۲. حکم خرید و فروش و نگه داری مجسمه جاندار چیست؟
همه مراجع (به جز صافی و مکارم): خرید و فروش و نگه داری آن اشکال ندارد. ۲۱۸
آیه‌الله مکارم: خرید و فروش آن اشکال دارد و سزاوار آن است که از نگه داری آن، خودداری شود. ۲۱۹
آیه‌الله صافی: بنا بر احتیاط واجب، خرید و فروش و نگه داری آن، جایز نیست. ۲۲۰

حکم کاریکاتور

پرسش ۵۳۳. کشیدن کاریکاتور اشخاص، در صورتی که موجب استهزا و هتک آنان شود، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: به طور کلی استهزا و هتک حرمت مؤمن، حرام است. ۲۲۱

شرب شراب

پرسش ۵۳۴. حکم شرب از نظر حرمت و نجاست چیست؟ آیا تفاوتی بین کم و زیاد آن نیست؟
همه مراجع: شرب، نجس و خوردن آن حرام است. تفاوتی بین کم و زیاد آن نیست و نوشیدن يك قطره آن نیز حرام است. این کار از گناهان بزرگ محسوب می‌شود؛ هر چند شخص را مست نکند. ۲۲۲

پرسش ۵۳۵. آیا هر مایع مست کننده، نوشیدن آن گناه است و باعث جاری شدن حد می‌گردد؟
همه مراجع: آری، اگر مایع مست کننده است، نوشیدن آن حرام و از گناهان بزرگ است و هر کس مرتکب شود، حد بر او جاری می‌شود. ۲۲۳

شرب مایع مسکر

پرسش ۵۳۶ . آیا هر مایعی که مست کننده باشد، نجس و نوشیدن آن حرام است؟ آیات عظام امام، بهجت، صافی، فاضل و نوری: اگر اصل آن هم مایع بوده، نجس است ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۴

آیات عظام تبریزی و خامنه‌ای: اگر اصل آن هم مایع بوده، بنابر احتیاط واجب نجس است ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۵

آیات عظام سیستانی و وحید: اگر اصل آن هم مایع بوده، بنابر احتیاط مستحب نجس است ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۶

آیه‌الله مکارم: بنابر احتیاط واجب نجس است، هر چند اصل آن هم مایع نبوده باشد ؛ ولی نوشیدن آن در هر حال حرام است. ۲۲۷

تبصره. اگر مایع مست کننده از مخلوط کردن يك چیز جامد (مانند بنگ و حشیش) با محلول آب تهیه شود، نجس نیست ؛ هر چند این محلول مست کننده باشد (چون اصل آن مایع نبوده است) ؛ ولی استعمال آن حرام است.

احکام منزل

نظافت و پاکیزگی

پرسش ۵۳۷ . آیا درباره نظافت و پاکیزگی آیه‌ای وجود دارد؟ در قرآن مجید می‌خوانیم: «**وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ**» ۲۲۸ ؛ «و خداوند کسانی را که خواهان پاکی اند دوست می‌دارد». اسلام دین پاکی و پاکیزگی است. طهارت از این رو احکام و قوانینش بر این اساس تنظیم شده است و به عنوان بخشی از ایمان شمرده شده است. همچنان که پلیدی و پلشتی بسیاری از نجاسات، نزد بشر فطری و ذاتی است و طبع او از آن تنفر دارد. البته بعضی از پدیده‌ها وجود دارند که نجاست آن مخفی است و انسان به راحتی نمی‌تواند به آنها پی ببرد و چه بسا آنها را پاک می‌داند ؛ ولی دین اسلام نجاست آنها را گوشزد کرده است (مانند نجاست سگ، خوک و شراب). از سوی دیگر این دین برای پاک گردانیدن نجاسات، برنامه و دستورات خاصی دارد. گفتنی است با توجه به اینکه عموم مردم در شبانه روز با مسائل طهارت و نجاست سر و کار دارند، دین اسلام احکام این باب را بسیار آسان و منطبق با فطرت بشری تشریح کرده و جست و جو و تحقیق و دقت نظر را لازم نشمرده است. حتی در مواردی شخص را از دقت زیاد و وسواس بر حذر و منع کرده است ؛ زیرا وسواس در طهارت و نجاست، شخص را دچار بیماری روحی و افسردگی نموده، زندگی را بر خودش تلخ می‌کند. تردیدی نیست که خداوند راضی به رنج و عذاب او و اطرافیانش نیست. به منظور آگاهی بیشتر در این باره، برخی از احکام خانه را مورد توجه قرار می‌دهیم.

شستن نجس

پرسش ۵۳۸ . اگر چیزی به بول، نجس شود چگونه با آب لایل پاک می‌شود؟ همه مراجع (به جز بهجت، سیستانی و صافی) : اگر از قبیل بدن و چیزهای سفت است (که آب در آن نفوذ نمی‌کند) پس از برطرف شدن عین نجاست (خواه با آب یا وسیله دیگر)، باید دو بار شسته شود و اگر از قبیل لباس و فرش و مانند اینها است، باید بعد از هر بار شستن فشار داده شود تا غساله آن بیرون آید. ۲۲۹ آیات عظام بهجت و صافی: پس از برطرف کردن عین نجاست، يك مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم است. ۲۳۰ آیه‌الله سیستانی: اگر آن چیز لباس و بدن باشد، پس از برطرف شدن عین نجاست (خواه با آب یا وسیله دیگر)، باید دو بار شسته شود و اگر غیر آن باشد، يك مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند. در هر حال در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت لازم است. ۲۳۱ تبصره. غساله آبی است که در وقت شستن و بعد از آن، از آن چیزی که شسته می‌شود خود به خود یا به وسیله فشار و مانند آن، جدا می‌شود.

پرسش ۵۳۹ . اگر چیزی به بول، نجس شود چگونه با آب کر (مانند آب لوله‌کشی) پاک می‌شود؟ آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پس از برطرف کردن عین نجاست يك مرتبه با آب شسته شود، کفایت

می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، بنا بر احتیاط واجب باید آن را فشار یا حرکت داد، تا غسله آن بیرون آید. ۲۳۲
آیه‌الله تبریزی: پس از برطرف کردن عین نجاست باید دو مرتبه با آب شسته شود و در لباس و فرش و مانند آن فشار
یا حرکت دادن لازم است. ۲۳۳
آیه‌الله سیستانی: پس از برطرف کردن عین نجاست، باید دو مرتبه با آب شسته شود و در لباس و فرش و مانند آن،
فشار یا حرکت دادن لازم نیست. ۲۳۴
آیه‌الله صافی: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود، کفایت می‌کند و در لباس و فرش و
مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم نیست. ۲۳۵
آیات عظام مکارم و وحید: پس از برطرف کردن عین نجاست، یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در لباس و
فرش و مانند آن، باید آن را فشار یا حرکت داد تا غسله آن بیرون آید. ۲۳۶
تبصره. اگر عین نجاست با همان شستن مرتبه اول از بین برود و بعد از آن آب استمرار داشته باشد، آن چیز پاک
می‌شود و نیاز به شستن بار دوم نیست؛ مگر بنا بر فتوای کسانی که دو بار شستن را لازم می‌شمارند.

پرسش ۵۴۰. اگر چیزی به غیربول، (مانند خون) نجس شود چگونه با آب قلیل پاک می‌شود؟
همه مراجع: اگر از قبیل بدن و چیزهای سفت است (که آب در آن نفوذ نمی‌کند)، پس از برطرف شدن عین نجاست
(خواه با آب یا وسیله دیگر)؛ یک مرتبه شستن، پاک می‌شود و اگر از قبیل لباس و فرش و مانند اینها است باید فشار
داده شود تا غسله آن بیرون آید. ۲۳۷

پرسش ۵۴۱. اگر چیزی به غیربول، (مانند خون) نجس شود چگونه با آب کر (مانند آب لوله‌کشی) پاک می‌شود؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: پس از برطرف کردن عین نجاست، یک مرتبه با آب شسته شود کفایت
می‌کند و در لباس و فرش و مانند آن، بنا بر احتیاط واجب باید آن را فشار یا حرکت داد، تا غسله آن بیرون آید. ۲۳۸
آیات عظام بهجت، سیستانی و صافی: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و
در لباس و فرش و مانند آن، فشار یا حرکت دادن لازم نیست. ۲۳۹
آیات عظام تبریزی، مکارم و وحید: پس از برطرف کردن عین نجاست یک مرتبه با آب شسته شود کفایت می‌کند و در
لباس و فرش و مانند آن، باید آن را فشار یا حرکت داد تا غسله آن بیرون آید. ۲۴۰
تبصره. اگر عین نجاست با همان شستن مرتبه اول از بین برود، آن چیز پاک می‌شود و نیاز به شستن بار دوم نیست؛
مگر بنا بر فتوای کسانی که دو بار شستن را لازم می‌شمارند.

رنگ نجاست

پرسش ۵۴۲. اگر بعد از شستن لباس، رنگ نجاست روی آن باقی باشد، آیا هنوز نجس است؟
همه مراجع: خیر، پاک است.

کف صابون

پرسش ۵۴۳. آیا آبی که کف صابون دارد، می‌تواند چیز نجس را پاک کند؟
همه مراجع: آری، آب با کف صابون مضاف محسوب نمی‌شود. ۲۴۱

ماشین لباس شویی

پرسش ۵۴۴. آیا لباس شویی اتوماتیک که چند بار لباس را می‌شوید، می‌تواند لباس نجس را پاک کند؟
آیات عظام امام و نوری: اگر بعد از برطرف شدن عین نجاست، یک مرتبه با آب لوله‌کشی یا دو مرتبه با آب قلیل
می‌شوید، پاک می‌کند. ۲۴۲
آیه‌الله بهجت: اگر عین نجاست را برطرف کند و آب متصل به لوله در داخل ماشین لباس شویی، به لباس‌ها و تمامی
قسمت‌های داخل ماشین برسد، پاک می‌کند. ۲۴۳
آیه‌الله تبریزی: اگر هنگام چرخیدن ماشین لباس شویی برای شستن لباس، آب آن به اطراف داخل آن در بار اول پاشیده
شود، باید آب کر در بار دوم، تمام جاهایی را که نجس شده، فرا بگیرد و لباس هم در حال اتصال به آب لوله‌کشی
شسته شود و پس از آن غسله خارج شود، تا لباس پاک گردد. ۲۴۴
آیات عظام سیستانی و مکارم: اگر عین نجاست را برطرف کند، پاک می‌کند؛ خواه در حال شستن لباس‌ها اتصال با
آب لوله‌کشی داشته باشد، یا بعد از قطع شدن شروع به شست و شو کند. ۲۴۵

آیات عظام خامنه‌ای و صافی: اگر عین نجاست را برطرف کند و آب متصل به لوله در داخل ماشین لباس شویی، به لباس‌ها و تمامی قسمت‌های داخل ماشین برسد و از آن جدا و خارج شود، پاك می‌کند. ۲۴۶
آیه‌الله فاضل: اگر حد اقل آب را سه بار تخلیه می‌کند، پاك می‌کند. ۲۴۷
آیه‌الله وحید: در این مورد باید احتیاط کرد. ۲۴۸

پرسش ۵۴۵. اگر پیش از آنکه لباس‌ها را داخل لباس شویی بریزیم، عین نجاست آنها را برطرف کنیم، آیا لباس شویی در این هنگام لباس‌ها را پاك می‌کند؟
همه مراجع (به جز تبریزی): در فرض یاد شده، لباس‌ها پاك می‌شود. ۲۴۹
آیه‌الله تبریزی: اگر به غیبول نجس شده باشد که در تطهیر آن يك بار شستن کافی است و ماشین لباس شویی آن را پاك می‌کند؛ ولی اگر به بول نجس شده است، در تطهیر آن دو بار شستن لازم است. از این رو احتیاط آن است که لباس‌ها را يك بار در بیرون لباس شویی هم بشویند. ۲۵۰

خون کم

پرسش ۵۴۶. آیا خون کم (کمتر از درهم) که در نماز بخشیده شده، پاك است؟
همه مراجع: خیر، نجس است؛ ولی اگر در بدن و لباس نمازگزار باشد، نماز با آن صحیح است. ۲۵۱
تبصره. درهم تقریباً به اندازه يك بند انگشت اشاره است.

فرش و موکت

پرسش ۵۴۷. چگونه موکتی که به زمین چسبیده و به بول نجس شده، پاك می‌شود؟
آیات عظام امام، خامنه‌ای، فاضل و نوری: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست، توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، يك بار روی آن آب ریخته شود، پاك می‌گردد و احتیاط واجب آن است که موکت طوری فشار یا حرکت داده شود که آب داخل آن خارج شود. ۲۵۲
آیات عظام بهجت و صافی: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، يك بار روی آن آب ریخته شود، پاك می‌گردد و فشار یا حرکت دادن موکت لازم نیست. ۲۵۳
آیه‌الله تبریزی: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، دو بار روی آن آب ریخته شود، پاك می‌گردد و در ضمن باید موکت طوری فشار یا حرکت داده شود، که آب داخل آن خارج گردد. ۲۵۴
آیه‌الله سیستانی: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، دو بار روی آن آب ریخته شود، پاك می‌گردد و فشار و حرکت دادن موکت لازم نیست. ۲۵۵
آیات عظام مکارم و وحید: اگر بعد از برطرف ساختن عین نجاست توسط شیلنگی که به آب لوله کشی شهر متصل است، يك بار روی آن آب ریخته شود، پاك می‌گردد و در ضمن باید موکت طوری فشار یا حرکت داده شود که آب داخل آن خارج شود. ۲۵۶
تبصره. اگر عین نجاست با همان شستن مرتبه اول از بین برود، آن چیز پاك می‌شود و نیاز به شستن بار دوم نیست؛ مگر بنابر فتوای کسانی که دو بار شستن را لازم می‌شمارند.

تطهیر با باران

پرسش ۵۴۸. آیا فرش نجس زیر باران زیاد، پاك می‌شود؟
همه مراجع (تبریزی و مکارم): اگر عین نجاست در آن باقی نماند، پاك می‌شود. ۲۵۷
آیه‌الله تبریزی: اگر عین نجاست در آن باقی نماند، پاك می‌شود و بنابر احتیاط واجب، باید فرش فشار داده شود. ۲۵۸
آیه‌الله مکارم: اگر عین نجاست در آن باقی نماند، پاك می‌شود و (باید فرش فشار داده شود) تا غساله آن بیرون بیاید. ۲۵۹

تطهیر با آفتاب

پرسش ۵۴۹. آیا لباس و فرش نجس و مانند آن، با آفتاب پاك می‌شود؟
همه مراجع: خیر، آفتاب با شرایطی تنها می‌تواند چیزهای ثابت از قبیل در، دیوار و پنجره را پاك کند؛ ولی لباس و فرش و مانند آن که قابل نقل و انتقال است، با آفتاب پاك نمی‌شود. ۲۶۰

تطهیر لوازم منزل

پرسش ۵۵۰. اگر دیوار اتاق یا برخی اثاث آن، نجس شود، آیا تطهیر آنها واجب است؟
همه مراجع: خیر، تطهیر آنها واجب نیست. تنها برای صحت نماز، باید لباس نمازگزار و محل گذاشتن پیشانی (مانند مهر) پاک باشد. ۲۶۱

ظروف نجس

پرسش ۵۵۱. اگر ظرف یا وسیله‌ای نجس شده و به دیگری داده یا فروخته شود؛ آیا باید به او اعلام شود؟
همه مراجع (به جز امام، مکارم و نوری): اگر بدانند که باعث نجس شدن غذا یا آب آشامیدنی یا آب وضو و غسل او می‌شود، باید به او اطلاع دهد. ۲۶۲
آیات عظام امام، مکارم و نوری: اگر بدانند که باعث نجس شدن غذا یا آب آشامیدنی یا آب وضو و غسل او می‌شود، بنابر احتیاط واجب، باید به او اطلاع دهد. ۲۶۳

فروش لباس نجس

پرسش ۵۵۲. اگر لباس نجس شده باشد؛ آیا هنگام فروختن به دیگری و یا هدیه دادن و مانند آن، باید به او اعلام شود (با توجه به اینکه می‌دانیم با آن نماز می‌خواند)؟
همه مراجع (به جز مکارم): خیر، در مورد لباس، اطلاع دادن نجاست آن به دیگری واجب نیست؛ چه اینکه پاک بودن لباس، شرط واقعی نیست. ۲۶۴
آیه‌الله مکارم: اگر بدانند که با آن لباس نماز می‌خواند، بنابر احتیاط واجب، باید به او اطلاع دهد. ۲۶۵

نجاست مواد غذایی

پرسش ۵۵۳. اگر قسمتی از روغن جامد یا رب گوجه با فضل موش و یا چیز دیگر نجس شده باشد، آیا با برداشتن قسمت نجس شده است، جایز است از بقیه آن استفاده کرد؟
همه مراجع: این امر در مورد روغن جامد اشکال ندارد؛ ولی در مورد رب گوجه جایز نیست، مگر آنکه رب گوجه به طوری جامد باشد که اگر قسمتی از آن برداشته شود، فضای خالی فوراً پر نگردد. ۲۶۶

خوردن غذای نجس

پرسش ۵۵۴. اگر هنگام خوردن غذا، دهان خونی شود؛ آیا خوردن لقمه‌ای که در دهان است، جایز است؟
همه مراجع (به جز مکارم و نوری): خوردن لقمه نجس شده، حرام است؛ ولی اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد. ۲۶۷
آیه‌الله مکارم: خوردن لقمه نجس شده حرام است؛ ولی اگر خون به حدی کم باشد که به واسطه مخلوط شدن با آب دهان از بین می‌رود، پاک است و فرو بردن آن اشکال ندارد؛ ولی عمداً این کار را نکند. ۲۶۸
آیه‌الله نوری: خوردن لقمه نجس شده، حرام است؛ هر چند خون به حدی کم باشد که واسطه مخلوط شدن با آب دهان، از بین می‌رود. ۲۶۹

کشمش پلو

پرسش ۵۵۵. خوردن پلویی که کشمش یا خرما جوشیده در آن استفاده شده، چه حکمی دارد؟
همه مراجع (به جز بهجت): اشکال ندارد. ۲۷۰
آیه‌الله بهجت: اگر خرما یا کشمش خود به خود یا با پختن جوش بیاید، بنابر احتیاط واجب، نجس و خوردن آن جایز نیست. ۲۷۱

آب دهان گربه

پرسش ۵۵۶. آیا غذایی که گربه به آن دهان زده، نجس است؟
همه مراجع: خیر نجس نیست. ۲۷۲

خوراندن غذای نجس

پرسش ۵۵۷ . آیا غذایی که نجس شده، خوردن آن به بچه جایز است؟
همه مراجع (به جز صافی) : آری جایز است. ۲۷۳
آیه‌الله صافی: اگر برای بچه ضرر داشته باشد، خوردن آن به بچه جایز نیست.

خون تخم مرغ

پرسش ۵۵۸ . حکم خونی که گاهی در تخم مرغ پیدا می‌شود، چیست؟
آیات عظام امام و فاضل: این خون پاک است ؛ ولی بنابر احتیاط واجب، باید از خوردن آن اجتناب کرد و اگر خون را با زرده تخم مرغ، به هم بزنند که از بین برود، خوردن آن اشکال ندارد. ۲۷۴
آیات عظام بهجت، تبریزی، صافی، نوری، مکارم و وحید: این خون بنابر احتیاط واجب نجس است و باید از آن اجتناب شود. اگر خون در زرده باشد (تا پوست نازک روی آن پاره نشده)، سفیده پاک است. ۲۷۵
آیه‌الله سیستانی: این خون نجس نیست ؛ ولی احتیاط مستحب آن است که از آن اجتناب شود. اگر خون در زرده باشد [تا پوست نازک روی آن پاره نشده]، سفیده پاک است. ۲۷۶
آیه‌الله خامنه‌ای: این خون پاک است ؛ ولی خوردن آن حرام می‌باشد و اگر خون را با زرده تخم مرغ، به هم بزنند که از بین برود، خوردن آن اشکال ندارد. ۲۷۷

ظرف طلا و نقره

پرسش ۵۵۹ . آیا استفاده از ظرف‌های طلا و نقره جایز است؟
آیات عظام امام، بهجت و خامنه‌ای: نگه داری و به کارگیری آنها در زینت اتاق اشکال ندارد ؛ ولی استفاده‌های دیگر از آنها (مانند خوردن و آشامیدن) حرام است. ۲۷۸
آیات عظام تبریزی و سیستانی: خوردن و آشامیدن از ظرف‌های طلا و نقره حرام است و بنابر احتیاط واجب، هرگونه استفاده دیگر نیز جایز نیست ؛ ولی نگه داری و یا به کارگیری آنها در زینت اتاق و مانند آن اشکال ندارد. ۲۷۹
آیات عظام صافی و مکارم: خوردن و آشامیدن از ظرف‌های طلا و نقره حرام است و بنابر احتیاط واجب، هرگونه استفاده دیگر، حتی نگه داری آنها نیز جایز نیست. ۲۸۰
آیه‌الله فاضل: نگه‌داری آنها اشکال ندارد ؛ ولی استفاده‌های دیگر مانند خوردن و آشامیدن و حتی به کارگیری آنها در زینت اتاق حرام است. ۲۸۱
آیه‌الله نوری: خوردن و آشامیدن از ظرف‌های طلا و نقره و هرگونه استفاده دیگر، حتی نگه داری آنها نیز حرام است. ۲۸۲
آیه‌الله وحید: خوردن و آشامیدن از ظرف‌های طلا و نقره حرام است و بنابر احتیاط واجب، هرگونه استفاده دیگر، هر چند به کارگیری آن در زینت اتاق نیز جایز نیست ؛ ولی نگه داری آنها اشکال ندارد. ۲۸۳

ظرف آب طلا و نقره

پرسش ۵۶۰ . آیا استفاده از ظرف‌هایی که روی آن را آب طلا یا نقره داده‌اند، اشکال دارد؟
همه مراجع (به جز بهجت) : خیر، اشکال ندارد. ۲۸۴
آیه‌الله بهجت: آری، اشکال دارد ؛ هر چند به حدی نباشد که دو ظرف متصل محسوب شود. ۲۸۵

گیره استکان نقره‌ای

پرسش ۵۶۱ . خوردن چای از استکان‌هایی که گیره‌اش طلا یا نقره است، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر به گونه‌ای است که بعد از برداشتن استکان، به گیره استکان ظرف گفته شود، چای خوردن از آن اشکال دارد. ۲۸۶
تبصره. آیه‌الله مکارم گیره استکان را ظرف نمی‌دانند.

قلمدان و عطردان طلا

پرسش ۵۶۲ . حکم استفاده از قلمدان، عطردان، سرمه دان و مانند آن که از طلا یا نقره ساخته شده، چیست؟
همه مراجع (به جز بهجت، صافی و مکارم) : استفاده از آن اشکال ندارد (هر چند بهتر است از آنها اجتناب شود). ۲۸۷.

آیه‌الله بهجت: استفاده از آن جایز نیست. ۲۸۸
آیات عظام صافی و مکارم: استفاده از آن بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۸۹

فرش ابریشم

پرسش ۵۶۳. آیا نماز خواندن بر روی فرش ابریشم، صحیح است؟
همه مراجع: آری، صحیح است. ۲۹۰

لباس ابریشم

پرسش ۵۶۴. حکم پوشیدن لباس ابریشم برای زن و مرد چیست؟
همه مراجع: اگر ابریشم خالص باشد، پوشیدن آن برای مرد حرام است؛ ولی برای زن اشکال ندارد. ۲۹۱

لباس موقت

پرسش ۵۶۵. گاهی به مدت کوتاهی و به طور موقت لباس شوهرم را در منزل می‌پوشم، آیا این کار جایز است؟
همه مراجع (به جز امام و بهجت): خیر، اشکال ندارد. ۲۹۲
آیات عظام امام و بهجت: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۲۹۳

تطهیر مخرج بول

پرسش ۵۶۶. هنگام تخلی، مخرج بول باید چند مرتبه شسته شود؟
آیات عظام امام، بهجت، سیستانی، فاضل و نوری: اگر بعد از برطرف شدن بول، يك بار شسته شود، کفایت می‌کند
(خواه با آب شیلنگ باشد یا آب قلیل). ۲۹۴
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای و صافی: اگر شستن با شیلنگ متصل به آب لوله کشی شهر باشد، (بعد از برطرف شدن بول)؛ يك مرتبه شسته شود، کفایت می‌کند؛ ولی اگر با آب قلیل باشد، بنا بر احتیاط واجب، باید دو مرتبه شسته شود. ۲۹۵
آیه‌الله مکارم: اگر شستن با شیلنگ، متصل به آب لوله کشی شهر باشد، (بعد از برطرف شدن بول) يك مرتبه شسته شود، کفایت می‌کند؛ ولی اگر با آب قلیل باشد، باید دو مرتبه شسته شود. ۲۹۶

ترشحات آب نجس

پرسش ۵۶۷. هنگام تطهیر نجاست گاهی آب لوله‌کشی در اثر رسیدن به عین نجاست به بدن ترشح می‌کند، حکم این ترشح چیست؟
همه مراجع: با توجه به اینکه آب لوله‌کشی، به کر متصل است، ترشح آن پاك است؛ مگر آنکه عین نجاست در آب ترشح شده، دیده شود. ۲۹۷

سیفون توالت

پرسش ۵۶۸. آبی که هنگام کشیدن سیفون توالت به بدن ترشح می‌کند پاك است؟
همه مراجع: اگر هنگام کشیدن سیفون، شیلنگ متصل به شیر آب به آن جاری باشد، ترشحات پاك است. ۲۹۸

چاه منزل

پرسش ۵۶۹. آیا جایز است چاه آشپزخانه و توالت یکی باشد؟
همه مراجع: آری، اشکال ندارد؛ ولی بهتر است از یکدیگر جدا باشند. در هر حال سعی شود مانند نان و... در آن ریخته نشود. ۲۹۹

توالت منزل

پرسش ۵۷۰. اگر توالت خانه رو یا پشت به قبله ساخته شده باشد، وظیفه هنگام تخلی چیست؟
همه مراجع: باید هنگام تخلی طوری بنشیند که بدن به سمت یا پشت به قبله قرار نگیرد. ۳۰۰
تبصره ۱. آیه‌الله سیستانی در مسئله احتیاط واجب دارند.
تبصره ۲. هنگام تطهیر رو یا پشت به قبله بودن، اشکال ندارد.

رهن و اجاره

پرسش ۵۷۱. برای رهن خانه چه کنیم تا دچار ربا نشویم؟
همه مراجع (به جز سیستانی): راه صحیح آن است که از اول به عنوان اجاره قرارداد بسته شود؛ به طوری که مالک، خانه خود را تا مدت مشخص به مبلغ معینی، به مستأجر اجاره دهد و شرط کند که مستأجر مبلغی را به او قرض دهد. اما اگر اول به عنوان قرض، پول را به صاحبخانه دهد - به شرط آنکه خانه را به کمتر از قیمت اجاره دهد - ربا و حرام است. ۳۰۱
آیه الله سیستانی: اجاره به شرط قرض، بنابر احتیاط واجب جایز نیست. ۳۰۲
تبصره. اصطلاح «رهن» در رهن و اجاره خانه غلط مشهور است، اصطلاح قرض و اجاره (اجاره به شرط قرض) صحیح است. از این رو اصل قرض خمس ندارد.

احکام مالی

اهمیت حقوق مالی

پرسش ۵۷۲. درباره حق الناس و حقوق مالی توضیح دهید؟
«إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» ۳۰۳؛ «خدا به شما فرمان می‌دهد که سپرده‌ها را به صاحبان آنها رد کنید...».

احکام و مسائل مربوط به حق الناس دو قسم است:

۱. امور مالی (مانند بدهی، مظالم، خمس، زکات و...)
  ۲. امور غیرمالی (مانند غیبت، تهمت، هتک حرمت و...).
- آنچه در این بخش بیان می‌شود، احکام و مسائل قسم اول است. حقوق مالی در اسلام از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و باید در رعایت این حقوق، بسیار دقت کرد؛ چه اینکه اگر اندکی از مال دیگران تضییع گردد و وی راضی نشود؛ به هیچ وجه با توبه و پشیمانی پاک نمی‌گردد! امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «اولین قطره خون شهید، کفاره گناهان او است؛ مگر بدهکاری که کفاره آن ادای آن است». ۳۰۴

حق الناس دوران کودکی

پرسش ۵۷۳. در دوران کودکی، پولی از کسی برداشته‌ام و نمی‌توانم آن را به او بگویم، وظیفه‌ام چیست؟ آیا می‌توانم از طرف او صدقه بدهم؟
همه مراجع: باید به هر طریقی که ممکن است، پول را به او برسانید و لازم نیست بگویید بابت چه چیز است و حتی می‌توانید به وسیله شخص دیگری، به او برسانید و یا به حساب بانکی او واریز کنید. صدقه دادن کفایت نمی‌کند. ۳۰۵

دسترسی به صاحب مال

پرسش ۵۷۴. اگر مالی را از کسی برداشته باشیم و اکنون به او دسترسی نداریم، تکلیف چیست؟
آیات عظام امام، بهجت، صافی و نوری: اگر از پیدا کردن صاحبش مأیوس هستید، باید آن را با اجازه مجتهد، از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید. ۳۰۶
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: اگر از پیدا کردن صاحبش مأیوس هستید، باید آن را از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید و احتیاط واجب آن است که با اجازه مجتهد باشد. ۳۰۷

فوت صاحب مال

پرسش ۵۷۵. اگر در گذشته، پولی را از کسی برداشته باشیم و اکنون از دنیا رفته است؛ چگونه آن را جبران کنیم؟
آیات عظام امام، بهجت، صافی و نوری: اگر وارثان او را می‌شناسید، باید به هر طریق ممکن، به آنها برسانید و اگر از پیدا کردن آنان مأیوسید، باید آن را با اجازه مجتهد از طرف آنها به فقیر صدقه بدهید. ۳۰۸
آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید: اگر وارثان او را می‌شناسید، باید به هر طریق ممکن، به آنها برسانید و اگر از پیدا کردن آنان مأیوسید، باید آن را از طرف آنها به فقیر صدقه بدهید و احتیاط واجب آن است که با اجازه مجتهد باشد. ۳۰۹

بیمه دیگران

پرسش ۵۷۶. آیا استفاده از بیمه دیگران، جایز است؟
همه مراجع: استفاده از دفترچه بیمه دیگری، برخلاف مقررات و موجب ضمان استفاده کننده است. ۳۱۰.

تلفن کارتی

پرسش ۵۷۷. اختلال در تلفن کارتی و استفاده از آن، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: استفاده خلاف مقررات از اموال دولت، حرام و موجب ضمان است. ۳۱۱.

جابجایی کفش

پرسش ۵۷۸. گاهی در سالن دانشگاه و نمازخانه کفش‌ها جابه جا می‌شود، آیا جایز است به جای کفشان کفشی که باقی مانده برداریم؟
همه مراجع (به جز تبریزی، سیستانی و وحید): اگر بدانید کفشی که برداشته‌اید، مال کسی است که کفش شما را برده و راضی است آن را به جای کفش او بردارید، برداشتن آن اشکال ندارد؛ وگرنه باید به صاحبش برسانید. اگر از پیدا شدن آن مأیوس شوید، می‌توانید آن را برای خود بردارید. اگر قیمت آن از کفش خودتان بیشتر باشد، باید هر وقت صاحب آن پیدا شد، زیادی قیمت را به او بدهید و چنانچه از پیدا شدن او ناامید شوید، باید زیادی قیمت را با اجازه حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط)، از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید. ۳۱۲.
آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: اگر بدانید کفشی که برداشته‌اید، مال کسی است که کفش شما را برده و راضی است آن را به جای کفش او بردارید، برداشتن آن اشکال ندارد؛ وگرنه باید به صاحبش برسانید. اگر از پیدا شدن آن مأیوس شوید، باید با اجازه حاکم شرع (مجتهد جامع شرایط)، قیمت کل کفش را از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید. ۳۱۳.
تبصره. در مال مجهول المالک، بعد از یأس و ناامیدی با اجازه حاکم شرع به فقیر صدقه داده می‌شود. ۳۱۴.

کفش هم‌اتاقی

پرسش ۵۷۹. اگر کفش هم‌اتاقی خود را بدون رضایت او بپوشد و با آن وضو بگیرد؛ چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر اطمینان به رضایت دارد، اشکال ندارد و اگر بدون رضایت او این کار را انجام دهد، گناه کرده؛ ولی وضویش صحیح است. ۳۱۵.

کتاب امانتی

پرسش ۵۸۰. چند سال پیش، از یکی از دوستانم در دانشگاه کتابی را امانت گرفتم؛ ولی بعد از تمام شدن درسمان از هم جدا شدیم و دیگر نتوانستم او را ببینم و آدرسی هم از او ندارم، حال تکلیف کتاب چه می‌شود؟
همه مراجع: چنانچه از پیدا کردن او مأیوس هستید، باید آن را با اجازه مجتهد، از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید. ۳۱۶.
بلی اگر می‌دانید که او راضی است، کتاب برای خودتان باشد و استفاده از آن بی‌اشکال است.
تبصره. از دیدگاه عده‌ای از مراجع تقلید (سیستانی، فاضل، تبریزی، مکارم و وحید)، گرفتن اجازه از مجتهد جامع شرایط بنابر احتیاط، واجب است.

حق دانشجویان

پرسش ۵۸۱. در دانشگاه‌ها امکاناتی برای غذا و لوازم مورد نیاز دانشجویان به دانشجویان داده می‌شود. که از سوی وزارت بازرگانی و مؤسسات دیگر به دانشجویان مشغول به تحصیل اختصاص یافته است. آیا توزیع آنها بین سایر کارمندان دانشگاه نیز جایز است؟
همه مراجع: خیر، توزیع نیازمندی‌های مختص به دانشجویان مشغول به تحصیل، بین سایر اشخاصی که در آنجا کار می‌کنند، جایز نیست. ۳۱۷.

فیش غذا

پرسش ۵۸۲. اعتبار فیش‌های غذای دانشجویان در صورت عدم دریافت غذا در روز معین باطل می‌شود؛ آیا جایز

است آنها را در روزهای دیگر، به عنوان فیش های معتبر برای دریافت غذا ارائه دهیم؟
همه مراجع: استفاده از فیش هایی که از اعتبار ساقط شده است، برای دریافت غذا جایز نیست و تصرف در غذایی که با آن گرفته می شود، جایز نبوده و موجب ضمان است. ۳۱۸

بخچال خوابگاه

پرسش ۵۸۳. استفاده دانشجویان از مواد خوراکی دیگران - که در بخچال مشترک نگاه داری می شود - چگونه است؟
همه مراجع: استفاده از آنها، بدون اجازه صاحبش جایز نیست. ۳۱۹

مواد خوراکی

پرسش ۵۸۴. آیا جایز است از مواد خوراکی دوستان استفاده کنیم و پول آن را به او بدهیم؟
همه مراجع: خیر، بدون اجازه صاحبش جایز نیست. ۳۲۰

سود قرض

پرسش ۵۸۵. کسی که قرض می گیرد چنانچه سود آن را با رضایت کامل بدهد، آیا باز حرام است؟
همه مراجع: اگر در آن شرط سود شده باشد، حرام است و رضایت دو طرف آن را حلال نمی نماید ولی اگر بدون آنکه شرط شود خود قرض گیرنده زیادتز از مقداری که قرض گرفته، پس بدهد اشکال ندارد بلکه مستحب است. ۳۲۱.

پرسش ۵۸۶. از شخصی مبلغی پول طلب دارم که باید آن را یکسال دیگر بگیرم آیا می توانم مقداری از آن را کم کنم و باقی آن را بصورت نقد دریافت نمایم؟
همه مراجع: می توانید با او صلح نمایید و از مقداری از طلب خود گذشت کنید و باقی را به صورت نقد دریافت کنید. ۳۲۲.

بدهی

پرسش ۵۸۷. اگر مدیون در سختی قرار گرفته باشد و نتواند بدهی خود را بپردازد آیا مطالبه طلب از سوی طلبکار جایز است؟ آیا می تواند بابت تأخیر سود آن را بگیرد؟
همه مراجع: اگر بدهکار غیر از خانه و اثاثیه و سایر چیزهایی که به آنها احتیاج دارد و یا مناسب شأن او است، چیز دیگری نداشته باشد مطالبه طلب بر طلبکار حرام است بلکه باید صبر کند تا بتواند بدهی خود را بدهد و دریافت سود پول به جهت تأخیر حرام است. ۳۲۳

پرسش ۵۸۸. رد مظالم چیست؟
واژه مظالم جمع مظلومه عبارت است از چیزی که به ستم از کسی گرفته شده است و در اصطلاح اموال حرامی است در دست انسان و صاحبان آن را نمی شناسد. در این صورت باید با اجازه مجتهد جامع شرایط به فقیر بدهد. ۳۲۴.

تقاص

پرسش ۵۸۹. اگر بدهکار در پرداخت بدهی خود کوتاهی نماید آیا جایز است طلبکار از مال او تقاص نماید؟
همه مراجع (به جز فاضل و مکارم): اگر طلب او مسلم باشد و مدیون قدرت بر پرداخت دارد ولی امتناع می کند می تواند به اندازه طلب خود تقاص و تملك کند. ۳۲۵
آیه الله مکارم: با اجازه حاکم شرع می تواند از اموال او تقاص نماید. ۳۲۶
آیه الله فاضل: اگر طلب او مسلم باشد و مدیون قدرت بر پرداخت دارد ولی امتناع می کند می تواند به اندازه طلب خود تقاص و تملك کند و احتیاط آن است که با اذن حاکم شرع باشد. ۳۲۷
تبصره. اگر در این زمینه قانونی وجود داشته باشد، باید مراعات گردد.

مال پیدا شده

پرسش ۵۹۰. حکم مالی که پیدا می شود و ارزش آن بسیار کم است؛ چیست؟
همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر ارزش آن کمتر از يك درهم (۱۲/۶ نخود نقره سکه دار) باشد و نشانه ای ندارد که به واسطه آن، صاحبش معلوم شود (مانند اسکناس پول) می تواند برای خودش بردارد. ۳۲۸

آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر نشانه‌ای ندارد که به واسطه آن، صاحبش معلوم شود (مانند اسکناس پول) می‌تواند برای خودش بردارد؛ خواه قیمت آن کمتر از یک درهم (۱۲/۶ نخود نقره سکه دار) باشد یا نباشد. ۳۲۹ پرسش ۵۹۱. اگر مالی پیدا شود و ارزش آن زیاد باشد تکلیف چیست؟ همه مراجع: اگر ارزش آن به اندازه یک درهم (۱۲/۶ نخود نقره سکه دار) یا بیش‌تر باشد و نشانه‌ای دارد که به واسطه آن صاحبش معلوم شود، باید آن را تا یک سال در محل اجتماع مردم (مثلاً از طریق نوشتن و نصب) اعلام کند. ۳۳۰ تبصره. لازم نیست خودش اعلام کند بلکه می‌تواند به شخص مطمئن بدهد تا از طرف او اعلام کند.

پرسش ۵۹۲. مالی که پیدا شده و باید تا یک سال اعلام شود، چنانچه با گذشت یک یا دو هفته از پیدا شدن صاحبش مایوس شویم آیا می‌توانیم آن را از طرف صاحبش صدقه بدهیم یا اینکه باید تا یک سال اعلام شود؟ همه مراجع: اگر از پیدا شدن صاحبش مایوس باشید، می‌توانید آن را از طرف او به فقیر صدقه بدهید و اعلام یک سال واجب نیست. ۳۳۱

پرسش ۵۹۳. مبلغ بیست هزار تومان پول پیدا کردم؛ آیا می‌توانم آن را برای خود بردارم، یا اینکه باید از طرف صاحبش صدقه بدهم؟ همه مراجع (به جز تبریزی و سیستانی): اگر نشانه‌ای ندارد که به واسطه آن، صاحبش معلوم شود، بنابر احتیاط واجب باید از طرف صاحبش به فقیر صدقه بدهید. ۳۳۲ آیات عظام تبریزی و سیستانی: اگر نشانه‌ای ندارد که به واسطه آن صاحبش معلوم شود، می‌تواند برای خودش بردارد. ۳۳۳

گلدکوئیست

پرسش ۵۹۴. حکم شرکت در طرح تجاری «گلدکوئیست» و مانند آن چیست؟ همه مراجع: شرکت و عضو شدن در هر نوع بازاریابی شبکه‌ای که به صورت هرمی مانند و بی‌انتهاست، جایز نیست. ۳۳۴ تبصره. هر نوع بازاریابی شبکه‌ای حرام نیست. تنها بخشی از آن که به صورت دسیسه هرمی (Pyramid Scheme) و بی‌انتهاست، جایز نیست.

پرسش ۵۹۵. تکلیف پولی که از طریق معامله با شرکت گلدکوئیست و مانند آن به دست آمده چیست؟ همه مراجع: اگر صاحبان اصلی پول را می‌شناسد، باید به آنها برگرداند و در غیر این صورت، از طرف آنان - با اجازه مجتهد جامع شرایط - به فقیر صدقه بدهد. ۳۳۵ تبصره. آیات عظام (تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم و وحید) کسب اجازه از مجتهد جامع شرایط را احتیاط واجب می‌دانند.

احکام بانکی

بانکداری اسلامی

پرسش ۵۹۶. درباره نظام بانکی در کشور ما توضیح دهید؟ «أَحَلَّ اللَّهُ التَّيْبِعَ وَ حَرَّمَ الرَّبَا»؛ «خداوند داد و ستد را حلال و ربا را حرام گردانیده است». ۳۳۶ قوانین بانکداری در نظام جمهوری اسلامی، براساس یکی از عقود شرعی با تصویب نمایندگان مجلس و تحت نظارت و تأیید شورای نگهبان تدوین گشته است. از این رو اگر بانک‌ها مطابق قانون مصوب عمل کنند، اعطای تسهیلات و سود سپرده‌گذاری مشتریان، دچار ربا و حرام نمی‌گردد؛ ولی متأسفانه برخی از مسئولان بانک‌ها، بدون توجه به قانون و براساس اسناد و فاکتورهای جعلی، عمل می‌کنند و مشتریان نیز از مسائل آن آگاهی ندارند. از این رو سپرده و اعطای تسهیلات، ربوی و حرام می‌شود. در این راستا تبیین چند اصطلاح ضروری می‌نماید: ۱. سود سپرده‌گذاری: ماهیت سپرده‌گذاری آن است که مشتری، پول خود را برای سرمایه‌گذاری به صورت سپرده کوتاه یا بلند مدت، نزد

بانک می‌گذارد و بانک را طبق قراردادی وکیل می‌کند تا آن را در معاملاتی به کار گیرد. در این صورت عملیات بانکی بدون ربا است و سود حاصل از این معاملات، به سپرده‌گذار تعلق دارد. تنها بانک از محل این سود، حق وکالت دریافت می‌کند.

۲. قرض الحسنه:

هر سودی که از حساب قرض الحسنه - اعم از جاری و پس انداز - به دست می‌آید، متعلق به بانک است و سودی به قرض دهنده تعلق نمی‌گیرد؛ مگر اینکه بانک برای تشویق مشتریان جوایزی اهدا کند.

۳. اعطای تسهیلات بانکی:

بانک براساس یکی از عقود شرعی (مانند جعاله، شرکت، مضاربه و...)، به مشتری تسهیلات می‌دهد و در این معامله سودی دریافت می‌کند. البته بانک گاهی تسهیلاتی به صورت قرض الحسنه به مشتری می‌دهد و در ازای آن سود دریافت نمی‌کند؛ بلکه از مشتری کارمزد می‌گیرد که حکم آن در متن بیان شده است. گفتنی است که آیه‌الله بهجت و آیه‌الله وحید خراسانی، به طور کلی با شیوه کنونی عملیات بانکی مخالف بوده و معتقدند: هر کس می‌خواهد پول خود را به عنوان سرمایه‌گذاری به بانک بسپارد یا از بانک تسهیلات دریافت کند، لازم است خودش با بانک، به مبلغ مورد تقاضای خود معامله شرعی انجام دهد و در ضمن آن، دریافت تسهیلات را شرط کند.

تسهیلات بانکی

پرسش ۵۹۷. آیا جایز است تسهیلاتی را که بانک برای استفاده خاصی (مانند تعمیر، خرید و ساخت خانه) به اشخاص و اگذار می‌کند، در کارهای دیگر مصرف کرد؟
همه مراجع (به جز بهجت): خیر، حق ندارد آن را در غیر کار معین شده، مصرف کند. ۳۳۷
آیه‌الله بهجت: به طور کلی گرفتن تسهیلات با بهره از بانک حرام است؛ مگر آنکه خودش با بانک معامله شرعی انجام دهد. ۳۳۸

تبصره. نظر آیه‌الله بهجت این است که به عنوان مثال: بانک، جنسی را [هر چه که باشد]، به مبلغ سود سپرده به مشتری بفروشد؛ به شرط اینکه مبلغی را تا مدت معینی به بانک قرض بدهد. ۳۳۹

جریمه دیرکرد

پرسش ۵۹۸. آیا گرفتن خسارت دیرکرد تسهیلات توسط بانک‌ها، جنبه شرعی دارد؟
همه مراجع (به جز فاضل، صافی و مکارم): خیر، گرفتن خسارت تأخیر پرداخت، جایز نیست. ۳۴۰
آیه‌الله فاضل: خیر، گرفتن خسارت تأخیر پرداخت، جایز نیست؛ مگر با سه شرط: ۱. در ضمن عقد لازم شرط شود، ۲. طرف مقابل بتواند آن را بپردازد، ۳. مقدار آن نیز معلوم باشد.
آیه‌الله صافی: خیر، گرفتن خسارت تأخیر پرداخت، جایز نیست؛ مگر اینکه در ضمن عقد لازم شرط شود و برای مهلت و تأخیر در مطالبه نباشد. ۳۴۱
آیه‌الله مکارم: جریمه دیرکرد اگر به معنای سود اجباری باشد، جایز نیست؛ ولی اگر جنبه تعزیر از سوی حکومت داشته و به صورت عادلانه باشد و یا در ضمن عقد لازم جداگانه‌ای شرط شده باشد، جایز است. ۳۴۲

کاهش ارزش پول

پرسش ۵۹۹. شخصی ده سال پیش مبلغی را به دیگری قرض داده؛ آیا جایز است به عنوان تورم و کاهش ارزش پول، بیش از آن از او بگیرد؟
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، فاضل، نوری و وحید: خیر، جایز نیست بیشتر از مقدار قرض، از او دریافت کند. ۳۴۳
آیات عظام بهجت و خامنه‌ای: خیر، طلبکار تنها باید اصل طلب خود را دریافت کند و حق ندارد قیمت کاهش ارزش پول را بگیرد؛ مگر آنکه فاصله طولانی و تفاوت فاحش باشد که در این صورت بنا بر احتیاط واجب، باید مصالحه کنند. ۳۴۴
آیه‌الله صافی: خیر، جایز نیست بیشتر از مقدار قرض از او دریافت کند؛ ولی اگر قرض دهنده، مطالبه می‌کرده و قرض گیرنده با وجود قدرت بر پرداخت بدهی خود، کوتاهی کرده است؛ باید ضرر قرض دهنده را از این جهت جبران کند و احتیاط آن است که با هم مصالحه کنند. ۳۴۵
آیات عظام مکارم و نوری: اگر فاصله زمانی به قدری زیاد باشد که ارزش پول فوق‌العاده کاهش یابد - به طوری که

در نظر عرف ادای قرض محسوب نشود (مانند بدهکاری های مربوط به ده، بیست سال قبل) - باید معادل روز در نظر گرفته شود و یا لااقل مصالحه گردد. ۳۴۶

پرسش ۶۰۰. آیا در کاهش ارزش پول، بین قرض، مهریه، مضاربه، خمس و سایر موارد تفاوتی هست؟ همه مراجع: خیر، تفاوتی میان اقسام بدهی ها نیست. ۳۴۷

ارزش پول

پرسش ۶۰۱. از دیدگاه برخی از متخصصان و کارشناسان اقتصادی، بدهکار ضامن کاهش ارزش پول است و باید آن را جبران کند و این امر نزد آنان ربا محسوب نمی شود؛ آیا کارشناسی آنان، می تواند معیار قرار گیرد؟ همه مراجع: خیر، احکام شرعی بر محور موضوعاتی دور می زند که از عرف عام مردم گرفته شود. نظر برخی کارشناسان اقتصادی - هر چند محترم است - نمی تواند معیار احکام شرعی قرار گیرد. ۳۴۸
تبصره. برخی دیگر از کارشناسان معتقدند، برای کمک به تولید و رشد نیروی انسانی، باید به بدهکار فرصت بدهیم و از او سود نگیریم. حتی برخی معتقدند باید به تولید کنندگان یارانه نیز پرداخت شود.

رضایت پرداخت سود

پرسش ۶۰۲. کسی که قرض می گیرد، چنانچه سود آن را با رضایت کامل بدهد، آیا باز حرام است؟ همه مراجع: اگر در آن شرط سود شده باشد، حرام است و رضایت دو طرف آن را حلال نمی کند. اما اگر بدون شرط، خود قرض گیرنده مقداری زیادتر پس بدهد، اشکال ندارد؛ بلکه مستحب است. ۳۴۹

سود پول

پرسش ۶۰۳. آیا شخص می تواند نزد دیگران پول بگذارد و هر ماه سود آن را دریافت کند؟ همه مراجع: اگر سپردن اموال نزد دیگران، تحت عنوان یکی از عقود صحیح با رعایت شرایط شرعی باشد، اشکال ندارد؛ ولی اگر به عنوان قرض باشد و در آن شرط سود شود، ربا و حرام است. ۳۵۰

کارمزد

پرسش ۶۰۴. گرفتن درصد بسیار کم (مانند ۱٪) به عنوان کارمزد توسط صندوق های قرض الحسنه، به منظور تأمین مخارج صندوق، چه حکمی دارد؟ آیات عظام امام، خامنه ای، فاضل، مکارم و نوری: گرفتن بهره وام - زیاد باشد یا کم - حرام است؛ هر چند به اسم کارمزد باشد. اما اگر آنچه گرفته می شود، در حقیقت برای مخارج صندوق و حقوق کارمندان باشد (به مقدار متعارف)، با توافق دو طرف اشکال ندارد. ۳۵۱
آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: گرفتن کارمزد حرام است؛ هر چند آنچه که گرفته می شود، در حقیقت برای مخارج صندوق و حقوق کارمندان باشد. ۳۵۲

ربای حلال

پرسش ۶۰۵. در چه مواردی گرفتن ربا جایز است؟ همه مراجع: ۱. ربا گرفتن مسلمان از کافر (که در پناه اسلام نیست)، ۲. ربا گرفتن پدر و فرزند از یکدیگر، ۳. ربا گرفتن زن و شوهر از یکدیگر. ۳۵۳
تبصره. طبق فتوای آیه الله تبریزی معامله ربوی با کافر نیز حرام است؛ ولی مسلمان می تواند از او چیزی را به صورت ربا به قصد استنقاذ (تصرف مجاز) بگیرد.

مضاربه و نسیه

پرسش ۶۰۶. اگر با سپردن پول به کسی، بخواهم در هر ماه درصد مشخصی از سود پول از او دریافت کنم؛ راه حل بدون ربا چیست؟ همه مراجع: اگر پول را به شخصی بدهید و هر ماه به طور مشخص سود بگیرید؛ ربا و حرام است و برای دوری از ربا، چند راه وجود دارد:

۱. گیرنده پول را وکیل کنید تا با پول شما، کالایی بخرد و آن را به هر کس که بخواهد (هر چند به خودش)، به صورت نسیه بفروشد. در هر ماه مبلغ مشخصی (علی الحساب) به شما بدهد و در پایان باقی مانده را - که شامل اصل پول نیز می شود - به شما برگرداند. ۳۵۴

۲. او را وکیل کنید تا با پول شما کار حلال و مشروع نماید. هر چه سود به دست آید، به شما تعلق می گیرد و به او حق وکالت بدهید.

۳. با او عقد مضاربه انجام دهید؛ به این ترتیب که سرمایه از شما و کار از او. سودی که حاصل می شود، بین هر دو - به نسبتی که در عقد قرار می گذارید - تقسیم می گردد. در مضاربه لازم است نسبت سهم، و درصد سود تعیین گردد. به عنوان مثال قرار می گذارند هر چه سود حاصل شد، مقداری از آن (نصف، یک سوم و...) به مالک تعلق گیرد و مقداری از آن به عامل. ۳۵۵
تبصره. در قرارداد وکالت، مضاربه و مانند آن، می توانید هر شرط مشروعی در ضمن آن قرار بدهید.

تبدیل قرض به طلا

پرسش ۶۰۷. آیا جایز است مبلغی پول، به کسی داده شود و آن را به قیمت طلا محاسبه کند و هنگام پرداخت بدهی، بر اساس نرخ روز طلا محاسبه شود؟

همه مراجع: چنانچه پول را به او قرض داده، نمی تواند بیش از آن مقدار طلب نموده و آن را با نرخ روز طلا محاسبه و دریافت کند. اما اگر نرخ روز طلا معلوم بوده و با آن پول از گیرنده پول، طلا خریده باشد [که طلا را در آینده بدهد]، بر فروشنده واجب است، همان طلا را بپردازد. ۳۵۶

خرید و فروش ارز

پرسش ۶۰۸. خرید و فروش ارز با تفاوت قیمت، به صورت نقد و نسیه چه حکمی دارد؟
همه مراجع: خرید و فروش ارز اشکال ندارد. ۳۵۷

اسکناس نو

پرسش ۶۰۹. آیا فروش اسکناس های نو و خرده با قیمت بیشتر جایز است؟
همه مراجع: آری جایز است. ۳۵۸

خرید و فروش چك

پرسش ۶۱۰. فروش مبلغ چك مدت دار به صورت نقد با قیمت کمتر، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام و خامنه ای: فروش آن از سوی طلبکار، به بدهکار اشکال ندارد؛ ولی فروش آن به شخص سوم صحیح نیست. ۳۵۹
آیه الله بهجت: اگر فروشنده چك، مبلغ آن را از صادر کننده چك، طلبکار باشد؛ فروش آن به مبلغ کمتر، در صورتی جایز است که در ماباه التفاوت، معامله شرعی انجام گیرد و در ضمن آن، شرط قرض (به مبلغ فروش چك) شود. ۳۶۰

آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم و نوری: اگر فروشنده چك، مبلغ آن را از صادر کننده چك، طلبکار باشد؛ فروش آن (به بدهکار یا شخص دیگر) به قیمت کمتر و به صورت نقد، اشکال ندارد. ۳۶۱
آیه الله وحید: بنابر احتیاط واجب، جایز نیست. ۳۶۲
تبصره. با توجه به اینکه آیه الله بهجت رجوع به مرجع مساوی را جایز می دانند، مقلدان ایشان می توانند به مرجع تقلید مساوی با او رجوع کنند؛ که فتوا به جواز فروش چك داده اند.

عیدی مشتریان

پرسش ۶۱۱. شخصی در اداره دولتی به مناسبت فرا رسیدن سال نو، به کارمندان عیدی می دهد و یا مبلغی را با رضایت و بدون تبنای قبلی و به عنوان تشویق به کارمندی که برایش کار را انجام داده می پردازد، آیا گرفتن آن جایز است؟

همه مراجع (به جز خامنه ای): در فرض یاد شده، دادن و گرفتن این پول اگر مخالف مقررات نظام نباشد، اشکال ندارد. ۳۶۳

آیه الله خامنه ای: بر کارمندان جایز نیست این نوع هدایا را به هر عنوانی که باشد، از ارباب رجوع دریافت کنند؛

مگر آنکه هدیه دهنده با اصرار زیاد و با امتناع کارمند، به نحوی آن را اهدا کند (آن هم بدون مذاکره و چشم‌داشت قلبی). ۳۶۴

جوایز بانکی

پرسش ۶۱۲. سپردن پول به حساب قرض الحسنه بانک‌ها و یا مؤسسات خصوصی، به قصد دریافت جوایز (بدون شرط شرکت در قرعه کشی)، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اشکال ندارد. ۳۶۵

تبصره ۱. بین انگیزه و شرط؛ تفاوت هست. بنابراین اگر پول را به انگیزه شرکت در قرعه کشی پس انداز کند، اشکال ندارد و آنچه که اکنون در بانک‌ها و مؤسسه‌های خصوصی رایج است، به همین صورت است.

تبصره ۲. از نظر آیه‌الله سیستانی، مشتریان می‌توانند جایزه را بگیرند؛ ولی نصف آن را به فقیر متدین بدهند.

رشوه اداری

پرسش ۶۱۳. دادن رشوه برای حل مشکل اداری و تسریع در کار، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، مکارم و نوری: پرداخت پول یا اموالی، از سوی مراجعه کننده، به کارمندان اداره‌ها - که وظیفه ارائه خدمات به مردم را دارند - منجر به فساد اداره‌ها خواهد شد که از نظر شرعی حرام است. گرفتن آن بر دریافت کننده نیز حرام است و حق تصرف در آن را ندارد. ۳۶۶

آیات عظام تبریزی، سیستانی و وحید: رشوه دادن در غیر باب قضا، برای گرفتن حق جایز است؛ ولی گرفتن آن بر کسی که وظیفه‌اش ارائه کار و خدمت است، جایز نیست. ۳۶۷

پرسش ۶۱۴. اگر در کارهای اداری گرفتن حق، مستلزم دادن رشوه باشد؛ آیا پرداخت آن جایز است؟
همه مراجع (به جز خامنه‌ای): اگر گرفتن حق منحصر به این راه باشد، اشکال ندارد؛ ولی بر گیرنده پول، حرام است. ۳۶۸

آیه‌الله خامنه‌ای: خیر، پرداخت رشوه و گرفتن آن در هر حال حرام است؛ هر چند برای رسیدن به حق باشد. ۳۶۹

تبصره. مخالفت با مقررات و قوانین جایز نیست.

احکام غیرمسلمانان و خارج از کشور

طهارت اهل کتاب

پرسش ۶۱۵. اهل کتاب پاک‌اند یا نجس؟
آیات عظام امام و بهجت: آری، آنان نجس هستند. ۳۷۰

آیات عظام تبریزی، خامنه‌ای، فاضل، سیستانی، نوری و وحید: خیر، اهل کتاب پاک‌اند؛ ولی بهتر است (احتیاط مستحب) از آنان اجتناب شود. ۳۷۱

آیات عظام صافی و مکارم: بنابر احتیاط واجب نجس‌اند. ۳۷۲

تبصره. با توجه به اینکه امام خمینی و آیه‌الله بهجت رجوع به مرجع مساوی را جایز می‌دانند آیه‌الله مکارم و آیه‌الله صافی، احتیاط واجب دارند، مقلدان ایشان می‌توانند به مراجع تقلید دیگر رجوع کنند.

پرسش ۶۱۶. اگر تحصیل راه‌های مطمئن و معتبر در تعیین قبله ممکن نبود (مانند دانشجویانی که در کشورهای خارجی زندگی می‌کنند) تکلیف چیست؟
همه مراجع (به جز بهجت): اگر تحصیل راه‌های مطمئن و معتبر ممکن نبود، از هر راهی که برای او گمان به قبله پیدا شود، کفایت می‌کند.

آیه‌الله بهجت: برای نماگزار واجب نیست در تشخیص قبله، راه‌های یقین آور و معتبر را پیگیری و جست و جو کند؛ بلکه اگر از هر راهی برای او گمان عقلایی به قبله پیدا شود، کفایت می‌کند؛ هر چند تحصیل راه‌های مطمئن بهتر و موافق احتیاط است. ۳۷۳

تبصره ۱. مراجع تقلید برخی از راه‌ها و نشانه‌های گمان آور را بیان کرده‌اند که عبارتند از:
۱. قبله محراب مساجد و قبور مسلمانان،

۲. قبله شناس حتی اگر مسلمان نباشد،

۳. قبله نماهای معمول. ۳۷۴

تبصره ۲. آیه الله وحید قبله بلد و قبور مسلمانان را از راه های مطمئن و معتبر می داند.

پرسش ۶۱۷. در مکانی قرار دارم که هیچ راهی برای پیدا کردن قبله وجود ندارد و به هیچ طرف نیز گمان پیدا نمی شود؛ تکلیف چیست؟
آیات عظام امام، صافی، فاضل و نوری: اگر وقت نماز تنگ نیست، باید به چهار طرف نماز بخوانید تا یقین پیدا شود که یکی از آنها رو به قبله بوده است. ۳۷۵
آیات عظام بهجت، تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: اگر به يك طرف نماز بخوانید، کفایت می کند؛ ولی اگر وقت تنگ نیست، بهتر (احتیاط مستحب) است به چهار طرف نماز بخوانید. ۳۷۶
آیه الله خامنه ای: اگر وقت تنگ نیست، بنابر احتیاط واجب باید به چهار طرف نماز بخوانید. ۳۷۷

حجاب در خارج کشور

پرسش ۶۱۸. آیا حفظ حجاب در سفر به کشورهای غیر مسلمان، واجب است؟
همه مراجع: آری، حفظ حجاب کامل (شرعی)، بر زن در برابر مرد نامحرم واجب است؛ خواه مسلمان باشد یا کافر؛ در کشور اسلامی باشد یا غیر اسلامی. ۳۷۸

نگاه به بی حجاب

پرسش ۶۱۹. حکم نگاه، به زنان مسلمان - که در کشورهای خارجی فاقد حجاب و پوشش اسلامی اند - چگونه است؟
آیات عظام امام، خامنه ای، صافی، فاضل و نوری: بنابر احتیاط واجب، بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام نیز جایز نیست. ۳۷۹
آیه الله بهجت: نگاه به آنان جایز نیست؛ هر چند بدون قصد لذت باشد. ۳۸۰
آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم و وحید: اگر بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام باشد، اشکال ندارد. ۳۸۱ (مگر اینکه از زنانی باشند که اگر آنان را نهی کنند، بپذیرند).

دست دادن با غیر مسلمان

پرسش ۶۲۰. دست دادن با زنان غیر مسلمان، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: دست دادن با زنان غیر مسلمان جایز نیست؛ خواه کافر حربی باشد یا کتابی (مانند یهود و نصارا). ۳۸۲

نگاه به غیر مسلمانان

پرسش ۶۲۱. نگاه کردن به عکس های عریان و برهنه زنان و مردان غیر مسلمان، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه ای، سیستانی، فاضل و وحید: اگر با قصد لذت باشد، حرام است و بنابر احتیاط واجب بدون قصد لذت و ترس افتادن به حرام نیز جایز نیست. ۳۸۳
آیات عظام بهجت، صافی، مکارم و نوری: نگاه به آنها جایز نیست؛ هر چند بدون قصد لذت باشد. ۳۸۴

ازدواج با غیر مسلمان

پرسش ۶۲۲. آیا ازدواج موقت با زنان اهل کتاب (یهود و نصارا) جایز است؟
همه مراجع: آری، ازدواج موقت با آنان جایز است. ۳۸۵

پرسش ۶۲۳. آیا نحوه ازدواج موقت با زن مسلمان و غیر مسلمان متفاوت است؟
همه مراجع: خیر، تفاوتی ندارد و باید در ازدواج موقت با آنان نیز، صیغه خوانده شود. ۳۸۶

پرسش ۶۲۴. حکم ازدواج زن مسلمان با مرد غیر مسلمان چیست؟
همه مراجع: زن مسلمان نمی تواند با مرد غیر مسلمان، ازدواج کند؛ خواه آن مرد کافر کتابی باشد یا غیر کتابی و خواه ازدواج دائم باشد یا موقت. ۳۸۷

ازدواج تازه مسلمان

پرسش ۶۲۵ . آیا برای ازدواج با دختر مسلمانی که پدرش مسیحی است، اجازه پدرش شرط است؟
همه مراجع: خیر، کافر - هر چند پدر باشد - بر دختر مسلمان ولایت ندارد. ۳۸۸

ازدواج دختر مسیحی

پرسش ۶۲۶ . آیا ازدواج موقت با دختر مسیحی و یهودی، نیاز به اجازه پدرش دارد؟
همه مراجع: اگر در مذهب آنان اجازه پدر در ازدواج دختر شرط نیست، لازم نیست با اجازه او باشد. ۳۸۹

چت با غیرمسلمان

پرسش ۶۲۷ . چت کردن با زنان غیرمسلمان و انجام دادن صحبت های تحریک آمیز با آنها، چه حکمی دارد؟
همه مراجع: حرام است. ۳۹۰

هم نشینی با شراب خوار

پرسش ۶۲۸ . آیا جایز است با غیرمسلمان اهل شراب، هم نشین شد؟
آیات عظام امام، بهجت و سیستانی: اصل هم نشینی اشکال ندارد ؛ ولی نشستن بر سر سفره ای که بر سر آن شراب می خوردند، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست و خوردن از آن سفره - هر چند غذای حلال باشد - حرام است. ۳۹۱
آیات عظام تبریزی، خامنه ای، صافی، فاضل، مکارم، نوری و وحید: اصل هم نشینی اشکال ندارد ؛ ولی نشستن بر سر سفره ای که بر سر آن شراب می خوردند، جایز نیست و خوردن از آن سفره - هر چند غذای حلال باشد - حرام است. ۳۹۲

ذبح اسلامی

پرسش ۶۲۹ . در برخی کشورهای غیراسلامی، فروشگاه هایی وجود دارند که فرآورده های اسلامی می فروشند و بر روی محصولات آنها مارک ذبح اسلامی نوشته شده است ؛ تهیه وسایل از آنها چه حکمی دارد؟
همه مراجع: صرف نوشته (ذبح اسلامی) بر روی بسته های غذایی، حجت بر تذکیر شرعی نیست ؛ ولی اگر فروشنده مسلمان است و اعلام می کند که به طریق شرعی تذکیر شده، گفتارش معتبر است. ۳۹۳

وسایل چرمی

پرسش ۶۳۰ . آیا خرید وسایل چرمی از غیرمسلمانان جایز است؟
آیات عظام امام، بهجت، صافی، نوری و وحید: جایز نیست و معامله باطل است ؛ مگر آنکه بداند وسایل چرمی از حیوانی است که مطابق دستور شرع یا با نظارت مسلمانی ذبح شده است. ۳۹۴
آیات عظام تبریزی و مکارم: بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست و معامله باطل است ؛ مگر آنکه بداند وسایل چرمی از حیوانی است که مطابق دستور شرع یا با نظارت مسلمان، ذبح شده است. ۳۹۵
آیات عظام سیستانی و فاضل: اگر احتمال برود از حیوانی است که به دستور شرع یا با نظارت مسلمان ذبح شده، خرید آن جایز و معامله صحیح است ؛ وگرنه معامله باطل می باشد. ۳۹۶

کفش و لباس چرمی

پرسش ۶۳۱ . اگر دست خیس با کفش یا صندلی های چرمی که از کشورهای غیر اسلامی وارد می شود تماس پیدا کند، آیا نجس می شود؟
همه مراجع (به جز فاضل و مکارم): اگر احتمال بدهد که وارد کننده مسلمان، مسئله ذبح و تذکیر حیوان را بررسی و تحقیق کرده، پاک است. ۳۹۷
آیات عظام خامنه ای و سیستانی: اگر احتمال بدهد که تذکیر شرعی شده، پاک است. ۳۹۸
آیات عظام فاضل و مکارم: پاک است. ۳۹۹
تبصره. چرم های مصنوعی پاک است و اگر ندانیم چرم طبیعی است یا مصنوعی، در این صورت هم پاک است.

پرسش ۶۳۲ . دانشجویانی که در کشورهای غیراسلامی درس می خوانند ؛ چنانچه از بازار کفش و لباس چرمی تهیه کنند، حکم طهارت و نجاست آن چگونه می شود؟

آیات عظام امام، بهجت، صافی، نوری و وحید: اگر چرم طبیعی است نه مصنوعی، نجس است. ۴۰۰
آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب نجس است. ۴۰۱
آیات عظام خامنه‌ای و سیستانی: اگر احتمال بدهد که تذکیه شرعی شده، پاک است. ۴۰۲
آیات عظام فاضل و مکارم: پاک است. ۴۰۳

احکام کپی رایت

تولید نرم افزار

پرسش ۶۳۳. آیا اصولاً تولید نرم افزار حقی برای تولید کنندگان ایجاد می‌کند؟
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: خیر، حقی برای آنان ایجاد نمی‌کند. ۴۰۴
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنا بر احتیاط واجب، برای آنان حق ایجاد می‌کند. ۴۰۵
آیات عظام مکارم، فاضل و نوری: آری، از حقوق عقلایی به شمار می‌آید و برای آنان حق ایجاد می‌کند. ۴۰۶

پرسش ۶۳۴. کپی و تکثیر نرم افزار بدون اجازه تولید کننده، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: اشکال ندارد. ۴۰۷
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنا بر احتیاط واجب بدون اجازه و رضایت تولید کننده اصلی، جایز نیست. ۴۰۸
آیات عظام فاضل، مکارم و نوری: این کار بدون اجازه و رضایت تولید کننده اصلی، جایز نیست. ۴۰۹

شرط کپی رایت

پرسش ۶۳۵. اگر در ضمن معامله نرم افزار، فروشنده (تولیدکننده اصلی) عدم تکثیر و کپی را شرط کند و یا عقد را مبتنی به آن قرار دهد؛ حکم تکثیر آن چیست؟
همه مراجع: در این صورت، تکثیر آن جایز نیست. ۴۱۰

قانون کپی رایت

پرسش ۶۳۶. تکثیر نرم افزار بدون اجازه تولید کننده - در صورتی که از نظر قانون ممنوع باشد - چه حکمی دارد؟
همه مراجع: اگر در این زمینه قانونی باشد، باید رعایت شود. ۴۱۱

خسارت پدیدآورنده

پرسش ۶۳۷. اگر از راه کپی یا تکثیر نرم افزار، خسارتی به تولید کننده وارد آید، آیا موجب ضمان است؟
آیات عظام امام، تبریزی و سیستانی: خیر، ضمان نمی‌آورد. ۴۱۲
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم و نوری: آری، باید خسارت جبران شود. ۴۱۳
آیه‌الله صافی: اگر خسارتی وارد آید، ضمان می‌آورد؛ ولی باید توجه داشت که سود نبردن، خسارت و ضرر شمرده نمی‌شود. ۴۱۴
آیه‌الله وحید: بنا بر احتیاط واجب، ضمان می‌آورد؛ ولی باید توجه داشت که سود نبردن، خسارت و ضرر شمرده نمی‌شود. ۴۱۵

نرم افزار قفل شکسته

پرسش ۶۳۸. تکثیر نرم افزارهایی که قبلاً توسط فرد یا افراد دیگری قفل آنها شکسته شده و در بازار به صورت معمول رایت و توزیع می‌شوند، چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: تفاوتی بین آن دو در حکم نیست. ۴۱۶ در هر صورت اشکالی ندارد.
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: تفاوتی بین شکستن قفل نرم افزار و تکثیر نرم افزار - که قفل آن توسط دیگران شکسته شده - نیست. و در هر دو صورت بنا بر احتیاط واجب تصرف و تکثیر آن جایز نیست. ۴۱۷
آیات عظام مکارم، نوری و فاضل: تفاوتی بین شکستن قفل نرم افزار و تکثیر نرم افزاری - که قفل آن توسط دیگران شکسته شده - نیست و در هر صورت، تصرف و تکثیر آن جایز نیست. ۴۱۸

رایت شخصی

پرسش ۶۳۹. رایت کردن نرم افزار در حد استفاده شخصی چه حکمی دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل و صافی: اگر در این زمینه قانونی نباشد، اشکال ندارد. ۴۱۹
آیات عظام بهجت و وحید: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست. ۴۲۰
آیات عظام مکارم و نوری: جایز نیست. ۴۲۱

نرم افزار خارجی

پرسش ۶۴۰. آیا در حکم تکثیر نرم افزار تفاوتی بین تولید داخل و خارج وجود دارد؟
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی، صافی و وحید: تفاوتی بین تولید داخل و خارج در حکم نمی‌کند. ۴۲۲
آیه‌الله خامنه‌ای: اگر تولید داخل باشد، بنا بر احتیاط واجب اجازه تولید کننده شرط است و اگر تولید خارج باشد، تابع قرارداد است. ۴۲۳
آیه‌الله مکارم: تفاوتی بین تولید داخل و خارج نمی‌کند؛ مگر آنکه تولید آمریکا یا اسرائیل باشد. ۴۲۴
آیه‌الله وحید: تفاوتی بین تولید داخل و خارج در حکم نمی‌کند. ۴۲۵

رضایت پدیدآورنده

پرسش ۶۴۱. اگر ندانیم که تولید کننده نرم افزار، به کپی و تکثیر و استفاده آن رضایت ندارد، تکلیف چیست؟
آیات عظام امام، تبریزی، سیستانی و صافی: تکثیر و استفاده از آن اشکال ندارد. ۴۲۶
آیات عظام بهجت، خامنه‌ای و وحید: بنا بر احتیاط واجب باید رضایت و اجازه تولید کننده احراز و کسب گردد. ۴۲۷
آیات عظام مکارم، فاضل و نوری: حق نشر و کپی رایت برای مؤلف و تولید کننده است و باید رضایت و اجازه تولید کننده، احراز و کسب گردد. ۴۲۸

احکام ویژه دانشجویی

- آستین کوتاه ... ۲۲۲
- احکام کپی رایت ... ۳۷۹
- ادامه تحصیل ... ۲۷۴
- اردوی مختلط ... ۲۲۹
- استاد بدحجاب ... ۳۰۱
- امر به معروف بدحجاب ... ۳۱۱
- امر به معروف دانشجویان ... ۳۱۲
- بازی رایانه ... ۳۲۳
- تجسس در خوابگاه ... ۳۱۳
- تقلب آزمون کارشناسی ... ۳۰۴
- تقلب با رضایت ... ۳۰۳
- تقلب در آزمون ... ۳۰۳
- تقلب در آزمون‌های استخدامی ... ۳۰۳
- تلفن کارتی ... ۳۵۱
- جابجایی کفش ... ۳۵۱
- چشم‌های دانشگاه ... ۲۲۸
- جنابت و میهمانی ... ۹۵
- جوایز ورزشی ... ۳۲۵
- حرمت تقلب ... ۳۰۲
- حق دانشجویان ... ۳۵۳
- خسارت پدیدآورنده ... ۳۸۰
- خمس درآمد دانشجو ... ۱۷۲
- خمس کتاب ... ۱۷۳

- خمس كمك هزينه ... ۱۷۲
- خون تخم مرغ ... ۳۴۲
- دختران هم‌كلاسی ... ۳۰۲
- رضایت پدیدآورنده ... ۳۸۳
- رهن و اجاره ... ۳۴۷
- شرط کپی‌رایت ... ۳۸۰
- صیغه محرمیت ... ۲۵۹
- غیبت استاد ... ۳۱۶
- فیش غذا ... ۳۵۴
- قانون کپی‌رایت ... ۳۸۰
- کتاب امانتی ... ۳۵۳
- کفش هم‌اتاقی ... ۳۵۲
- گلدکوئیست ... ۳۵۸
- مواد خوراکی ... ۳۵۴
- موزیک‌های ورزشی ... ۲۰۷
- موسیقی خوابگاه دانشجویی ... ۳۱۱
- موسیقی درمانی ... ۲۰۸
- نرم‌افزار خارجی ... ۳۸۲
- نرم‌افزار قفل شکسته ... ۳۸۱
- نگاه به استاد ... ۳۰۱
- نماز روی تخت ... ۱۱۴
- یخچال خوابگاه ... ۳۵۴

کلیدواژه‌ها

- (به ترتیب حروف الفبا)
- حرف « الف »
- آب دهان‌گره ... ۳۴۱
- آثار موسیقی ... ۲۰۱
- آرم جمهوری اسلامی ... ۱۰۰
- آستین کوتاه ... ۲۲۲
- آموزش پزشکی ... ۲۹۹
- آموزش موسیقی ... ۳۰۰
- آهنگ مبتذل ... ۲۱۲
- آهنگ‌های صدا و سیما ... ۲۱۲
- اجازه پدر ... ۲۵۸
- اجازه دوران عقد ... ۲۷۶
- اجازه روزه مستحبی ... ۲۷۸
- اجازه صله رحم ... ۲۷۶
- اجازه عقد موقت ... ۲۵۸
- اجازه نماز جمعه ... ۲۷۷
- اجتهاد و تقلید ... ۴۵
- احتیاط و جوب مرجع ... ۵۷
- اخبار عادل ... ۱۵۵
- اختلاف افق ... ۱۵۳
- اختلاف مراجع تقلید ... ۵۱

اختلاف نظر مراجع ... ۱۴۹
ادامه تحصیل ... ۲۷۵
ادکلن زنان ... ۲۲۴
اردوی مختلط ... ۲۲۹
ارزش پول ... ۳۶۳
ازدواج اجباری ... ۲۵۷
ازدواج با اهل سنت ... ۲۶۴
ازدواج با بی‌نماز ... ۲۶۴
ازدواج با غیرمسلمان ... ۳۷۴
ازدواج تازه مسلمان ... ۳۷۵
ازدواج دختر ... ۲۶۰
ازدواج دختر مسیحی ... ۳۷۵
ازدواج در عده ... ۲۶۶
ازدواج مجدد ... ۲۶۳
ازدواج های حرام ... ۲۴۹
اسامی معصومین ... ۱۰۱
اسپریم مرد اجنبی ... ۲۹۱
استاد بدحجاب ... ۳۰۱
استخوان میّت ... ۲۹۵
استعمال مواد مخدر ... ۲۹۱
استمنا با همسر ... ۹۱
استمنا در شرایط خاص ... ۹۰
استمنا و آزمایشگاه ... ۹۰
استمنای روزه‌دار ... ۱۴۶
اسکناس نو ... ۳۶۷
اسمای جلاله ... ۹۹
اسم «عبداللّه» ... ۱۰۱
اشتباه صیغه عقد ... ۲۵۴
اطاعت شوهر ... ۲۷۸
اعتکاف بدون روزه ... ۱۶۵
اعتکاف در دانشگاه ... ۱۶۴
اعضای غیرمسلمان ... ۲۸۷
اعضای مرگ مغزی ... ۲۸۶
اعلمیت مجتهد میت ... ۵۹
اقتدای نماز جماعت ... ۱۲۰
امر به معروف بدحجاب ... ۳۱۱
امر به معروف پدر و مادر ... ۳۱۴
امر به معروف دانشجویان ... ۳۱۲
امر به معروف فامیل ... ۳۰۹
اموال زن ... ۲۷۹
اموال شوهر ... ۲۷۹
انتخاب لباس ... ۲۷۸
انتخاب مرجع تقلید ... ۵۲
اهمیت ازدواج ... ۲۴۷
اهمیت اعتکاف ... ۱۶۱
اهمیت امر به معروف ... ۳۰۵

اهمیت تیمم... ۹۳
اهمیت حجاب... ۲۱۹
اهمیت حقوق مالی... ۳۴۹
اهمیت خمس... ۱۶۹
اهمیت روزه... ۱۳۳
اهمیت غسل... ۷۵
اهمیت نذر... ۱۹۳
اهمیت نماز... ۱۰۳
ایام عادت... ۲۸۰
حرف «ب»
بازی با ورق... ۳۲۶
بازی رایانه... ۳۲۳
بازی شطرنج... ۳۲۴
بانکداری اسلامی... ۳۵۹
بخار حمام... ۱۳۹
بدهی... ۳۵۵
بدهی مؤجل... ۱۸۳
بقاء بر تقلید... ۵۷
بیلیارد... ۳۲۶
بیمه دیگران... ۳۵۱
حرف «پ»
پاکی ترشحات زنانه... ۸۴
پرداخت خمس... ۱۸۴
پرداخت فطریه به فرزند... ۱۶۰
پرداخت فطریه به والدین... ۱۵۹
پرداخت مهریه... ۲۶۶
پرستار نامحرم... ۲۸۳
پزشک متخصص نامحرم... ۲۸۲
پزشک نامحرم... ۲۸۲
پوست لب... ۲۹۳
پوشش آرایش صورت... ۲۲۵
پوشش پا... ۱۰۸
پوشش در برابر کودکان... ۲۲۱
پوشش زیرچانه... ۲۲۲
پوشش صورت... ۲۲۳
پوشیدن دمپایی... ۳۲۱
پوشیدن لباس شهرت... ۳۱۸
پیشینه تقلید... ۴۶
حرف «ت»
تأخیر از دواج... ۲۵۰
تأخیر غسل جنابت... ۱۴۴
تبدیل قرض به طلا... ۳۶۶
تبعیض در تقلید... ۵۴
تجسس در خوابگاه... ۳۱۳
تخت نرد... ۳۲۵
تخصص مراجع تقلید... ۵۳

ترشحات آب نجس ... ۳۴۶
ترشحات زنانه ... ۷۳
ترك اعتكاف ... ۱۶۶
تزيقات نامحرم ... ۲۸۴
تسيحات نماز ... ۱۱۲
تسهيلات بانكى ... ۳۶۱
تشخيص اعلم ... ۵۲
تشخيص منى ... ۸۲
تشخيص موسيقى ... ۲۰۹
تشریح جسد غير مسلمان ... ۲۸۹
تشریح جسد مسلمان ... ۳۰۰
تصاویر تحريك كنده ... ۹۱
تطهير با آفتاب ... ۳۳۹
تطهير با باران ... ۳۳۸
تطهير لوازم منزل ... ۳۳۹
تطهير مخرج بول ... ۳۴۵
تعريف استمنا ... ۸۹
تغيير نذر ... ۱۹۶
تفاوت مرجع تقليد ... ۲۵۹
تفاضل ... ۳۵۶
تقلب آزمون كارشناسى ... ۳۰۴
تقلب با رضایت ... ۳۰۳
تقلب در آزمون ... ۳۰۳
تقلب در آزمون های استخدامی ... ۳۰۳
تکثیر نوار موسيقى ... ۲۱۰
تكرار امر به معروف ... ۳۱۴
تكرار ذكر نماز ... ۱۱۱
تكرار سر بر مهر ... ۱۱۲
تلفن كارتى ... ۳۵۱
تلفن هنگام اعتكاف ... ۱۶۵
تلقیح مصنوعی ... ۲۹۰
تنفس مصنوعی ميثت ... ۲۹۴
تواليت منزل ... ۳۴۷
توليد نرم افزار ... ۳۷۹
تيمم بدل از غسل ... ۹۶
تيمم بدل از وضو ... ۹۵
تيمم و جنابت عمدى ... ۸۶
تيمم و قرآن ... ۹۸
حرف « ث »
ثبوت ماه رمضان ... ۱۵۲
حرف « ج »
جابجایی كفش ... ۳۵۱
جاهل قاصر و مقصر ... ۵۹
جریمه دير كرد ... ۳۶۱
چشن ولادت امامان ... ۲۱۴
چشن های دانشگاه ... ۲۲۸

جلوگیری منی ...	۹۲
جنابت روزه دار ...	۱۴۵
جنابت زن ...	۸۳
جنابت قبل اذان ...	۱۴۴
جنابت و تأخیر نماز ...	۸۸
جنابت و میهمانی ...	۹۵
جنین نامشروع ...	۲۸۶
جوایز بانکی ...	۳۶۹
جوایز ورزشی ...	۳۲۵
جوهر خودکار ...	۶۸
حرف « چ »	
چاه منزل ...	۳۴۷
چت اینترنتی ...	۲۲۸
چت با جنس مخالف ...	۲۲۸
چت با غیرمسلمان ...	۳۷۶
چرك زیر ناخن ...	۶۸
چشم مسلح ...	۱۵۵
حرف « ح »	
حجاب در خارج کشور ...	۳۷۳
حجاب در نماز ...	۱۰۷
حدس و گمان ...	۱۵۶
حرکت در نماز ...	۱۱۴
حرمت استمنا ...	۹۰
حرمت تقلب ...	۳۰۲
حرمت خودارضایی ...	۸۹
حفظ وضو ...	۷۲
حق الناس دوران کودکی ...	۳۵۰
حق دانشجویان ...	۳۵۳
حق زن ...	۲۷۲
حقوق زن و شوهر ...	۲۶۹
حکم الكل ...	۲۹۶
حکم انواع موسیقی ...	۲۰۴
حکم پلاتین ...	۲۵۱
حکم حاکم ...	۱۵۴
حکم رقص ...	۲۱۵
حکم سیگار ...	۲۹۲
حکم غیبت ...	۳۱۶
حکم کاریکاتور ...	۳۲۸
حکم مانتو ...	۲۲۱
حکم نوازندگی ...	۲۰۴
حلقه داماد ...	۲۵۱
حواس پرتی در نماز ...	۱۱۶
حرف « خ »	
خروج از اعتکاف ...	۱۶۶
خرید و فروش ارز ...	۳۶۷
خرید و فروش چك ...	۳۶۷

خرید و فروش کلیه... ۲۸۷
خرید و فروش مجسمه... ۳۲۸
خسارت پدیدآورنده... ۳۸۰
خشکی اعضای وضو... ۷۱
خلط روزه دار... ۱۳۸
خلوت با نامحرم... ۲۳۰
خمس بورسیه... ۱۷۴
خمس پول ازدواج... ۱۸۱
خمس جهیزیه... ۱۸۱
خمس درآمد دانشجو... ۱۷۲
خمس درآمد زن... ۱۷۳
خمس رهن... ۱۸۰
خمس زمین... ۱۷۹
خمس سپرده گذاری... ۱۷۴
خمس سکه... ۱۸۳
خمس سهام بورس... ۱۷۵
خمس شرکت... ۱۷۵
خمس طلا... ۱۸۳
خمس فیش حج عمره... ۱۷۸
خمس قرض الحسنه... ۱۸۲
خمس کتاب... ۱۷۳
خمس كمك هزینه... ۱۷۲
خمس موبایل و خودرو... ۱۸۲
خمس وام مسکن... ۱۷۷
خمس وسایل ضروری... ۱۷۸
خمس هدیه... ۱۷۶
خنده با نامحرم... ۲۲۹
خواب وضو دار... ۷۲
خواندن صیغه عقد... ۲۵۴
خوانندگی زن... ۲۱۷
خواهر لواط دهنده... ۲۶۵
خوراندن غذای نجس... ۳۴۲
خوردن در نماز... ۱۱۵
خوردن در وضو... ۷۲
خوردن غذای نجس... ۳۴۰
خون تخم مرغ... ۳۴۲
خون تزریقات... ۲۹۴
خون دهان... ۲۹۳
خون زخم... ۲۹۴
خون کم... ۳۳۷
خون لثه روزه دار... ۱۳۷
حرف « د »
داستان تحریک کننده... ۲۳۲
دختران هم کلاسی... ۳۰۲
دروغ مصلحتی... ۳۱۵
دست دادن با غیر مسلمان... ۳۷۴

- دست دادن با نامحرم ... ۲۳۱
- دست‌رسی به صاحب مال ... ۳۵۰
- دست کشیدن وضو ... ۷۱
- دود وسیله نقلیه ... ۱۳۹
- دوران نامزدی ... ۲۵۲
- دیه قطع عضو ... ۲۸۸
- دیه سقط جنین ... ۲۸۵
- حرف « ذ »
- ذبح اسلامی ... ۳۷۶
- حرف « ر »
- راه رفتن در وضو ... ۷۲
- رایت شخصی ... ۳۸۲
- ربای حلال ... ۳۶۵
- رجوع به مرجع مساوی ... ۵۵
- رساله مرجع تقلید ... ۵۱
- رشوه اداری ... ۳۶۹
- رضایت پدر ... ۲۶۲
- رضایت پدیدآورنده ... ۳۸۳
- رضایت پرداخت سود ... ۳۶۴
- رضایت شوهر ... ۲۷۷
- رضایت قلبی پدر ... ۲۶۰
- رطوبت بعد غسل ... ۸۸
- رقص همسر ... ۲۱۶
- رکوع نماز ... ۱۰۹
- رنگ مو ... ۶۶
- رنگ نجاست ... ۳۳۵
- روابط زناشویی ... ۲۷۹
- روابط زناشویی روزه‌دار ... ۱۴۰
- روابط قبل عقد ... ۲۶۱
- روابط مشروع ... ۲۵۶
- روزه اعتکاف ... ۱۶۵
- روزه خواران ... ۱۳۶
- روزه‌دار و دندان‌پزشکی ... ۱۳۷
- روزه‌های حرام ... ۱۳۵
- روزه‌های مکروه ... ۱۳۶
- روزه‌های واجب ... ۱۳۵
- روزه اساتید و دانشجویان ... ۱۲۵
- رهن و اجاره ... ۳۴۷
- ریش پرفسوری ... ۳۲۲
- ریش تراشی ... ۳۲۱
- ریش نوجوان ... ۳۲۲
- رؤیت هلال ... ۱۴۹
- رؤیت هلال در سفر ... ۱۵۳
- حرف « ز »
- زخم پیشانی ... ۱۱۱
- زمان خمس ... ۱۸۸

زمان عروسی... ۲۵۲
زمان غسل جنابت... ۸۶
زمان نذر... ۱۹۶
زنان بدکاره... ۲۶۳
زن سیده... ۱۸۶
زن شوهردار... ۲۶۵
زیورآلات زنان... ۲۲۴
حرف «ژ»
ژل مو... ۶۹
حرف «س»
سال خمسی... ۱۸۷
سانسور فیلم... ۲۴۲
سجده سهو... ۱۱۸
سحری و اذان... ۱۴۱
سختی امر به معروف... ۳۱۲
سفر اول... ۱۳۰
سقط جنین... ۲۸۴
سلام به نامحرم... ۲۲۹
سلام نماز... ۱۱۳
سود پول... ۳۶۴
سود قرض... ۳۵۴
سوره نماز مستحبی... ۱۲۲
سه بار شستن... ۶۵
سهم سادات... ۱۸۵
سیفون توالت... ۳۴۶
حرف «ش»
شاهد ازدواج... ۲۵۸
شرایط امر به معروف... ۳۰۸
شرایط عقد ازدواج... ۲۴۹
شرایط نامساعد نماز... ۱۱۵
شرایط نذر... ۱۹۵
شرایط وضو... ۶۲
شرب شراب... ۳۲۹
شرب مایع مسکر... ۳۲۹
شرط ادامه تحصیل... ۲۷۴
شرط بندی... ۳۲۵
شرط کپی رایت... ۳۸۰
شستن در وضو... ۶۳
شستن سر روزه‌دار... ۱۳۹
شستن نجس... ۳۳۲
شك بعد نماز... ۷۰
شك در جنابت... ۸۷
شك در غسل... ۷۹
شك در منی... ۸۷
شك در نذر... ۱۹۷
شك در نماز... ۱۱۶

شك در وضو... ۶۹
شنیدن آهنگ... ۲۰۴
شنیدن فتوا... ۵۰
شوخی با نامحرم... ۲۲۹
شیر آب وضو... ۶۹
حرف « ص »
صحبت برای ازدواج... ۲۲۷
صله رحم... ۳۱۷
صیغه عقد عربی... ۲۵۴
صیغه عقد فارسی... ۲۵۵
صیغه محرمیت... ۲۵۹
صیغه موقت... ۲۵۲
صیغه نذر... ۱۹۵
حرف « ض »
ضرورت تقلید... ۴۹
ضعف بدن روزه‌دار... ۱۴۲
حرف « ط »
طلا در نماز... ۱۱۳
طلاق دختر... ۲۶۰
طلای زرد... ۲۵۱
طلای سفید... ۲۵۱
طهارت اهل کتاب... ۳۷۱
طهارت عضو پیوندی... ۲۸۹
حرف « ظ »
ظرف آب طلا و نقره... ۳۴۴
ظرف طلا و نقره... ۳۴۳
ظروف نجس... ۳۳۹
ظهور فیلم... ۲۴۳
حرف « ع »
عطر روزه‌دار... ۱۳۸
عقد دائم... ۲۵۳
عقد در چیت... ۲۵۷
عقد مخفیانه نامزد... ۲۶۱
عقد معاطاتی... ۲۵۷
عقیق اسمای جلاله... ۱۰۲
عکس اینترنتی... ۲۴۲
عکس کودکی... ۲۳۹
عکس‌های آموزشی... ۳۰۰
عمل به نذر... ۱۹۶
عیدی مشتریان... ۳۶۸
حرف « غ »
غسل پیش از وقت... ۸۶
غسل جایگزین وضو... ۸۵
غسل چند منظوره... ۷۷
غسل زیر دوش... ۷۸
غسل مس میت... ۲۹۵

غسل موهای بلند... ۷۹
غسل و باد معده... ۷۸
غیبت استاد... ۳۱۶
حرف « ف »
فرار از خمس... ۱۹۱
فراموشی در غسل... ۸۰
فراموشی در وضو... ۷۱
فراموشی غسل جنابت... ۱۴۶
فراموشی قضای روزه... ۱۴۳
فراموشی نجاست لباس... ۱۰۹
فراموشی نذر... ۱۹۷
فرش ابریشم... ۳۴۵
فرش و موکت... ۳۳۷
فروش خون... ۲۹۰
فروش لباس نجس... ۳۴۰
فضله موش... ۳۱۵
فضیلت نماز جماعت... ۱۱۹
فطریه جنین... ۱۵۹
فطریه دانشجو... ۱۵۸
فطریه نامزد... ۱۵۹
فوت پدر... ۲۶۱
فوت صاحب مال... ۳۵۰
فیش غذا... ۳۵۴
فیلم برداری مجالس... ۲۴۳
فیلم تحریک کننده... ۲۴۱
فیلم تحریک همسر... ۲۴۱
فیلم میتدل... ۲۴۱
فیلم مجاز... ۲۴۰
فیلم نامحرم... ۲۴۰
فیلم ورزشی... ۲۴۴
حرف « ق »
قانون کپی رایت... ۳۸۰
قطع اعتکاف... ۱۶۶
قطع رحم... ۳۱۷
قلمدان و عطردان طلا... ۳۴۴
حرف « ك »
کارمزد... ۳۶۴
کالبد شکافی... ۲۸۹
کاهش ارزش پول... ۳۶۲
کتاب امانتی... ۳۵۳
کثیر الشک... ۱۱۷
کرم پوست... ۶۸
کشمش پلو... ۳۴۱
کفاره استمنا... ۹۱
کفاره روزه... ۱۴۳
کفاره روزه زن... ۱۴۳

کفاره نذر ... ۱۹۷
کف زدن ... ۲۱۴
کفش و لباس چرمی ... ۳۷۷
کفش هم اتافی ... ۳۵۲
کف صابون ... ۳۳۵
حرف « گ »
گردن بند اسمای جلاله ... ۱۰۲
گردن بند قرآن ... ۱۰۲
گفت و گوی تلفنی ... ۲۲۷
گلدکو نیست ... ۳۵۸
گیره استکان نقره ای ... ۳۴۴
حرف « ل »
لباس ابریشم ... ۳۴۵
لباس جنس مخالف ... ۳۱۹
لباس شهرت ... ۳۱۸
لباس منزل ... ۳۲۰
لباس موقت ... ۳۴۵
لباس نجس ... ۱۰۸
لباس نماز گزار ... ۱۰۶
لجاجت شوهر ... ۲۷۵
لمس مرگ مغزی ... ۲۹۴
حرف « م »
ماشین لباس شویی ... ۳۳۵
مال پیدا شده ... ۳۵۶
مال خمس نداده ... ۱۹۱
مبطلات غسل ... ۷۸
متابعت در سکونت ... ۲۷۳
مجالس عروسی ... ۲۱۱
مجالس موسیقی ... ۲۰۸
مجسمه سازی ... ۳۲۷
مجلس عقد ... ۲۵۶
محاسبات تقویمی ... ۱۵۲
محاسبه خمس ... ۱۸۹
محرمات اعتکاف ... ۱۶۳
محرمات جنب ... ۸۴
محل تیمم ... ۹۸
محل نماز آیات ... ۱۲۰
مخارج اضافی ... ۲۷۱
مخارج زندگی ... ۲۷۱
مخالفت پدر ... ۲۶۲
مداحی زنان ... ۲۱۸
مداد چشم ... ۶۷
مدت عقد موقت ... ۲۵۳
مدت غسل جنابت ... ۸۶
مراتب امر به معروف ... ۳۰۷
مرجع تقلید خانوادگی ... ۵۴

- مسائل مستحدثه... ۵۳
- مسافت شرعی... ۱۳۱
- مسافرت ماه رمضان... ۱۴۸
- مسح پا... ۶۶
- مسح سر... ۶۵
- مسخره ریش... ۳۲۲
- مسکن زن... ۲۷۳
- مس میّت... ۲۹۵
- مصرف خمس... ۱۸۵
- مضاربه و نسیه... ۳۶۵
- مطالبه مهریه... ۲۷۴
- مطالعه هنگام اعتکاف... ۱۶۵
- معاینه نامحرم... ۲۸۳
- معنا و فلسفه فطره... ۱۵۷
- معنای احتیاط... ۵۶
- معیار تقلید... ۵۱
- مکان اعتکاف... ۱۶۳
- مکان نمازگزار... ۱۰۶
- مکروهات جنب... ۸۴
- منکرات مجلس عروسی... ۳۱۱
- مواد خوراکی... ۳۵۴
- مواد مخدر و درمان... ۲۹۲
- موارد امر به معروف... ۳۰۸
- موارد تیمم... ۹۵
- موارد غیبت... ۳۱۶
- موارد وجوب وضو... ۶۳
- موانع سجده... ۱۱۰
- موانع وضو... ۶۷
- موزیک های ورزشی... ۲۰۷
- موسیقی تحریکی... ۲۰۷
- موسیقی حرام... ۲۰۵
- موسیقی خوابگاه دانشجویی... ۳۱۱
- موسیقی درمانی... ۲۰۸
- موسیقی شب عروسی... ۲۱۰
- موسیقی لهوی... ۲۰۶
- موسیقی مجلس عروسی... ۲۱۱
- موسیقی محل کار... ۲۱۳
- مهر السنه... ۲۶۷
- مهر نماز... ۱۱۱
- حرف «ن»
- نامه نگاری نامحرم... ۲۳۲
- نان خور دولت... ۱۵۸
- نجاست فرش... ۳۱۳
- نجاست فرش نمازگزار... ۱۱۰
- نجاست مواد غذایی... ۳۴۰
- نجاست مهر... ۱۱۰

نذر اعتکاف... ۱۶۴
نذر روزه... ۲۰۰
نذر زن... ۱۹۹
نذر فرزند... ۱۹۸
نرم افزار خارجی... ۳۸۲
نرم افزار قفل شکسته... ۳۸۱
نزدیکی از پشت... ۲۸۰
نشستن کنار نامحرم... ۲۳۱
نظافت و پاکیزگی... ۳۳۱
نفقه زن... ۲۷۱
نفقه نامزد... ۲۷۲
نگاه از آینه... ۲۳۸
نگاه به استاد... ۳۰۱
نگاه به برجستگی‌ها... ۲۳۷
نگاه به بی‌حجاب... ۳۷۳
نگاه به چشم خواهری... ۲۳۷
نگاه به دختران... ۲۳۵
نگاه به دختر بچه... ۲۳۹
نگاه به رقص... ۲۱۶
نگاه به عکس دختر... ۲۳۵
نگاه به غیرمسلمانان... ۳۷۴
نگاه به مرد... ۲۳۸
نگاه به نامحرم... ۳۱۲
نگاه به نامزد... ۲۳۵
نگاه به ورزشکاران... ۲۴۴
نگاه خواستگاری... ۲۳۶
نگاه روزه‌دار... ۱۴۰
نگاه لذت آور... ۲۳۷
نگاه نامحرم... ۲۳۳
نگاه‌های حرام... ۲۳۴
نگاه‌های حلال... ۲۳۴
نگهداری وسایل قمار... ۳۲۷
نماز احتیاط... ۱۱۷
نماز استیجاری... ۱۲۱
نماز با تیمم... ۹۷
نماز با مانتو... ۱۰۸
نماز بر روزنامه... ۱۰۹
نماز جمعه... ۱۲۲
نماز جمعه در اعتکاف... ۱۶۷
نماز در هواپیما... ۱۱۵
نماز روی تخت... ۱۱۴
نماز زنان... ۱۱۳
نماز شب... ۱۲۱
نماز غفیله... ۱۲۳
نماز قضا... ۱۱۸
نماز قضای پدر... ۱۱۹

نماز مستحبی	۱۲۲
نمازهای مستحب	۱۰۵
نمازهای واجب	۱۰۵
نواختن موسیقی	۲۰۶
نهی غذای نجس	۳۱۴
نیت غسل جنابت	۸۵
حرف « و »	
وجوب ازدواج	۲۵۰
وسایل چرمی	۳۷۷
وسایل قمار	۳۲۳
وضو قبل از اذان	۷۱
وضو و نامحرم	۶۹
وضوی جیره	۷۳
وضوی خانم‌ها	۷۳
وظیفه امر به معروف	۳۰۹
وظیفه نیروی انتظامی	۳۱۰
وقت تیمم	۹۷
وکیل عقد ازدواج	۲۵۶
حرف « ه »	
هم‌خوابی دوران عقد	۲۵۰
همخوانی زنان	۲۱۷
همکاری دختر و پسر	۲۳۰
هم‌نشینی با شراب‌خوار	۳۷۶
حرف « ی »	
یخچال خوابگاه	۳۵۴

اصطلاح‌شناسی

اجتهاد	۴۵
اعتکاف	۱۶۱
آلات مختص موسیقی	۲۰۳
آلات مشترک موسیقی	۲۰۳
استمنا	۸۷
تقلید	۴۵
تیمم	۹۱
تیمم بدل از غسل	۹۴
تیمم بدل از وضو	۹۳
جاهل قاصر و مقصر	۵۸
حجاب	۲۱۹
خمس	۱۶۹
روزه	۱۳۳
سپرده‌گذاری	۱۷۴
صله رحم	۳۱۷
عقد دائم	۲۴۸
عقد موقت	۲۴۸
غسل	۷۳

غسل ارتماسی ...	۷۴
غسل ترتیبی ...	۷۴
غنا ...	۲۰۱
فطریه ...	۱۵۷
لباس شهرت ...	۳۱۸
متعہ ...	۲۴۸
مذی ...	۷۹
مسجد جامع ...	۱۶۲
معروف ...	۳۰۵
معنای احتیاط ...	۵۶
منکر ...	۳۰۵
موسیقی ...	۲۰۱
مؤونه ...	۱۷۱
نذر ...	۱۹۳
نگاہ حرام ...	۲۳۴
نماز شب ...	۱۲۱
نماز غفیلہ ...	۱۲۳
ودی ...	۷۹
وذی ...	۷۹
وضو ...	۵۹
وضوی ارتماسی ...	۶۰
وضوی ترتیبی ...	۵۹
وضوی جبیره ...	۷۱

کتابنامه

۱. قرآن کریم، ترجمہ استاد فولادوند.
۲. امام خمینی، سید روح اللہ، استفتائات، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۲.
۳. _____، المکاسب المحرمہ.
۴. _____، تحریر الوسیلہ، پیام، تہران، پنجم، ۱۳۶۵.
۵. _____، توضیح المسائل، دفتر انتشارات اسلامی، قم، نهم، ۱۳۷۹.
۶. بروجردی، سیدحسین، زبدۃ المقال، مکتبۃ الداوری، قم.
۷. بنی ہاشمی خمینی، سید محمدحسن، توضیح المسائل مراجع، دفتر انتشارات اسلامی، قم، اول، ۱۳۷۷.
۸. بہجت، محمدتقی، توضیح المسائل، شفق، قم، بیست و چہارم، ۱۳۷۹.
۹. تیریزی، میرزا جواد، استفتائات جدید، سرور، قم، اول، ۱۳۷۸.
۱۰. _____، التعلیقۃ علی منہاج الصالحین، مہر، قم، اول، ۱۴۱۵ق.
۱۱. _____، توضیح المسائل، سرور، قم، ہفتم، ۱۳۷۹.
۱۲. _____، توضیح المسائل، مہر، ہشتاد و یکم، ۱۳۸۱.
۱۳. _____، جامع المسائل، مہر، قم، دوم، ۱۳۷۹.
۱۴. _____، منہاج الصالحین، دارالصدیقۃ الشہیدہ، قم، دوم، ۱۳۸۲.
۱۵. حر عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعہ، مکتبہ الاسلامیہ، تہران، پنجم، ۱۴۰۱ق.
۱۶. حسینی خامنہ ای، سید علی، اجوبۃ الاستفتائات، الہدی، تہران، اول، ۱۳۸۱.
۱۷. _____، رسالہ نگاہ و نکاح، آمادہ چاپ.
۱۸. حسینی سیستانی، سید علی، المسائل المنتخبہ، ستارہ، قم، ۱۴۱۶ق.
۱۹. _____، توضیح المسائل، دفتر آیہ اللہ سیستانی، مشہد، شانزدہم، ۱۴۱۹ق.
۲۰. _____، منہاج الصالحین.

۲۱. حکیم، سید محسن، مستمسک العروة الوثقی، احیاء التراث العربی، بیروت، سوم، ۱۳۹۰ ق .
۲۲. حلی، اسد، الامام الصادق والمذاهب الاربعه.
۲۳. خراسانی، محمد کاظم، کفایة الاصول، مؤسسه آل البيت، قم، اول، ۱۴۰۹ق.
۲۴. خراسانی، وحید، توضیح المسائل، مدرسة الامام باقر العلوم، قم، چهارم، ۱۴۲۳ق.
۲۵. _____، منهاج الصالحین.
۲۶. خویی، سید ابوالقاسم، التفتیح فی شرح العروة الوثقی.
۲۷. _____، صراط النجاة مع تعليقات التبریزی، دار الاعتصام، قم، اول، ۱۴۱۷ ق.
۲۸. خویی، سید ابوالقاسم، مصباح الفقاهة.
۲۹. _____، مستند العروة الوثقی، لطفی، قم، ۱۳۶۴
۳۰. صافی گلپایگانی، لطف الله، استفتائات پزشکی.
۳۱. _____، توضیح المسائل، قم، دوازدهم، ۱۴۱۸ ق .
۳۲. _____، جامع الاحکام، حضرت معصومه، قم، دوم، ۱۳۷۸.
۳۳. طباطبایی یزدی، سیدمحمدکاظم، العروة الوثقی، اسماعیلیان، قم، چاپ پنجم، ۱۳۷۷.
۳۴. لنکرانی، محمدفاضل، العروة الوثقی مع تعليقات...، اعتماد، قم، اول، ۱۴۲۲ ق .
۳۵. مجلسی، محمد تقی، بحار الانوار.
۳۶. مدرسی، سیدمحمدتقی، احکام الخمس، محبان الحسین، تهران، دوم، ۱۳۸۰.
۳۷. مغنیه، محمدجواد، الفقه علی المذاهب الخمسة، مؤسسة الصادق، چهارم، ۱۳۷۸.
۳۸. مطهری، مرتضی، آشنایی با قرآن، صدرا، تهران، هشتم، ۱۳۷۴.
۳۹. _____، دهگفتار، صدرا، تهران، دهم، ۱۳۷۴.
۴۰. _____، مسأله حجاب.
۴۱. مکارم شیرازی، ناصر، استفتائات جدید، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، اول، ۱۳۷۹.
۴۲. _____، انوار الفقاهه، نسل جوان، قم، اول، ۱۴۱۶ ق .
۴۳. _____، توضیح المسائل، هاتف، مشهد، هفدهم، ۱۳۷۶.
۴۴. _____، تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، تهران، دوازدهم، ۱۳۷۴.
۴۵. _____، تعليقات علی العروة الوثقی، مدرسه علی بن ابیطالب، قم، دوم، ۱۴۱۳ ق.
۴۶. _____، يك صد و هشتاد پرسش، دفتر نشر برگزیده، قم، اول، ۱۳۷۸.
۴۷. مکی عاملی، محمدجمال الدین، اللمعة الدمشقیه، مكتبة الداوری، قم، اول.
۴۸. نوری همدانی، حسین، التعليقات علی كتاب العروة الوثقی.
۴۹. _____، توضیح المسائل، مؤسسه مهدی موعود، پانزدهم، ۱۳۷۸.
۵۰. _____، هزار و يك مسأله فقهی، مؤسسه مهدی موعود، اول، ۱۳۸۰.
۵۱. هاشمی شاهرودی، سیدمحمد، كتاب الخمس، مكتب السيدمحمد الهاشمی، اول، ۱۴۰۹ ق .
- معرفی مجموعه كتب پرسش ها و پاسخ های دانشجویی اداره مشاوره و پاسخ
ارتباط با ما و طرح سؤال: WWW.Porseman.org خرید كتاب با تخفیف ویژه: WWW.Mokatebe.com

شماره دفتر عنوان مؤلف
اول خداشناسی محمدرضا کاشفی
دوم فرجام شناسی محمدرضا کاشفی
سوم راهنماشناسی محمدرضا کاشفی
چهارم امام شناسی کاشفی - شاکرین
پنجم قرآن شناسی صالح قنادی
ششم دین شناسی حمیدرضا شاکرین
هفتم برگزیده حمیدرضا شاکرین
هشتم حکومت دینی حمیدرضا شاکرین
نهم ویژه ماه رمضان گروه مؤلفان
دهم احکام خمس سیدمجتبی حسینی
یازدهم عرفان و عشق محمدرضا کاشفی

دوازدهم ادیان و مذاهب حمیدرضا شاکرین
 سیزدهم ویژه ماه محرم گروه مؤلفان
 چهاردهم دعا و توسل کاشفی - روحانی
 پانزدهم دین و سیاست شاکرین - محمدی
 شانزدهم رساله دانشجویی سیدمجتبی حسینی
 هفدهم احکام روزه سیدمجتبی حسینی
 هجدهم احکام نگاه و پوشش سیدمجتبی حسینی
 نوزدهم احکام تقلید و بلوغ سیدمجتبی حسینی
 بیستم در محضر آیه الله جوادی آملی
 بیست و یکم احکام ازدواج سیدمجتبی حسینی
 بیست و دوم احکام موسیقی سیدمجتبی حسینی
 بیست و سوم مجلس خبرگان رهبری علیرضا محمدی
 بیست و چهارم پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله وسلم پورامینی
 بیست و پنجم روابط پسر و دختر محمدرضا احمدی
 بیست و ششم راز آفرینش حمیدرضا شاکرین
 بیست و هفتم مهدویت (پیش از ظهور) رحیم کارگر
 بیست و هشتم مهدویت (دوران ظهور) رحیم کارگر
 بیست و نهم اختلالات رفتاری ابوالقاسم بشیری
 سی ام احکام وضو، غسل و تیمم سیدمجتبی حسینی
 سی و یکم اهل سنت واقعی!! علی اصغر رضوانی
 شماره دفتر عنوان مؤلف
 سی و دوم احکام ویژه بانوان سیدمجتبی حسینی
 سی و سوم احکام روابط زن و شوهر سیدمجتبی حسینی
 سی و چهارم احکام اعتکاف سیدمجتبی حسینی
 سی و پنجم جریان شناسی بهائیت علیرضا محمدی
 سی و ششم تفسیر آیات برگزیده (ج ۱) علیرضا مستشاری
 سی و هفتم تفسیر آیات برگزیده (ج ۲) علیرضا مستشاری
 سی و هشتم شخصیت و حقوق زن سیدابراهیم حسینی
 سی و نهم حقوق خانوادگی زن سیدابراهیم حسینی
 چهلم گناه و توبه گروه اخلاق و عرفان
 چهلم و یکم عصمت حمیدرضا شاکرین
 چهلم و دوم انسان شناسی مصطفی عزیزی
 چهلم و سوم نماز (چیستی و چرایی) سید حسن موسوی
 چهلم و چهارم حضور قلب در نماز رحیم کارگر
 چهلم و پنجم خودسازی گروه اخلاق و عرفان
 چهلم و ششم مدگرایی و آراستگی آماده چاپ
 چهلم و هفتم خواستگاری محمدرضا احمدی
 چهلم و هشتم همسر داری علی احمد پناهی

پی نوشت ها :

۱. فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۳۱۸؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۹۶۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۳۳۴؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۴۶۷؛ امام، استفتائات، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۱۹؛ دفتر: نوری، وحید، بهجت، سیستانی.
۲. امام، استفتائات، ج ۳، حقوق زوجیت، س ۱۴ و ۱۹ و ۲۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۲۵۳ و ۱۳۳۴.

- مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٩٦٦ و ٩٠١ و ٩٠٢ ؛ بهجت، توضيح المسائل متفرقه، م ١٨ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٢٧ و ١٦٢٥ ؛ تبريزي، صراط النجاة، ج ٥، س ٦٥٠ و ٦٥٣ ؛ تبريزي، صراط النجاة، ج ٥، س ٦٥٠ ؛ دفتر: وحيد و سيستاني.
٣. نوري، استفتائات، ج ٢، س ٦٧٥.
٤. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٦٤ ؛ دفتر: همه مراجع.
٥. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٢٦ ؛ امام، استفتائات، ج ٣، حقوق زوجيت، س ١٠ و دفتر: همه مراجع.
٦. صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٣٣٣ ؛ امام، استفتائات، ج ٣، حقوق زوجيت، س ٢٢ و ٤ و دفتر: بهجت، مكارم، بهجت، فاضل و نوري.
٧. تبريزي، صراط النجاة، ج ٣، ٧٣٥ ؛ دفتر: وحيد.
٨. دفتر: سيستاني.
٩. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٧٧.
١٠. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٣٢ ؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، فصل في القسم و النشور و استفتائات، ج ٣، سؤالات متفرقه، س ٩٠ ؛ صافي، هداية العباد، ج ٢، فصل في القسم و النشور ؛ تبريزي، استفتائات، س ٢١٨٩ و ١٥٢٠ و صراط النجاة، ج ٥، س ٦٥٢ ؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٢، الفصل الثامن، م ٣٣٨ و Sistani.org، صله رحم، س ١ و ٢ و دفتر: بهجت، وحيد، نوري و خامنه‌اي.
١١. دفتر معظم له.
١٢. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٣٥ ؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م ١٨ ؛ مكارم، توضيح المسائل، م ٢٠٦٢ ؛ نوري، استفتائات، ج ٢، س ٦٨٧ و دفتر: همه مراجع.
١٣. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٣٤ ؛ امام، استفتائات، ج ٣، حقوق زوجيت، س ٢٦ و ٢٩ ؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م ١٨ ؛ دفتر: سيستاني، وحيد، صافي و نوري.
١٤. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٩٧٦ و ٩٦٣ و تبريزي، استفتائات، س ١٤٥٤.
١٥. امام، استفتائات، ج ٣، حقوق زوجيت، س ٨ ؛ تبريزي، استفتائات، س ١٥٥٧ ؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٩٦٩ ؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٣، م ١٤٠٧ ؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٤٠٧ ؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٣٣٩ و ٣٤٠ ؛ صافي، هداية العباد، ج ٢، النشور ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٧٣ و دفتر: خامنه‌اي، نوري و بهجت.
١٦. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٦٧٣ ؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٣، م ١٣٦٥ و فصل في النفقات ؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٣٦٥ و فصل في النفقات ؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، النشور ؛ صافي، هداية العباد، ج ٢، النشور ؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٣٥٠ و دفتر: خامنه‌اي، بهجت، نوري و مكارم.
١٧. امام، سيستاني و نوري، تعليقات على العروة، اقسام الصوم، السابع ؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٠٦٧ ؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٠٦٧ و دفتر: خامنه‌اي.
١٨. مكارم، تعليقات على العروة، اقسام الصوم، السابع و بهجت، وسيله النجاة، ج ١، م ١١٨٦.
١٩. صافي، هداية العباد، ج ١، م ١٣٩٩.
٢٠. دفتر: همه مراجع.
٢١. تبريزي، صراط النجاة، ج ٥، س ٥١٨ و دفتر: همه مراجع.
٢٢. امام، استفتائات، ج ٣، احكام نفقه، س ٢٥ ؛ توضيح المسائل مراجع، م ٢٤١٢ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٤٧٦ ؛ نوري، توضيح المسائل، م ٢٤٠٨ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٣. العروة الوثقى، احكام الحيض، السابع.
٢٤. نوري، توضيح المسائل، م ٤٥٢ ؛ امام و صافي، توضيح المسائل مراجع، م ٤٥٠ ؛ مكارم، تعليقات على العروة، احكام الحيض، السابع و خامنه‌اي، استفتاء، س ٤٢٥.
٢٥. وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ٢٢٨ ؛ بهجت، وسيله النجاة، ج ١، م ٢٦٨ ؛ تبريزي، منهاج الصالحين، ٢٢٨، ١.
٢٦. فاضل، تعليقات على العروة، احكام الحيض، السابع ؛ سيستاني، توضيح المسائل مراجع، م ٤٥٠.
٢٧. تعليقات على العروة، احكام الحيض، السابع.
٢٨. توضيح المسائل، م ٤٥٢.
٢٩. مائده ٥، آيه ٣٢.
٣٠. بهجت، احكام، استفتائات پزشكي، ص ٣١، س ٩ ؛ امام، فاضل، مكارم و نوري، تعليقات على العروة، النكاح، م ٤٧ ؛ صافي، هداية العباد، ج ٢، النكاح، م ٢٠ ؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٣، النكاح، م ١٦ ؛ دفتر: وحيد و تبريزي.

٣١. صافى، هداية العباد، ج٢، النكاح، م٢٢، نورى، استفتائات، ج١، س٩٣٣ ؛ امام، استفتائات، ج٣، نظر، س٤٢ و ٤٣ و ٨٤ ؛ بهجت، احكام و استفتائات پزشكى، ص٣٠، س٥ و ٦ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج١، س٢٠٨٩ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س١٣٠٣ ؛ مكارم، استفتائات، ج١، س١٥٧٢ ؛ دفتر: وحيد.
٣٢. سيستانى، منهاج الصالحين، ج٢، النكاح، م٢١ و Sistani.org، پزشكى، س١ ؛ تيريزى، استفتائات، س١٥٤٥ و صراط النجاة، ج٥، س١٠٢٤ و ١٠٢٣.
٣٣. مكارم، نورى، فاضل و امام، تعليقات على العروة، النكاح، ج٣٥ و ٤٨ ؛ صافى، هداية العباد، ج٢، النكاح، م٢٢ ؛ توضيح المسائل مراجع، م٢٤٤١ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م٢٤٥٠.
٣٤. سيستانى، منهاج الصالحين، ج٣، النكاح، م٢٠ و ٢١ ؛ تيريزى، صراط النجاة، ج٥، س١٠٣٩ و ١٠٢٤.
٣٥. بهجت، احكام و استفتائات، ص٢٩، س٣ و ٤ ؛ مكارم، نورى، فاضل و امام، تعليقات على العروة، النكاح، م٣٥ ؛ صافى، هداية العباد، ج٢، النكاح، م٢٢ ؛ وحيد، توضيح المسائل م٢٤٥٠ ؛ توضيح المسائل مراجع م٢٤٤١.
٣٦. تيريزى، صراط النجاة، ج٥، س١٠٢٣ و ١٠٢٤ و استفتائات، س١٥٤٥ ؛ سيستانى، Sistani.org، پزشكى، س١ و منهاج الصالحين، ج٢، النكاح، م٢٠ و ٢١.
٣٧. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س١٣٠٣ ؛ مكارم، استفتائات، ج١، س٨٠٣ و ١٥٤٧ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج١، س٢٠٩١ و ٢٠٨٧ ؛ بهجت، احكام و استفتائات پزشكى، ص٣٠، س٤ و ٨ ؛ امام، استفتائات، ج٣، نظر، س٤٢ ؛ نورى، استفتائات، ج١، س٩٣٣ و ٩٤٤ ؛ صافى، هداية العباد، ج٢، النكاح، م٢٢ و دفتر: وحيد.
٣٨. تيريزى، صراط النجاة، ج٥، س١٠٢٣ و ١٠٢٤ و استفتائات، س١٥٤٥ ؛ سيستانى، منهاج الصالحين، ج٣، النكاح، م٢١ و Sistani.org، پزشكى، س١ و ٥.
٣٩. بهجت، استفتائات پزشكى، سقط جنين، ص٤٣ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س١٢٤٣ ؛ مكارم، استفتائات، ج١، س١٤٩٨ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج١، س١٧٥٢ ؛ صافى، جامع الاحكام، ج١، س١٤٠٨ ؛ نورى، استفتائات، ج٢، س٨٧٦ ؛ تيريزى، استفتائات، س٢٠٩٩ ؛ امام، استفتائات، ج٣، سقط جنين، س١٢ ؛ دفتر: وحيد.
٤٠. وحيد، منهاج الصالحين، ج٣، م٣٧٩ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج١، س١٩٤٤ ؛ امام، تحرير الوسيله، ج٢، دية الجنين و دفتر: همه مراجع.
٤١. دفتر: همه مراجع.
٤٢. دفتر.
٤٣. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س١٢٤٤ ؛ بهجت، استفتائات پزشكى، سقط جنين، ص٤٢ ؛ مكارم، استفتائات، ج١، س١٤٩٨ ؛ سيستانى، Sistani.org، سقط و دفتر: همه مراجع.
٤٤. صافى، استفتائات پزشكى، س٥٩ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج١، س٢١٤٢ ؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م٢٤ ؛ تيريزى، استفتائات، س٢٠٧١ و ٢٠٥٨ و دفتر: امام.
٤٥. اجوبة الاستفتائات، س١٢٩١.
٤٦. مكارم، استفتائات، ج١، س١٤٥٦.
٤٧. نورى، استفتائات، ج١، س٩٩٥.
٤٨. امام، تحرير الوسيله، ج٢، التشريح، م٦ ؛ صافى، استفتائات پزشكى، س٤٩ ؛ سيستانى، توضيح المسائل، احكام پيوند، م٦٤ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م٢٨٩٧ ؛ مكارم، استفتائات، ج١، س١٤٦١ ؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م٢٤ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج١، س٢١٢٧.
٤٩. تيريزى، استفتائات، س٢٠٦٤.
٥٠. نورى، استفتائات، ج١، س٩٩٦.
٥١. امام، تحرير الوسيله، ج٢، التشريح، م٧ ؛ نورى، استفتائات، ج١، س١٠٠٤ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س١٢٩٠.
٥٢. بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م٢٤ ؛ صافى، استفتائات پزشكى، س٥٦ و ٥٠ ؛ سيستانى، توضيح المسائل، احكام پيوند، م٦٢ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م٢٨٩٤.
٥٣. تيريزى، استفتائات، س٢٠٧٨.
٥٤. فاضل، جامع المسائل، ج١، س٢١٢٢ ؛ مكارم، استفتائات، ج١، س١٤٤٨ و ١٤٤٠.
٥٥. امام، تحرير الوسيله، ج٢، التشريح، م٥ و ٧ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س١٢٨٨ ؛ نورى، استفتائات، ج١، س٩٩٢ و ٩٩٥ ؛ سيستانى، توضيح المسائل، احكام پيوند، م٥٨ و ٦١.
٥٦. تيريزى، استفتائات، س٢٠٧٥ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م٢٨٩٤ و دفتر: بهجت.
٥٧. فاضل، جامع المسائل، ج١، س٢١٣٥.

٥٨. مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٤٤٣ و دفتر: مكارم.
٥٩. امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التشریح، م ٦؛ سيستاني، توضيح المسائل، احكام بيوند، م ٥٩؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٨٩٤؛ نوري، استفتائات، ج ٢، س ٩٠٢ و دفتر: بهجت و فاضل، مكارم، خامنه‌اي و تبريزي.
٦٠. مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٤٧٨؛ بهجت، احكام پزشكي، ص ٥٠.
٦١. تبريزي، استفتائات، س ٢٠٦٢.
٦٢. خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٢٨١؛ نوري، استفتائات، ج ١، س ٩٧٧ و ٩٨٢؛ فاضل، جامع المسائل، ١، س ٢١٩.
٦٣. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٤٢؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٨٩٢؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٤٧٧؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التشریح، م ١؛ خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٢٨٠؛ تبريزي، استفتائات، ٢٠٦٠؛ سيستاني، توضيح المسائل، احكام تشریح، م ٥٦؛ نوري، استفتائات، ج ٢، س ٨٩٣؛ بهجت، احكام پزشكي، ص ٤٩.
٦٤. امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التشریح، م ١؛ بهجت، احكام پزشكي، ص ٤٥؛ تبريزي، استفتائات، س ٢٠٨١؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٤٥؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٤٧٧.
٦٥. وحيد، توضيح المسائل، م ٢٨٩٢؛ سيستاني، توضيح المسائل، احكام تشریح، م ٥٦.
٦٦. نوري، استفتائات، ج ٢، س ٨٩٤ و ج ١، س ٩٧٤.
٦٧. بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م ١٥؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التشریح، بعد از م ٧؛ نوري، استفتائات، ج ١، س ١٠٠٥؛ سيستاني، توضيح المسائل، احكام بيوند، م ٦٣؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٨٩٤ و دفتر: فاضل، مكارم و خامنه‌اي.
٦٨. خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٢٧١ و ١٢٧٧؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التلقيح، م ١؛ تبريزي، صراط النجاة، ج ٥، س ١٠١٣؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٠٣ و ٢١٠٤؛ وحيد، توضيح المسائل، ٢٩٠٠؛ سيستاني، توضيح المسائل، تلقيح مصنوعی، م ٦٩؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٣٩٢؛ نوري، استفتائات، ج ٢، س ٩٠٣ و ج ١، س ٩٨٥؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٧٥٧ و دفتر: بهجت.
٦٩. امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التلقيح، م ٢ و ٣؛ تبريزي، استفتائات، س ٢٠٩٤؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٠٥ و وحيد، توضيح المسائل، م ٢٨٩٨؛ سيستاني، توضيح المسائل، تلقيح مصنوعی، م ٦٥؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٣٩١؛ نوري، استفتائات، ج ٢، س ٩٠٨؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٥٢٧؛ بهجت، استفتائات پزشكي، ص ٣٥.
٧٠. اجوبة الاستفتائات، س ١٢٧٧ - ١٢٧١.
٧١. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمة، س ١٠٣؛ تبريزي، استفتائات، س ٢١٨٤ و دفتر: وحيد، بهجت.
٧٢. نوري، استفتائات، ج ٢، س ٥٦١؛ خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٤٠٣؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٤٩؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٦٤؛ دفتر: صافي.
٧٣. سيستاني، Sistani.org، مواد مخدر.
٧٤. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٤٩؛ صافي، جامع الاحكام، ج ١، س ١٠٠٤؛ سيستاني، Sistani.org، استمنا، ش ١؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٨٥؛ خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٤٠٤؛ دفتر: امام، بهجت، وحيد، تبريزي، نوري.
٧٥. توضيح المسائل مراجع، م ١١١ و وحيد، توضيح المسائل، م ١١٢ و دفتر: خامنه‌اي.
٧٦. نوري، استفتائات، ج ٢، س ٥٦٢؛ فاضل، جامع المسائل، ج ٢، س ٩٤٤؛ خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٤٠٨؛ سيستاني، Sistani.org، مواد مخدر؛ دفتر: صافي، امام، تبريزي، بهجت و وحيد.
٧٧. دفتر: مكارم.
٧٨. توضيح المسائل مراجع، ج ١، م ٩١؛ نوري، توضيح المسائل، م ٩١؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٩٢ و خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٢٧٢.
٧٩. توضيح المسائل مراجع، م ١٠٠؛ بهجت، وسيله النجاة، ج ١، م ٥٢٧؛ وحيد، توضيح المسائل، م ١٠١؛ دفتر: خامنه‌اي.
٨٠. نوري، توضيح المسائل، م ١٠٠.
٨١. مكارم، توضيح المسائل، م ١٠٦.
٨٢. دفتر: همه مراجع.
٨٣. العروة الوثقى، ج ١، في النجاسات، الخامس.
٨٤. همان.

٨٥. همان.
٨٦. العروة الوثقى، فصل فى غسل الميت و فصل فى تغسيل الميت.
٨٧. توضيح المسائل مراجع، م ٥٢٩ ؛ نورى، توضيح المسائل، م ٥٣٠ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ٢٢٩ و ٢٥٢.
٨٨. توضيح المسائل مراجع، م ٥٢٩.
٨٩. توضيح المسائل مراجع، م ٥٢٩ و وحيد، توضيح المسائل، م ٥٣٥.
٩٠. امام، فاضل، نورى، تعليقات على العروة، فى غسل الميت، م ٢٠ ؛ بهجت، وسيله النجاة، ج ١، م ٣٢٥ ؛ تبريزى، منهاج الصالحين، ج ١، م ٣٣٣ ؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ٣٣٣ ؛ دفتر: خامنه‌اى.
٩١. مكارم، تعليقات على العروة، فى غسل الميت، م ٢٠.
٩٢. العروة الوثقى، فصل فى غسل الميت.
٩٣. امام، استفتائات، ج ١، نجاسات، س ٢٦٠ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ٣٠٧ - ٣٠٤ ؛ صافى، جامع الاحكام، ج ١، س ١٥٠ و ١٥٢ و نورى، استفتائات، ج ٢، س ٢٣.
٩٤. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٧٣ و ج ٢، س ٩٩ ؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ٤٨ و ٤٩ و ج ٢، س ٤٠ و ٤٢ ؛ تبريزى، استفتائات، س ٩٠ و ٩٤ ؛ سيستانى، Sistani.org، الكل و دفتر: وحيد.
٩٥. توضيح المسائل مراجع، م ١١١ و ٢٦٣٣.
٩٦. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ٣٠١ و تبريزى، توضيح المسائل مراجع، م ١١١ و ٢٦٣٣.
٩٧. سيستانى، توضيح المسائل مراجع، م ١١١ و ٢٦٣٣ و وحيد، منهاج الصالحين، الايعان النجسه، الثامن.
٩٨. مكارم، استفتائات، س ٤٢.
٩٩. فاضل، ج ١، س ٢٠٨٢ و ٢٠٩٠ ؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٥٥١ و ١٥٧٣ ؛ صافى، هداية العباد، ج ٢، النكاح، م ٢٢ و جامع الاحكام، ج ٢، س ١٧٠٦ ؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٩٥٧ ؛ بهجت، احكام و استفتائات پزشكى، ص ٣٣، س ٢٠ ؛ امام، استفتائات، ج ٣، نظر، س ٤٧ و ٤٩ و ٥٠ ؛ دفتر: سيستانى، وحيد.
١٠٠. تبريزى، صراط النجاة، ج ١، س ٩٧٨.
١٠١. خامنه‌اى، استفتاء، س ١٣١٣ ؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ٧٨٩ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢٠٩٣ ؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٩٣١ ؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٧٠٧ ؛ بهجت، احكام و استفتائات پزشكى، ص ٣١، س ١٢ ؛ امام، استفتائات، ج ٣، نظر، س ٤٩ و ٥٠ ؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٥، س ١٠٢٢، دفتر: سيستانى و وحيد.
١٠٢. امام، تحرير الوسيله، ج ٢، التشریح، م ٣ ؛ بهجت، احكام پزشكى، ص ٤٦ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ٢، ٢١٤٢، ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٢٨٠ و ١٣١٢ ؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٤٧١ ؛ نورى، استفتائات، ج ٢، س ٨٩٣ ؛ سيستانى، توضيح المسائل، احكام تشریح، م ٥٧ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٨٩٣.
١٠٣. تبريزى، استفتائات، س ٢٠٦٢ و ٢٠٦٨.
١٠٤. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمه، م ٢٦ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١١٤٤ ؛ تبريزى، استفتائات، س ١٠٧٨ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٩٢ ؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧١١ ؛ سيستانى، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١١ و Sistani.org، س ١٧ و ١٨ ؛ دفتر: وحيد و نورى.
١٠٥. صافى، جامع الاحكام، ج ١، س ١٠٠٥ و ١٠٠٧ و ١٠٢٠ و ١٠١٨ و دفتر: بهجت.
١٠٦. توضيح المسائل مراجع م ٢٤٣٣ ؛ العروة الوثقى ج ٢ النكاح، م ٣١ ؛ نورى، توضيح المسائل، م ٢٤٢٩ ؛ وحيد، توضيح المسائل م ٢٤٤٢ و خامنه‌اى، استفتاء، س ٥٠٩.
١٠٧. صافى، توضيح المسائل مراجع م ٢٤٣٣، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٧٠٠ و هداية العباد، ج ٢ النكاح، م ١٨ ؛ دفتر: خامنه‌اى.
١٠٨. امام، فاضل و نورى، تعليقات على العروة الوثقى، النكاح، م ٢٧ ؛ صافى، هداية العباد، ج ٢، النكاح م ٢٧ و خامنه‌اى، استفتاء، س ٥٠٩، ٥٨٢ و ١٣٩٩.
١٠٩. دفتر: بهجت.
١١٠. سيستانى، توضيح المسائل مراجع، م ٢٤٣٤ ؛ تبريزى، التعليقه على منهاج الصالحين، النكاح م ١٢٣٢ ؛ مكارم، استفتائات ج ٢، س ١٠٢٩، ١٠٣٩ و تعليقات على العروة الوثقى، النكاح، م ٢٧ ؛ وحيد، توضيح المسائل م ٢٤٤٣.
١١١. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٠٣٦ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ٢، س ١٣٢٤ ؛ العروة الوثقى، ج ٢، النكاح م ٢٧ ؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، النكاح م ٢٧ ؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٤٨٤ و توضيح المسائل م ٢٤٢٩ و توضيح المسائل مراجع، م ٢٤٣٣ ؛ وحيد، توضيح المسائل م ٢٤٤٢ ؛ دفتر: خامنه‌اى ؛ صافى، جامع الاحكام، س ١٧٠٠ و ١٧٠٢ و ١٧٠٣ ؛ توضيح المسائل مراجع، م ٢٤٣٣ و خامنه‌اى، استفتاء، س ٤٨٧.

١١٢. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٩٧؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٦٠٨؛ تبریزی، استفتائات، س ١٣٠٣؛ سيستاني، Sistani.org، تقلب؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ٢٤٦٨ و دفتر: امام، بهجت، صافي، نوري و وحيد.
١١٣. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٩٧؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٦٠٨ و دفتر: همه مراجع.
١١٤. مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٦٠٨ و دفتر: همه مراجع.
١١٥. امام، استفتائات، ج ٢ مكاسب محرمة ١٣٨؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٩٥ و دفتر: همه مراجع.
١١٦. دفتر: وحيد.
١١٧. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمة، س ١٣٨؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٢١٩٤ و دفتر: همه مراجع.
١١٨. آل عمران ٣، آيه ١١٠.
١١٩. آل عمران ٣، آيه ١١٣ و ١١٤.
١٢٠. لقمان ٣١، آيه ١٧.
١٢١. طه ٢٠، آيه ٤٣ و ٤٤.
١٢٢. «وَمَا أَعْمَالُ الْبِرِّ كُلُّهَا وَ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عِنْدَ الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ إِلَّا كَنْفَتُهُ فِي بَحْرِ لَحْيٍ»: نهج البلاغه، كلمات قصار، ش ٣٧٤.
١٢٣. «بُنِيَ الْقَوْمُ قَوْمٌ يَعْيُونَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ»: وسائل الشيعه، ج ١١، ط جديد، ص ٣٩٢.
١٢٤. طبق برخی فتاوا بناير احتياط واجب است.
١٢٥. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٣٧٧؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٤٥٦؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٧٧٣؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ١٠٥٤.
١٢٦. امام، تحرير الوسيله، ج ١، القول في شرايط وجوبهما، م ٨ و توضيح المسائل، م ٢٧٩١؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧١، الرابع؛ بهجت، توضيح المسائل، م ١٦٠٨؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٣٨٣؛ دفتر: خامنه‌ای، وحيد، تبریزی، نوري، صافي و فاضل.
١٢٧. امام و فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ٢٧٨٤؛ بهجت، توضيح المسائل، امر به معروف؛ نوري، توضيح المسائل، م ٢٧٨٤؛ دفتر: مكارم و خامنه‌ای.
١٢٨. وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٢٧١؛ تبریزی و سيستاني، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧١؛ صافي، توضيح المسائل، م ٢٨٦٠ و ٢٨٦١.
١٢٩. صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٤٧٥؛ امام، تحرير الوسيله، ج ١، القول في شرايط وجوبهما، م ٢؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٢٧١، الرابع؛ تبریزی، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧١، الرابع؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧١، الرابع و دفتر: خامنه‌ای، بهجت، نوري، مكارم و فاضل.
١٣٠. امام، تحرير الوسيله، ج ١، شرايط الامر بالمعروف، الشرط الرابع، م ٢؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٢٧٢ و ١٢٧٥؛ تبریزی، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧٢ و ١٢٧٥؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٢٧٢ و ١٢٧٥؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٤٥٨ و دفتر: خامنه‌ای، بهجت، نوري، مكارم و فاضل.
١٣١. امام، استفتائات، ج ١، امر به معروف، س ٣؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٣١؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ١٠٥٧ و ١٠٦٨؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١١٥٦؛ تبریزی، استفتائات، س ٢١٩١ و دفتر: وحيد، بهجت، سيستاني، صافي و نوري.
١٣٢. امام و فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ٢٨٢٤؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٤٥٥ و ١٤٥٦؛ نوري، توضيح المسائل، م ٢٨١١؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٣٧٣؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ١٠٥٤ و ١٠٦٣؛ تبریزی، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧٢ و ١٢٧٣؛ سيستاني، منهاج الصالحين، ج ١، م ١٢٧٢ و ١٢٧٣؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٢٧٢ و ١٢٧٣.
١٣٣. بهجت، توضيح المسائل، م ١٦١١.
١٣٤. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٣٧٢ و ١٧١٢؛ صافي، جامع المسائل، ج ٢، س ١٤٦٢ و ١٤٥٩ و ج ١، س ١٠١٦ و ١٠٠٧؛ تبریزی، استفتائات، س ١٠٧١ و ١٠٥٩؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٤٧ و ٩٤٦ و ٩٩٥؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ١١٥٤ و ١٠٦٦ و ١١٣٩؛ سيستاني، Sistani.org، موسيقى ش ١٣ و ٢٢؛ بهجت، توضيح المسائل، م ١٦٠٨ و متفرقه م ٢٠؛ نوري، استفتائات، ج ١، س ١٠١١ و ١٠١٥.
١٣٥. دفتر: همه مراجع.
١٣٦. مكارم، استفتائات، ج ١، س ١١٥٤؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ١٠٨٦ و ١٢٧٧؛ امام، استفتائات، ج ١، امر به معروف، س ١٨؛ تبریزی، استفتائات، س ٩٧٣ و ٩٧٩؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٤٦؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٤٦٢؛ دفتر: وحيد، سيستاني، نوري و بهجت.

۱۳۷. مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۳۸۵ و ۱۳۸۸ و ج ۱، س ۱۱۵۹ و ۱۱۵۴؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، ۱۰۸۶؛ تبریزی، استفتائات، س ۹۷۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۴۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۴۶۲؛ دفتر: وحید، سیستانی، نوری و بهجت.
۱۳۸. مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۱۶۰؛ تبریزی، استفتائات، س ۹۷۹؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۴۵۹؛ امام و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۷۹۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، شرائط وجوب الامر بالمعروف والخامس؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۷۸۹؛ بهجت، توضیح المسائل، ۱۶۰۸، چهارم؛ دفتر: وحید و خامنه‌ای.
۱۳۹. مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۳۷۸؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۸۵ و ۱۰۶۷؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۵۸۵ و ۹۷۴؛ دفتر: وحید، سیستانی، نوری، صافی، فاضل، امام و بهجت.
۱۴۰. تبریزی، استفتائات، س ۲۲۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۲۱۹۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۰۷۳؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۳۹۳.
۱۴۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۴؛ دفتر: خامنه‌ای.
۱۴۲. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۴.
۱۴۳. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۴.
۱۴۴. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲ و ۱۴۴.
۱۴۵. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۳.
۱۴۶. توضیح المسائل، م ۱۴۵.
۱۴۷. امام، استفتائات، ج ۱، امر به معروف، س ۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۳۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۶۸ و دفتر: همه مراجع.
۱۴۸. دفتر: همه مراجع.
۱۴۹. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۴۴؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۳؛ دفتر: خامنه‌ای.
۱۵۰. بهجت، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۳.
۱۵۱. توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، م ۱۴۶؛ نوری، توضیح المسائل، م ۱۴۵؛ دفتر: خامنه‌ای.
۱۵۲. سیستانی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۲ و ۱۴۵.
۱۵۳. مکارم، توضیح المسائل مراجع، م ۱۴۵.
۱۵۴. امام، استفتائات، ج ۲، گناهان کبیره، س ۴؛ دفتر: همه مراجع.
۱۵۵. امام، استفتائات، ج ۲، گناهان کبیره، س ۱۶ و ۲۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۸۲؛ سیستانی، Sistani.org، غیبت؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۰۰۴ و ۱۰۰۶ و دفتر: بهجت، نوری، وحید، صافی، خامنه‌ای، مکارم.
۱۵۶. استفتائات، ج ۴، س ۶۴۶۹ و ۶۴۷۵.
۱۵۷. امام، استفتائات، ج ۲، گناهان کبیره، س ۱۱ و ۱۲؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۴۰؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۵۵۶ و ج ۲، س ۷۴۲ و دفتر: همه مراجع.
۱۵۸. دفتر: همه مراجع.
۱۵۹. دفتر: همه مراجع.
۱۶۰. صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۴۸۰ و ۴۸۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۴۰ و ۹۴۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۰۵۷؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۱۵۶؛ نوری، استفتائات، ج ۱، س ۱۰۶۴؛ دفتر: وحید، تبریزی، بهجت و سیستانی.
۱۶۱. امام، استفتائات، ج ۱، امر به معروف، س ۱۳ و ۱۷ و ۲۲.
۱۶۲. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۷۷۲؛ تبریزی، استفتائات، س ۲۱۸۵ و ۲۱۸۹؛ سیستانی، Sistani.org، صلہ رحم و دفتر: همه مراجع.
۱۶۳. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۴۶؛ بهجت، توضیح المسائل، م ۷۱۱؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۳۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، م ۸۵۱.
۱۶۴. توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵.
۱۶۵. دفتر: سیستانی.
۱۶۶. امام و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۸۴۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۸۴۶ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۵۵۰.

١٦٧. صافى، توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٥؛ بهجت، توضيح المسائل، م ٧١١؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٨٥١.
١٦٨. تبريزى و سيستانى، توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٥.
١٦٩. توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٥.
١٧٠. توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦.
١٧١. وحيد، توضيح المسائل، م ٨٥٢؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٣٧٢؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٦٨٨؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٣، س ٧٨١ و فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦.
١٧٢. همان، م ٨٤٦.
١٧٣. استفتائات، ج ١، س ١٣٨.
١٧٤. توضيح المسائل، م ٨٤٧.
١٧٥. بهجت، توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦؛ امام، استفتائات، ج ٣، سؤالات متفرقه، س ١٧٤.
١٧٦. فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٨٥٢؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٣٦٨؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٦٨٨؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٣، س ٧٨١.
١٧٧. سيستانى، توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦.
١٧٨. مكارم، استفتائات، ج ١ س ١٣٢ و س ١٣٨ و ج ٢، س ١٥٩.
١٧٩. نورى، توضيح المسائل، م ٨٤٧.
١٨٠. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٣٦٨؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٣، س ٧٨١؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٨٥٢؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٦٨٨؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٣٨ و ج ٢، س ١٥٩ و فاضل و سيستانى و نورى توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦.
١٨١. بهجت، توضيح المسائل، م ٧١١؛ امام، استفتائات، ج ٣، سؤالات متفرقه، س ١٧٤.
١٨٢. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمة، س ٧٩؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٤٩٢ و ٤٩٣؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٥٠ و ٧٥٣؛ تبريزى، استفتائات، س ١٠٨٩ و ١٠٩٦؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٥٧ و ٩٥٥؛ سيستانى، Sistani.org، ريش تراشى، س ١ و ٣؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٤٢١ و ١٤١٦؛ دفتر: وحيد.
١٨٣. صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٧٤٠ و ١٧٤٢؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م ٤.
١٨٤. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمة، س ٨٠؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٥٣ و ج ١، س ٥٧٠؛ تبريزى، استفتائات، س ١٠٩٦؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٥٦ و ٩٦٠ و ٩٥٨؛ سيستانى، Sistani.org، ريش تراشى، س ١٤؛ دفتر: وحيد، بهجت، نورى و صافى.
١٨٥. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٤١٨؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٥٣؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٢، س ٩٠٥ و التعليقه على منهاج الصالحين، م ٤٣؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٤٣؛ سيستانى، منهاج الصالحين، ج ٢، م ٤٦؛ دفتر: صافى، بهجت، وحيد، فاضل و امام.
١٨٦. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمة، س ٨٤؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٤٣؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٤١٣؛ سيستانى؛ Sistani.org، ريش تراش، س ١ و ٣؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٧٤٣؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، س ٤؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٤٩٢ و ٤٩٣ و فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٥٧ و ٩٥٥.
١٨٧. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٥١ و تبريزى، استفتائات، س ١٠٨٧.
١٨٨. تبريزى، استفتائات، س ٩٨١ و دفتر: امام، وحيد و بهجت و نورى، صافى.
١٨٩. سيستانى، Sistani.org، قمار، س ٤ و دفتر: فاضل و مكارم.
١٩٠. اجوبة الاستفتائات، س ١١٢٦.
١٩١. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، ج ٥، س ١١٥٤؛ صافى، جامع الاحكام، ج ١، س ١٠٤٣؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٥٥٩؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٥، س ١١٥٤؛ دفتر: وحيد و امام.
١٩٢. سيستانى، Sistani.org، قمار، س ١ و دفتر: بهجت.
١٩٣. فاضل، lankarani.org، احكام قمار، س ٥٠؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٣٤.
١٩٤. تبريزى، استفتائات، س ٩٨٣؛ دفتر: امام، خامنه‌اى، فاضل، مكارم، نورى و وحيد.
١٩٥. بهجت، توضيح المسائل، متفرقه، م ٩.
١٩٦. صافى، جامع الاحكام، ج ١، س ١٠٤١؛ سيستانى، سايت شطرنج، س ٤ و ٥.
١٩٧. امام، استفتائات، ج ٢، مكاسب محرمة، س ٢١؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١١١٥؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٥٢؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ٥٤٣؛ تبريزى، استفتائات، س ٩٨٢؛ وحيد، منهاج

- الصالحين، ج ۳، م ۱۹ و نوری، استفتائات، ج ۱، س ۵۵۹ و سیستانی، Sistani.org، س ۱۲ .
- ۱۹۸ . بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، س ۹ .
- ۱۹۹ . صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۱ و ۱۰۴۲ .
- ۲۰۰ . مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۷۲۸ ؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۹ ؛ دفتر: امام، خامنه‌ای، وحید، فاضل، بهجت، نوری و تبریزی .
- ۲۰۱ . امام، استفتائات، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۱۷ ؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۱۲۳ ؛ سیستانی، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۲۲ ؛ وحید، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۹ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۵۳ ؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۳۹ ؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۷۲۷ ؛ تبریزی، استفتائات، س ۹۹۲ ؛ دفتر: بهجت و نوری .
- ۲۰۲ . امام، استفتائات، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۱۵ ؛ تبریزی، استفتائات، س ۹۸۲ ؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، ۷۳۳، ۲، خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۱۲۵ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۹۳۹ .
- ۲۰۳ . بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، س ۹ ؛ وحید، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۹ .
- ۲۰۴ . سیستانی، سایت، قمار ؛ نوری، استفتائات، ج ۲، س ۵۶۰ ؛ دفتر: صافی .
- ۲۰۵ . صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۵ ؛ امام، استفتائات، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۱۸ ؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۱۱۶ ؛ نوری، استفتائات، ج ۱، س ۵۵۹ و ۵۶۰ ؛ وحید، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۹ ؛ تبریزی، استفتائات، س ۹۸۱ .
- ۲۰۶ . مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۵۴۱ و ۵۴۴ ؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، س ۹ .
- ۲۰۷ . سایت، س ۹ .
- ۲۰۸ . جامع المسائل، ج ۱، س ۹۵۱ .
- ۲۰۹ . امام، استفتائات، ج ۲، مکاسب محرمه، س ۱۵ ؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۱۲۵ و ۱۱۱۹ و ۱۱۱۶ ؛ فاضل، سایت، قمار، س ۴۷ ؛ مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۵۴۰ و ج ۲، س ۷۳۳ ؛ تبریزی، سایت ؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۴۱ و دفتر: نوری .
- ۲۱۰ . دفتر: بهجت .
- ۲۱۱ . سیستانی، سایت، قمار، س ۲ .
- ۲۱۲ . وحید، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۱۹ .
- ۲۱۳ . امام، تحرير الوسيلة، ج ۱، م ۸ ؛ بهجت، وسيلة النجاة، ج ۱، م ۱۴۴۱ ؛ صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۶۸۹ ؛ نوری، استفتائات، ج ۲، س ۵۵۹ ؛ سیستانی، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۱ ؛ دفتر: خامنه‌ای و فاضل .
- ۲۱۴ . وحید، منهاج الصالحين، ج ۳، م ۹ ؛ تبریزی، منهاج الصالحين ج ۲، التجارة، م ۹ .
- ۲۱۵ . مکارم، استفتائات، ج ۱، س ۵۴۶ و ج ۲، س ۷۳۷ ؛ سیستانی، Sistani.org، مجسمه سازی ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۹۴۵ ؛ دفتر: امام، وحید و بهجت .
- ۲۱۶ . خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۲۲۱ ؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، س ۱۰۵۷ ؛ تبریزی، استفتائات، ۱۰۶۱ .
- ۲۱۷ . استفتائات، ج ۱، س ۴۶۵ .
- ۲۱۸ . امام، تحرير الوسيلة، ج ۱، المكاسب المحرمة، م ۱۲ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۱۴ و توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۹ ؛ تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۹ و استفتائات، س ۱۰۰۷ ؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۲۲۱ ؛ سیستانی، منهاج الصالحين، ج ۲، م ۱۸ ؛ وحید، توضیح المسائل، ۲۰۷۷ ؛ بهجت، وسیله النجاة، ج ۱، م ۱۴۴۸ و دفتر: نوری .
- ۲۱۹ . استفتائات، ج ۱، س ۵۴۷ و ۵۴۸ .
- ۲۲۰ . صافی، هداية العباد، ج ۱، م ۱۶۹۶ و توضیح المسائل مراجع، م ۲۰۶۹ .
- ۲۲۱ . دفتر: همه مراجع .
- ۲۲۲ . توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳ و وحید، توضیح المسائل، م ۱۱۲ و ۲۶۹۷ و دفتر: خامنه‌ای .
- ۲۲۳ . امام، تحرير الوسيلة، المسکر، م ۴ - ۱ و وحید، منهاج الصالحين، المسکر، م ۲۱۷ و ۲۱۸ و توضیح المسائل، ۲۶۹۷ و فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۸۷۱ و مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۴۲۸ و مراجع، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۳۳ .
- ۲۲۴ . توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳ .
- ۲۲۵ . خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۳۰۱ و تبریزی، توضیح المسائل مراجع، م ۱۱۱ و ۲۶۳۳ .

٢٢٦. سيستاني، توضيح المسائل مراجع، م ١١١ و ٢٦٣٣ و وحيد، منهاج الصالحين، الاعيان النجسه، الثامن.
٢٢٧. توضيح المسائل مراجع، م ١١١ و ٢٦٣٣.
٢٢٨. توبه ٩، آيه ١٠٨.
٢٢٩. توضيح المسائل مراجع، م ١٦٠ و ١٧٠ و وحيد، توضيح المسائل، م ١٦١ و ١٧١ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٣٠. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٣١. توضيح المسائل مراجع، م ١٦٠ و ١٧٠.
٢٣٢. امام و فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩ و خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٧١.
٢٣٣. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٣٤. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٣٥. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٣٦. مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩ و وحيد، توضيح المسائل، م ١٦٠.
٢٣٧. توضيح المسائل مراجع، م ١٦٢ و وحيد، توضيح المسائل، م ١٦٣ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٣٨. امام و فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩ و خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٧١.
٢٣٩. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٤٠. مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩ و وحيد، توضيح المسائل، م ١٦٠.
٢٤١. تيريزي، استفتائات، س ١٣٠ و دفتر: همه مراجع.
٢٤٢. امام، استفتائات، احكام نجاسات، س ٣٢٧ و ٣٢٨؛ نوري، استفتائات، ج ١، س ٣٥.
٢٤٣. استفتائات، ج ١، س ٢٢٢.
٢٤٤. تيريزي، استفتائات، س ١٠٣.
٢٤٥. مكارم، استفتائات، ج ١، س ٣٤ و سيستاني، سايت، نجاسات.
٢٤٦. خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٢٩٢؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٤٧ و جامع الاحكام، ج ١، س ٨٠.
٢٤٧. دفتر: فاضل.
٢٤٨. دفتر: وحيد.
٢٤٩. امام، استفتائات، احكام نجاسات، س ٣٢٧ و مكارم، استفتائات، ج ١، س ٣٤ و سيستاني، سايت، نجاسات و خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٢٩٢ و فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٤٧ و جامع الاحكام، ج ١، س ٨٠ و دفتر: بهجت.
٢٥٠. دفتر: تيريزي.
٢٥١. توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٨ و وحيد، توضيح المسائل مراجع، م ٨٥٤ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٥٢. فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٤٦ و خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٧١ و ٧٣.
٢٥٣. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٥٤. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٥٥. توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩.
٢٥٦. مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ١٥٩ و وحيد، توضيح المسائل، م ١٦٠.
٢٥٧. توضيح المسائل مراجع، م ٣٧؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٣٧؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٤٩؛ دفتر: خامنه‌اي.
٢٥٨. توضيح المسائل مراجع، م ٣٧.
٢٥٩. توضيح المسائل مراجع، م ٣٧.
٢٦٠. توضيح المسائل مراجع، م ١٩١ و وحيد، توضيح المسائل مراجع، م ١٩٢ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٦١. خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٣٠٠ و دفتر: همه مراجع.
٢٦٢. بهجت و صافي، توضيح المسائل مراجع، م ١٤٢؛ تيريزي، استفتائات، س ٦٩؛ امام، سيستاني و فاضل، التعليقه على العروه، احكام النجاسات، م ٣٢؛ وحيد، توضيح المسائل، م ١٤٣.
٢٦٣. توضيح المسائل مراجع، م ١٤٢؛ امام و نوري، التعليقه على العروه، احكام النجاسات، م ٣٢.
٢٦٤. سيستاني، صافي، توضيح المسائل مراجع، م ١٤٢؛ امام، فاضل و نوري، التعليقه على العروه، احكام النجاسات، م ٣٢؛ تيريزي، استفتائات، س ٦٩ و دفتر: بهجت، خامنه‌اي و وحيد.
٢٦٥. توضيح المسائل مراجع، م ١٤٢ و التعليقه على العروه، احكام النجاسات، م ٣٢.
٢٦٦. توضيح المسائل مراجع، م ١٢٩؛ وحيد، توضيح المسائل، م ١٣٠ و دفتر: خامنه‌اي.

٢٦٧. توضيح المسائل مراجع، م ١٠٠ و ١٤١؛ بهجت، وسيله النجاة، ج ١، م ٥٢٧ و توضيح المسائل مراجع، م ١٤١ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ١٠١ و ١٤٢ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٦٨. مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ١٠٠ و ١٤١.
٢٦٩. نوري، توضيح المسائل مراجع، م ١٠٠ و ١٤١.
٢٧٠. توضيح المسائل مراجع، م ١١٤.
٢٧١. توضيح المسائل مراجع، م ١١٤.
٢٧٢. صافي، جامع الاحكام، ج ١، س ١٤٦؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٩ و دفتر: همه مراجع.
٢٧٣. توضيح المسائل مراجع، م ١٤١؛ وحيد، توضيح المسائل مراجع، م ١٤٢ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٧٤. توضيح المسائل مراجع، م ٩٨ و دفتر: فاضل.
٢٧٥. بهجت، توضيح المسائل مراجع، م ٩٨ و وسيله النجاة، ج ١، م ٥٢٤؛ مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ٩٨؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٩٩؛ نوري، توضيح المسائل، م ٩٨؛ تعليقات على العروة، في النجاسات، الخامس، م ١.
٢٧٦. فاضل، تعليقات على العروة، في النجاسات، الخامس، م ١ و سيستاني، توضيح المسائل مراجع، م ٩٨.
٢٧٧. خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٢٦٩ و استفتاء، س ٩٩٢.
٢٧٨. امام و بهجت، توضيح المسائل مراجع، م ٢٢٦ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٧٩. تيريزي و سيستاني، منهاج الصالحين، ج ١، م ٤٩٣.
٢٨٠. مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ٢٢٦ و صافي، هداية العباد، ج ١، م ٦٢٣ و ٦٢٤.
٢٨١. فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ٢٢٦.
٢٨٢. نوري، توضيح المسائل مراجع، م ٢٢٦.
٢٨٣. وحيد، توضيح المسائل، م ٢٣٤.
٢٨٤. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٠ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٨٥. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٠.
٢٨٦. توضيح المسائل مراجع، م ٢٢٩ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٨٧. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٣.
٢٨٨. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٣.
٢٨٩. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٣.
٢٩٠. العروة الوثقى، ج ١، لباس المصلي، م ٢٦.
٢٩١. توضيح المسائل مراجع، م ٨٣٤ و ٨٣٦؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٨٤٠ و ٨٤٤ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٩٢. خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٢١٩؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٣٢ و ١٣٨؛ سيستاني، sistani.org، زينت، س ٣٤ و توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦؛ صافي، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٦٨٨؛ تيريزي، صراط النجاة، ج ٣، س ٧٨١؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٨٥٢؛ نوري، استفتائات، ج ٢، س ٥٦٩ و توضيح المسائل، م ٨٤٧.
٢٩٣. توضيح المسائل مراجع، م ٨٤٦؛ امام، استفتائات، ج ٣، سؤالات متفرقه، س ١٧٤.
٢٩٤. توضيح المسائل مراجع، م ٦٦.
٢٩٥. توضيح المسائل مراجع، م ٦٦ و خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ٩٨.
٢٩٦. توضيح المسائل مراجع، م ٦٦.
٢٩٧. توضيح المسائل مراجع، م ١٧٧ و وحيد، توضيح المسائل، م ١٧٨ و دفتر: خامنه‌اي.
٢٩٨. توضيح المسائل مراجع، م ٢٧ و سيستاني، سايت، طهارت.
٢٩٩. مكارم، استفتائات، ج ١، س ١٧٩٣ و دفتر: همه مراجع.
٣٠٠. توضيح المسائل مراجع، م ٥٩؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٥٩ و دفتر: خامنه‌اي.
٣٠١. امام، استفتائات، ج ٢ اجاره، س ٣٥؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٧٩٨؛ تيريزي، استفتائات، س ١٢٠١؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٨٣٠؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١١٠٧؛ خامنه‌اي، اجوبة الاستفتائات، س ١٦٦٢؛ صافي، جامع الاحكام، ج ١، س ١٢٠٥؛ بهجت، توضيح المسائل، متفرقات، م ٦؛ دفتر: نوري.
٣٠٢. سيستاني، منهاج الصالحين، ج ٢، م ١٠١٤.
٣٠٣. نساء، ٤، آيه ٥٨.
٣٠٤. «أَوَّلُ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِ الشَّهِيدِ كَفَّارَةٌ لِذُنُوبِهِ إِلَّا الَّذِيْنَ فَإِنَّ كَفَّارَتَهُ قَضَائِهِ»: من لا يحضره الفقيه، ج ٣، ص ١٨٣، ح ٣٦٨٨.
٣٠٥. دفتر: همه مراجع.

۳۰۶. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹ و نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۳.
۳۰۷. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۱ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۵۵۹.
۳۰۸. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹ و نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۳.
۳۰۹. توضیح المسائل مراجع م ۲۲۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۱ و خامنه‌ای، استفتاء، س ۱۵۵۹.
۳۱۰. دفتر: همه مراجع.
۳۱۱. دفتر: همه مراجع.
۳۱۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۸۱.
۳۱۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۸۱ و وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۴۵ و ۲۶۴۶.
۳۱۴. (آیات عظام: سیستانی، فاضل، صافی، تبریزی، مکارم و وحید) ر.ک: توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹؛ خامنه‌ای، استفتاء، ۱۵۵۹.
۳۱۵. امام، سیستانی، فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ۲۶۶؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۵۹ و دفتر: همه مراجع.
۳۱۶. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۱؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۳؛ دفتر: خامنه‌ای.
۳۱۷. امام، استفتائات، ج ۳، مقررات دولتی، س ۵۰ و ۱۱۲ و ۱۴۸؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۵۴۷-۱۵۴۹؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۹۶۴؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۳۰۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۹۳۳ و ۹۳۸؛ دفتر: سیستانی، مکارم، وحید، نوری و بهجت.
۳۱۸. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۹۶۳ و دفتر: همه مراجع.
۳۱۹. دفتر: همه مراجع.
۳۲۰. دفتر: همه مراجع.
۳۲۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۸۳؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۳۵؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۷.
۳۲۲. وحید، توضیح المسائل، م ۲۱۹۶؛ نوری، توضیح المسائل، ۲۱۶۲؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۱۶۸.
۳۲۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۲۷۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۳۲۹؛ نوری، توضیح المسائل، م ۲۲۷۱؛ دفتر: خامنه‌ای و ر.ک: منابع عنوان «جریمه دیرکرد».
۳۲۴. لسان العرب و دهخدا، ماده «ظلم».
۳۲۵. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، باب المقاصه، م ۱ و ۲ و ۱۸؛ وحید، منهاج الصالحین، باب القضاء، م ۵۵؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۷۶۵؛ تبریزی، استفتائات، س ۱۲۶۹ و دفتر: سیستانی، بهجت، صافی و نوری.
۳۲۶. مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۸۶۵ و ۸۶۷.
۳۲۷. فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۷۲.
۳۲۸. امام، تحریر الوسیله، ج ۲، اللقطه، م ۶؛ توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴ و ۲۵۶۵؛ وحید، توضیح المسائل، ۲۶۲۸.
۳۲۹. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴ و ۲۵۶۵.
۳۳۰. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۶؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۳۰.
۳۳۱. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۷۲؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۳۶.
۳۳۲. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴؛ وحید، توضیح المسائل، م ۲۶۳۸.
۳۳۳. توضیح المسائل مراجع، م ۲۵۶۴ و ۲۵۶۵.
۳۳۴. دفتر: همه مراجع.
۳۳۵. دفتر: همه مراجع.
۳۳۶. بقره ۲، آیه ۲۷۵.
۳۳۷. امام، استفتائات، ج ۳، امور بانکی، س ۲؛ تبریزی، استفتائات، س ۲۱۳۴ و ۲۱۴۷؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ۱۷۹۰؛ مکارم، استفتائات، ج ۲، س ۱۶۹۹؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، س ۱۰۰۱؛ دفتر: وحید، بهجت، سیستانی، نوری و صافی.
۳۳۸. دفتر: بهجت.
۳۳۹. بهجت، توضیح المسائل، م ۲۲۸۳.
۳۴۰. امام، استفتائات، ج ۲، دین، س ۵؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۲، س ۱۹۹۵؛ تبریزی، استفتائات، س ۲۱۱۶؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۱۸۴؛ سیستانی، Sistani.org، قرض و بانک؛ دفتر: وحید، نوری، بهجت و خامنه‌ای.

٣٤١. صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٩٩٥.
٣٤٢. مكارم، استفتائات، ج ١، س ٦٦٣، ج ٢، س ١٧٠٢.
٣٤٣. امام، استفتائات، ج ٣، احكام مهریه، س ١٧؛ سيستاني، Sistani.org، مهریه و قرض؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٧٧٢؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١١٧٧ و ١٤٩٠ و ١٠٣١؛ نوری، استفتائات، ج ٢، س ٤٤٦؛ تبریزی، استفتائات، س ١٦٤٩ و ١٢٦٣ و دفتر: بهجت، و وحید.
٣٤٤. خامنه‌ای، استفتاء، س ٢٢٧ و دفتر: بهجت.
٣٤٥. صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٩٦٥.
٣٤٦. نوری، استفتائات، ج ١، س ٦٣٦ و ٦٣٧ و مكارم، استفتائات، ج ١، س ٦٥٧، ٦٥٩.
٣٤٧. تبریزی، استفتائات، س ١٦٤٩؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٤٩٠؛ امام، استفتائات، ج ٣، احكام مهریه، س ١٧؛ سيستاني، Sistani.org، مهریه؛ نوری، استفتائات، ج ١، س ٦٣٦ و ٦٣٧؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٦٩٠؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٢٩٦ و ١٢٩٧؛ خامنه‌ای، استفتاء، س ٢٢٧ و دفتر: بهجت و وحید.
٣٤٨. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٦٩٣ و دفتر: همه مراجع.
٣٤٩. توضیح المسائل مراجع، م ٢٢٨٣؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢٣٣٥؛ نوری، توضیح المسائل، م ٢٢٧٧.
٣٥٠. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٧٧٤ و دفتر: همه مراجع.
٣٥١. امام، استفتائات، ج ٢، قرض، س ٣٩؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٧٨٦؛ مكارم، استفتائات، ج ١، ٦٦٤ و توضیح المسائل، م ٤٢٧؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٠٨٨؛ نوری، استفتائات، ج ١، س ٥٧٦.
٣٥٢. تبریزی، استفتائات، س ١٢٦٦؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٢٨٥.
٣٥٣. توضیح المسائل مراجع، م ٢٠٨٠؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢١٠٨؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٥٩؛ نوری، توضیح المسائل، م ٢٠٧٤؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٩٨٢.
٣٥٤. توضیح المسائل مراجع، احكام وكالت، م ٢١٠٨.
٣٥٥. العروة الوثقى، ج ٢، كتاب المضاربه و توضیح المسائل مراجع، احكام وكالت.
٣٥٦. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٧٧٨؛ تبریزی و سيستاني، توضیح المسائل مراجع، م ٢١١١؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢١٣٩؛ دفتر: همه مراجع.
٣٥٧. امام، توضیح المسائل، م ٢٨٤٥؛ سيستاني، توضیح المسائل، عمليات بانكى، م ٢٦؛ مكارم، توضیح المسائل، م ٢٤٣٢؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢١٠٣؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٩٩٨؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٦٠٣؛ تبریزی و فاضل، توضیح المسائل مراجع، م ٢٠٧٥؛ دفتر: بهجت.
٣٥٨. امام، استفتائات، احكام معاملات، ج ٢، س ١٧٩؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٦٠٣ و ١٦٠٤؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٠٢٦؛ سيستاني، توضیح المسائل، عمليات بانكى، تنزيل برات؛ تبریزی، توضیح المسائل، احكام سفته، م ٤؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢٨٦٧؛ دفتر: بهجت.
٣٥٩. خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٩٥٠؛ امام، توضیح المسائل، م ٢٨٣٩ و استفتائات، ج ٢، احكام معاملات، س ٢٢٥.
٣٦٠. بهجت، توضیح المسائل، متفرقه، م ٢٩.
٣٦١. نوری، استفتائات، ج ٢، س ٤٢٦ و ٤٢٧؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٠٣٢؛ مكارم، توضیح المسائل، ٢٤٢٩؛ تبریزی، استفتائات، س ٢١٤٤ و ٢١٤٢ و توضیح المسائل، احكام سفته، م ٦ و سيستاني، توضیح المسائل، عمليات بانكى، م ٢٨.
٣٦٢. وحید، توضیح المسائل، م ٢٨٦٩.
٣٦٣. فاضل، جامع المسائل، ج ٢، س ٩٤٩؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٥٤٣ و دفتر: همه مراجع.
٣٦٤. اجوبه الاستفتائات، س ١٢٤٣ و ١٢٤٤.
٣٦٥. تبریزی، استفتائات، س ٢١٣٥؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٦٩٥؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٩٨٩ و ٢٠٠٤؛ وحید، توضیح المسائل، م ٢٨٦٢؛ سيستاني، توضیح المسائل، جوايز بانك، م ٢٤ و Sistani.org، قرض؛ امام، توضیح المسائل، م ٢٨٥٨؛ نوری، استفتائات، ج ٢، س ٤٧٦؛ بهجت، توضیح المسائل، متفرقات، م ٢٢؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٩٤٥ و ١٩٤٦؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٠٩٨.
٣٦٦. امام، تحرير الوسیله، ج ٢، كتاب القضا، م ٦؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٧٢؛ مكارم، استفتائات، ٢، ٦٦٤ و ٦٦٥؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٥٤٠؛ خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، س ١٢٤٦ و ١٢٤٧ و بهجت، توضیح المسائل، متفرقات، م ١٦.
٣٦٧. تبریزی، استفتائات، س ٩٩٩؛ وحید، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٣٢ و سيستاني، Sistani.org، رشوه.

٣٦٨. امام، تحرير الوسيله، ج ٢، كتاب القضا، م ٦ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ٩٧٢ ؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ٦٦٤ ؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٥٤٠ ؛ دفتر: بهجت ؛ تبريزى، استفتائات، س ٩٩٩ ؛ وحيد، منهاج الصالحين، ج ٣، م ٣٢ و سيستاني، Sistani.org، رشوه.
٣٦٩. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٢٤٦ و ١٢٤٧.
٣٧٠. امام، العروة الوثقى، ج ١، النجاسات الثامن و دفتر: بهجت.
٣٧١. خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ٣١٣ ؛ سيستاني، تبريزى، فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ١٠٦ ؛ نورى، استفتائات، ج ١، س ٣٨ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ١٠٨.
٣٧٢. مكارم، صافى، توضيح المسائل مراجع، م ١٠٦.
٣٧٣. بهجت، توضيح المسائل مراجع، م ٧٨٢.
٣٧٤. توضيح المسائل مراجع، م ٧٨٢ ؛ العروة الوثقى، ج ١، القبلة، م ٢ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٧٨٨ ؛ دفتر: خامنه‌اى.
٣٧٥. توضيح المسائل مراجع، م ٧٨٤.
٣٧٦. وحيد، توضيح المسائل، م ٧٩٠ ؛ توضيح المسائل مراجع، م ٧٨٤.
٣٧٧. اجوبة الاستفتائات، س ٣٦٨.
٣٧٨. العروة الوثقى، ج ١، الستر.
٣٧٩. امام، تحرير الوسيله، ج ٢، النكاح، م ٢٧ ؛ فاضل و نورى، تعليقات على العروة، النكاح، م ٢٧ ؛ صافى، هداية العباد، ج ٢، النكاح، م ٢٧ و خامنه‌اى، استفتاء، س ٥٠٩، ٥٨٢ و ١٣٩٩.
٣٨٠. دفتر: بهجت.
٣٨١. وحيد، توضيح المسائل، م ٢٤٤٣ ؛ سيستاني، توضيح المسائل مراجع، م ٢٤٣٤ و Sistani.org نگاه س ٢ ؛ تبريزى، تعليقه على منهاج الصالحين، النكاح، م ١٢٣٢ ؛ مكارم، استفتائات، ج ١، س ٨١٢ و التعليقة على العروة، م ٢٧.
٣٨٢. خامنه‌اى، استفتاء، س ٤٨٨ ؛ تبريزى، استفتائات، س ١٦٠٦ ؛ مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٠٢٤ ؛ سيستاني، Sistani.org، دست دادن، س ٤ ؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٦٦٠ ؛ بهجت، توضيح المسائل، م ١٩٣٤ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٧١٧ ؛ امام و نورى، تعليقات على العروة، النكاح، م ٤٠ ؛ دفتر: وحيد.
٣٨٣. سيستاني، تعليقات على العروة، احكام التخلّى، م ٢ و Sistani.org، تصوير، س ١ و ٢ ؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ٣، س ٧٧٨ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٣١٤ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ١، س ١٧٣١ و تعليقات على العروة، ج ١، (احكام التخلّى)، م ٢ ؛ امام، تعليقات على العروة، (احكام التخلّى)، م ٢ ؛ دفتر: وحيد.
٣٨٤. مكارم، استفتائات، ج ٢، س ١٠٣٣، تعليقات على العروة، احكام التخلّى، م ٢ ؛ صافى، جامع الاحكام، ج ٢، س ١٧٠٧ ؛ نورى، التعليقات على العروة، (احكام التخلّى)، م ٢ ؛ دفتر: بهجت.
٣٨٥. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٩٧ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٤٦١ ؛ نورى، توضيح المسائل، م ٢٣٩٣ و خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٤٥.
٣٨٦. تبريزى، صراط النجاة، ج ١، س ٨٥٤ ؛ دفتر: همه مراجع.
٣٨٧. توضيح المسائل مراجع، م ٢٣٩٧ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٤٦١ ؛ نورى، توضيح المسائل، م ٢٣٩٣.
٣٨٨. خامنه‌اى، استفتاء، س ٦٥ ؛ تبريزى، صراط النجاة، ج ١، س ٨٣٦ و دفتر: همه مراجع.
٣٨٩. خامنه‌اى، استفتاء، س ١٠٠ ؛ وحيد، توضيح المسائل، مسائل از قاعده الزام ؛ امام، تحرير الوسيله، ج ٢، الكفر، م ٢ ؛ صافى، هداية العباد، ج ٢، الكفر، م ٢ ؛ تبريزى، استفتائات، س ١٤٧٨ و دفتر: سيستاني، فاضل، مكارم، نورى و بهجت.
٣٩٠. دفتر: همه مراجع.
٣٩١. توضيح المسائل مراجع، م ٢٦٣٤.
٣٩٢. توضيح المسائل مراجع، م ٢٦٣٤ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٦٩٨ ؛ خامنه‌اى، اجوبة الاستفتائات، س ١٤٢٥.
٣٩٣. خامنه‌اى، استفتاء، س ١٧٤٨ ؛ توضيح المسائل مراجع، م ٩٥، وحيد، توضيح المسائل، م ٩٦.
٣٩٤. توضيح المسائل مراجع، م ٢٠٦١ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٢٠٨٩.
٣٩٥. توضيح المسائل مراجع، م ٢٠٦١.
٣٩٦. توضيح المسائل مراجع، م ٢٠٦١.
٣٩٧. امام، استفتائات، ج ١، نجاسات، س ٢٥٣ ؛ توضيح المسائل مراجع، م ٩٥ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ٩٦.

۳۹۸. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۲۷۶ ؛ سيستاني، توضيح المسائل مراجع، م ۹۵.
۳۹۹. مكارم، توضيح المسائل مراجع، م ۹۵ ؛ استفتائات، ج ۲، س ۲۷ ؛ فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ۹۵ ؛ جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۱.
۴۰۰. توضيح المسائل مراجع، م ۹۵ ؛ وحيد، توضيح المسائل، م ۹۵ يا ۹۶.
۴۰۱. تبريزي، توضيح المسائل مراجع، م ۹۵، استفتائات، ج ۲، س ۲۷ ؛ فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ۹۵ ؛ جامع المسائل، ج ۱، س ۱۰۱.
۴۰۲. سيستاني، توضيح المسائل، م ۹۵ ؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۴۲۹.
۴۰۳. مكارم و فاضل، توضيح المسائل مراجع، م ۹۵.
۴۰۴. امام، تحرير الوسيله، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، تبريزي، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۰۶ ؛ سيستاني، Sistani.org، حق چاپ، ش ۱ ؛ دفتر: صافي.
۴۰۵. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲، دفتر: وحيد و بهجت.
۴۰۶. مكارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۱۹ ؛ نوري، استفتائات، ج ۱، س ۵۰۴ و ۵۱۰.
۴۰۷. امام، تحرير الوسيله، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث و ج ۲، خيار الشرط، م ۲ ؛ تبريزي، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۰۶ و التعليقه على منهاج الصالحين و دفتر: صافي و سيستاني.
۴۰۸. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲، دفتر: وحيد و بهجت.
۴۰۹. مكارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۱۹، نوري، استفتائات، ج ۱، س ۵۰۴ و ۵۰۱.
۴۱۰. دفتر: همه مراجع.
۴۱۱. دفتر: همه مراجع.
۴۱۲. امام، تحرير الوسيله، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، تبريزي، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۰۶ ؛ سيستاني، Sistani.org، حق چاپ، ش ۱.
۴۱۳. دفتر: مكارم، فاضل، خامنه‌ای و بهجت.
۴۱۴. دفتر: صافي.
۴۱۵. دفتر: وحيد.
۴۱۶. امام، تحرير الوسيله، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث ؛ تبريزي، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۰۶ ؛ سيستاني، Sistani.org، حق چاپ، ش ۱ ؛ دفتر: صافي.
۴۱۷. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ ؛ دفتر: وحيد.
۴۱۸. مكارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۱۹.
۴۱۹. دفتر: همه مراجع.
۴۲۰. دفتر: بهجت و وحيد.
۴۲۱. دفتر: مكارم و نوري.
۴۲۲. امام، تحرير الوسيله، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، تبريزي، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۰۶ ؛ سيستاني، Sistani.org، حق چاپ، ش ۱ ؛ دفتر: صافي.
۴۲۳. اجوبة الاستفتائات، س ۱۳۴۳.
۴۲۴. دفتر: مكارم.
۴۲۵. دفتر: وحيد.
۴۲۶. امام، تحرير الوسيله، ج ۲، فروع متفرقه، الثالث، دفتر: صافي ؛ تبريزي، صراط النجاة، ج ۵، س ۷۰۶ ؛ دفتر: سيستاني.
۴۲۷. خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ ؛ دفتر: وحيد و بهجت.
۴۲۸. مكارم، استفتائات، ج ۱، س ۱۶۹۷ و ۱۶۲۴ ؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، س ۱۴۱۹ ؛ نوري، استفتائات، ج ۱، س ۵۰۴ و ۵۰۱.